

TIDSKRIFT
FÖR
FOLKUNDERVISNINGEN

UNDER MEDVERKAN AV

ÖVERDIREKTÖREN B. J:SON BERGQVIST, KANSLI-
RÅDET K. E. SANDBERG, REKTORN C. O. ARCADIUS
OCH T. F. BYRÅCHEFEN J. FRANZEN M. FL.

UTGIVEN

AV

J. F. BJÖRNSTÅHL

F. D. SEMINARIERADJUNKT

TRETTIOSJÄTTE ÅRGÅNGEN

PA&L

STOCKHOLM

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

FAIPER FRÅN LESSEBO

STOCKHOLM 1918

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
170506

INNEHÅLL.

Artiklar och meddelanden.

	Sid
Utdrag ur »Riksdagsberättelsen»	1.
Något om grundsatserna för en katekesförklaring vid våra tre första kyrko- möten av G. W.	12.
Om det enskilda arbetet vid Landskrona seminarium av Tn	26.
Folkskoleseminariernas biblioteksväsen av G. S.	35.
Berättelse över Svenska seminarielärareföreningens styrelses verksamhet år 1916	59.
Meddelande till Svenska seminarielärareföreningen	61.
Hembygdsundervisningens principer och metoder av C. O. ARCADIVS	63.
Folkskoleinspektionen. Några iakttagelser och anmärkningar av HARALD FALK	83, 123.
Från invigningen av den nya seminariebyggnaden i Uppsala av Red. och B. J:SON BERGQUIST	95, 132.
Meddelande från redaktionen	114.
Tionde svenska seminarieläraremötet	114.
Det enskilda arbetet vid folkskoleseminarierna av G. S.	142.
Katekesnämndens läroboksförslag av J. TH. BRING	151.
Från den lagstadgade folkskolans barndomsår av E. ERIKSSON	175.
Om det enskilda arbetet vid folkskoleseminarierna av J. F. BJÖRNSTÅHL .	189.

Anmälningar och recensioner.

Oscar Bensow. Handledning vid bruket av mina Grundlinjer till kristen- domsundervisning	43.
Gurli Linder. Våra barns fria läsning	44.
Elin Cederblom. Sexuell undervisning och uppfostran av Hj. J. Nordin .	46.
Ruben Mattson. Lärobok i Plangeometri för gymnasiet	48.
Hugo Uddgren. De tappaste	48.
Olof Holmberg. Lärkurs i skolsång för folkskoleseminarier av Hj. J. Nordin	50.

K. L. E. Sandberg. Folkskolestadgan jämte andra författningar rörande Folkundervisning och Folkbildning från trycket utkomna intill den 15 oktober 1916	56.
Erik Almén. Lärobok i de fasta kropparnas statik och dynamik av K. H.	56.
Dr S. Hedström. Förberedande kurs i Geometri av K. H.	57.
Fagerlund och Falk. Geografis kläsebok. IV. Europa (utom Norden)	57.
Anna Bergström-Simonsson. Taltekniska övningar av Hj. J. Nordin	115.
Cecilia Allen-Thorsander. Engelsk läsebok för högre folkskolor m. fl. läroanstalter. Andra delen	116.
Georg Sahlström. Växjö stifts 18:e Folkskolläraremöte i Huskvarna 1, 2 och 3 juni 1914. Berättelse	117.
Richard Nordin och Sixten Samuelsson. Allmän historia för gymnasiet. Del II. Medeltiden	118.
K. L. Hagström. Proportionslärans tillämpning på Plangeometrien av G. S.	119.
J. Antonsson. Plan trigonometri för seminarier av G. S.	120.
K. L. Hagström. Lärobok i bokföring för realskolor samt för självstudium	121.
Alfr. Lindén. Berättelse om Huskvarna skola 1822—1916	121.
G. Westling. Om upplysningstidens svenska kyrka med särskilt avseende på Linköpings stift	165.
Joh. Johansson. Några tavlor ur Martin Luthers liv	165.
W. Peters. Psykologisk Pedagogik av C. O. Arcadius	166.
Gustaf Cederschiöld. Svensk läsebok. Första och andra kursen	167.
Wilh. Uhrström. Grammfonundervisning. Några rön	168.
Sveriges natur. Svenska Naturskyddsföreningens årsskrift 1917	169.
Kungl. Folkskoleöverstyrelsens underdåniga berättelse om dess verksamhet under tiden 1 juli 1915—30 juni 1916	170.
Teodor Holmberg. Ljusmän och ljusbrytningar av C. O. A.	173.
Joh. Johansson. Livsbilder IV. Bilder till belysning av vår kristna tro samt bilaga Vår kristna tro	174.
J. Er. Björkqvist. Lärobok i vår kristna tros- och sedelära i anslutning till dr Martin Luthers Lilla katekes	195.
O. Johnsson. Nya tidens historia av O. S.	196.
Joh. A. Johansson och G. J. Magnusson. Lärobok i kemi för realskolan I. Femte klassens kurs i kemi samt	200.
Joh. A. Johansson. Laborationsövningar i kemi för realskolans femte klass av Frans Nilsson	200.
Sven Svedberg. Metodiska anvisningar för geografiundervisningen av J. F. B.	201.

Tidskrifter och annan till redaktionen insänd litteratur.

Dansk Seminarieblad	49, 117, 171.
Tidskrift utgiven av Pedagogiska föreningen i Finland	49.
Pedagogisk Tidskrift	49, 116, 173.

Svenskt gymnastikblad	50, 117.
Läsning för svenska folket	49, 118, 171.
Alfr. Fridén. Berättelse om folkskoleväsendet i Linköping under kalenderåret 1915 och läsåret 1915—1916	50.
Gösta Kock. Berättelser ur Israels historia	50.
Birger Kajanus. Elementär ärfllighetslära	58.
Fr. Hjelmqvist och Knut Tynell. Biblioteksbladet	171.
Nils Torpson. Redogörelse för Landskrona folkskolläraryrkesseminarium 1916—1917	172.
Folkskoleseminariet i Växjö. Redogörelse för läsåret 1916—1917	172.
Joh. Johansson. Redogörelse för folkskolelärareseminariet i Linköping 1916—1917	172.
N. H. Nyman. Folkskolläraryrkesseminariet i Umeå. Berättelse om dess verksamhet läsåret 1916—1917	172.
Gideon Danell. Folkskoleseminariet i Uppsala. Redogörelse för läsåret 1916—1917	195.
Ljungstedtska Tekniska Yrkeskolan i Linköping. Årsredogörelse för 1916—1917	121.
Föreningen. Tidskrift för Sveriges Allmänna folkskolelärareförening	171.
Berättelse till Östergötlands läns landsting år 1917 av Styrelsen för dess Småskoleseminarium i Linköping	173.

Utdrag ur »Berättelse om vad i rikets styrelse sedan sista lagtima riksdags sammanträde sig tilldragit».

Elevernas antal utgjorde höstterminen 1916 vid rikets nio manliga folkskoleseminarier 1,184 och vid de sex kvinnliga folkskoleseminarierna 795, eller tillsammans 1,979 elever.

Avgångsexamen undergingo 1916 års vårtermin 333 manliga elever och 220 kvinnliga elever, eller tillsammans 553 elever.

Vid privata folkskolläraryrkesseminariet i Stockholm, vilket erhållit rättighet att utexaminera folkskollärarinnor, i avseende på kompetens likställda med de från statens seminarier utgående, utexaminerades 29 elever vid slutet av vårterminen 1916. Vid privata folkskolläraryrkesseminariet i Göteborg, vilket jämväl erhållit dylik examensrätt, utexaminerades 54 elever vid slutet av nämnda vårtermin.

Vid seminariet i Murjek, som är avsett för utbildande av lapsktalande småskollärare och -lärarinnor, voro höstterminen 1916 inskrivna 68 elever, varav 2 manliga och 66 kvinnliga.

Vid seminariet i Haparanda för utbildande av finsktalande småskollärare och -lärarinnor, voro samma termin inskrivna 52 elever, varav 4 manliga och 48 kvinnliga.

Vid slutet av vårterminen 1916 avlades examen för behörighet till lärarbefattning vid småskola av 20 elever, av dessa en manlig, vid seminariet i Murjek och av 18 elever, samtliga kvinnliga, vid seminariet i Haparanda.

Vid av landsting eller stad, som ej deltagar i landsting, underhållna småskoleseminarier hava vid slutet av vårterminen 1916 enligt lämnade uppgifter 341 elever, därav 4 manliga, undergått den prövning vid under offentlig kontroll stående seminarium för anställning som lärare vid småskola m. m., som påbjudes i nådiga stadgan den 28 maj 1897.

Prövning av behörighet till erhållande av befattning såsom lärarinna vid småskola har undergått av 200 elever vid av enskilda personer anordnade småskoleseminarier.

Till stipendier vid folkskoleseminarierna hava för vårterminen 1916 anvisats tillsammans 85,189 kronor, varjämte stipendiemedel till ett sammanräknat belopp av 21,500 kronor beviljats till de elever vid folk- och småskoleseminarier, som tala finska eller lapska språket. För höstterminen samma år hava 90,333 kronor utdelats som stipendier åt elever vid folkskoleseminarierna samt 17,950 kronor åt de elever vid folk- och småskoleseminarier, som tala finska eller lapska språket.

Statsbidrag för avlönande av lärare och lärarinnor vid folkskolor, mindre folkskolor och småskolor har för år 1915 utgått med tillsammans 16,611,858 kronor 93 öre.

Understöd har för år 1915 utgått till lärares avlöning vid 2,367 fortsättningsskolor med 160,970 kronor 83 öre.

För år 1915 har understöd utgått för undervisning i slöjd för gossar med 478,622 kronor 27 öre samt för undervisning i slöjd för flickor med 344,282 kronor 23 öre.

Till avlönande av vikarier för folkskollärare, som av sjukdom hindrats att sköta sina befattningar, har för år 1915 utbetalats av statsmedel ett belopp av 297,394 kronor 75 öre.

Till de högre folkskolorna, som uppgå till 35, har för år 1915 utgått statsbidrag med 113,810 kronor 79 öre.

Statsbidrag till avlönande av lärare och lärarinnor vid av landsting inrättade småskoleseminarier har under år 1915 utgått med 45,949 kronor 11 öre.

På därom av vederbörande styrelser gjorda ansökningar har Kungl. Maj:t för år 1916 av det för ändamålet anvisade anslaget beviljat understöd åt 48 folkhögskolor med 478,866 kro-

nor. Enligt styrelsernas berättelser hava under nämnda år i dessa skolor undervisats 1,260 manliga och 1,677 kvinnliga elever tillsammans 2,937 elever. Det till stipendier åt elever vid dessa skolor beviljade anslaget, 110,000 kronor, fördelades år 1916 mellan 1,463 obemedlade och mindre bemedlade elever.

Till befrämjande av folkundervisningen bland de i rikets nordligaste trakter bosatta finnar har, enligt uppgift från statskontoret, för år 1915 å länsstat varit uppfört ett belopp av 89,680 kronor, allt till höjande av folkskollärarnas löner till och över minimum, till ökande av lärares löner vid mindre folkskolor och småskolor, till avlönande av lärare vid av staten anordnade skolor, till anskaffande av undervisningsmateriell, bildande av lärare m. m.

De allmänna folkskolorna, dövstumskolorna jämte andra folkundervisningsanstalter, som därtill äro berättigade, hava till nedsatt pris erhållit den undervisningsmateriell, som anskaffats genom folkskolöverstyrelsen. Under år 1915 uppgick kostnaden härför till 22,268 kronor 89 öre. Under samma år utbetalades 12,098 kronor 42 öre från anslaget till befrämjande av folkundervisningen bland de i rikets nordligaste trakter bosatta finnar för anskaffande av undervisningsmateriell för seminariet i Haparanda samt folkskolorna i Pajala m. fl. församlingar och 473 kronor 8 öre från anslaget till lappmarks ecklesiastikverk till undervisningsmateriell för seminariet i Murjek.

Vid institutet å Manilla för bildande av dövstumskollärare voro under läsåret 1915—1916 två elever intagna. I provårskurs vid Lunds och Vänersborgs dövstumanstalter under nämnda läsår deltog två elever.

I samtliga dövstumanstalterna hava under läsåret 1915—1916 varit intagna 601 elever.

Till uppehållande av dövstumskolor har för år 1916 anslagits ett belopp av 148,410 kronor, varjämte till tredje dövstumskoldistriktets lantbruksskola å Råbylund utanordnats ett belopp av 1,750 kronor.

Vid institutet för blinda å Tomtebodavoro vid början av höstterminen 1915 intagna 119 elever, därav 72 gossar och

47 flickor. Under läsåret 1915—1916 hava 13 gossar varit hänvisade till hantverksskolan i Kristinehamn för erhållande av undervisning. 15 elever avgingo efter fullbordad lärokurs, 1 på grund av sjukdom, 1 på grund av väsentligt förbättrad synförmåga och 2 på grund av bristande förmåga att tillgodogöra sig undervisningen. Provårskurs vid institutet har under läsåret 1915—1916 genomgåts av 2 elever.

Vid förskolan för blindas å Tomtebodas voro vid början av höstterminen 1915 intagna 40 elever, varav 22 gossar och 18 flickor. Under läsåret 1915—1916 utskrevos 13 elever, av vilka 11 överflyttades till institutet och 2 utskrevos på grund av oförmåga att tillgodogöra sig undervisningen.

Vid förskolan för blindas i Växjö voro under höstterminen 1915 intagna 35 elever, 23 gossar och 12 flickor. Vid slutet av läsåret 1915—1916 utskrevos från skolan 10 lärjungar, vilka samtliga övergingo till institutet å Tomteboda.

Vid hantverksskolan i Kristinehamn för blindas voro vid början av höstterminen 1915 inskrivna 51 elever. Av dessa avgingo vid läsårets slut 16 elever.

Till skolhemmet för blindas dövstumma i Vänersborg har Kungl. Maj:t för år 1916 beviljat 8,945 kronor 10 öre. Under året undervisades därstädes 18 elever.

Katekesnämnden.

För främjande av katekesfrågans lösning förordnade Kungl. Maj:t genom nådigt beslut den 24 mars 1911 för en tid av tre år, räknat från och med den 1 maj 1911, en nämnd med uppgift att granska förslag till läroböcker i den kristna tros- och sedeläran, samt utsåg därvid till ordförande i nämnden biskopen i Växjö stift N. J. O. H. Lindström och till ledamöter överdirektören B. J:son Bergqvist, Stockholm, professor E. M. Billing, Uppsala, överläraren, numera undervisningsrådet N. O. Bruce Stockholm, extra ordinarie hovpredikanten, kyrkoherden i Södertälje pastorat friherre K. A. Leijonhufvud

samt f. d. byråchefen i ecklesiastikdepartementet, kanslirådet I. A. Lyttkens, Stockholm. I nämndens sammansättning hava därefter de förändringar ägt rum, att Kungl. Maj:t på därom gjorda underdåniga ansökningar entledigat Bergqvist, Bruce och friherre Leijonhufvud från uppdraget såsom ledamöter av nämnden, Bergqvist från och med den 5 oktober 1912, Bruce från och med den 24 oktober samma år och friherre Leijonhufvud med utgången av april 1914, samt förordnat läroverksadjunkten N. A. Gudmundsson-Bergstrand, Hälsingborg, att i Bergqvists ställe, överläraren J. E. Björkman, Kiruna, att i Bruces ställe och e. o. hovpredikanten, kyrkoherden i Göteborgs Oscar Fredriks församling V. E. Rundgren att i friherre Leijonhufvuds ställe vara ledamöter av nämnden.

Genom beslut den 19 december 1913 föreskrev Kungl. Maj:t, att nämndens verksamhet skulle fortsätta tills vidare under ytterligare tre år, räknat från och med den 1 maj 1914.

Såsom av nämnden förordnad sekreterare har tjänstgjort sekreteraren hos Stockholms folkskoleledning O. G. S. Wibelius.

Under år 1916 har nämnden haft sammanträden dels i Stockholm under tiden från och med den 15 februari till och med den 14 mars, dels i Östrabo biskopsgård vid Växjö från och med den 12 juli till och med den 16 september, dels ock i Göteborg från och med den 25 september till och med den 19 oktober, varjämte av nämnden tillsatta arbetsutskott på annan tid varit i verksamhet.

Nämnden har under år 1916 avslutat granskningen av de till nämnden insända 36 läroboksförslagen. Resultatet av nämndens granskningsverksamhet har nämnden dels med avseende å sju läroboksförslag framlagt offentligt i sina i oktober 1913 och i november 1915 efter erhållet nådigt bemyndigande publicerade »Meddelanden från Kungl. Katekesnämnden» I—II, dels ock beträffande flertalet läroboksförslag delgivit vederbörande författare enskilt.

På av nämnden gjord underdånig framställning bemyndigade Kungl. Maj:t genom beslut den 23 juli 1915 nämnden att genom en av nämndens ledamöter låta utarbeta förslag till

lärobok i den kristna tros- och sedeläran och föreskrev tillika, att nämnden efter vederbörlig prövning av arbetet skulle till Kungl. Maj:t inkomma med det yttrande och förslag, vartill anledning kunde förefinnas.

I enlighet härmed har nämnden uppdragit åt sin ledamot Rundgren att utarbeta förslag till lärobok i den kristna tros- och sedeläran, och har Rundgren därmed varit sysselsatt under senare halvåret 1915 och förra halvåret 1916. Nämnden, som under år 1916 genomgått och prövat samma förslag, har för avsikt att under den närmaste tiden avlämna underdånigt förslag i ämnet.

Genom beslut den 23 februari 1912 bemyndigade Kungl. Maj:t nämnden att genom sakkunnig person låta utföra en reviderad översättning av Luthers lilla katekes. I och för utförandet av ifrågavarande översättningsarbete har nämnden uppdragit åt förste teologie professorn vid Uppsala universitet, domprosten A. H. Lundström, att till nämnden inkomma med utredning dels därom, vilken tyska text borde läggas till grund för översättningen, dels ock i vad mån den nuvarande svenska texten i följd av den svenska kateketiska traditionen kunde anses böra få företräde vid mellan densamma och den tyska texten rådande olikhet. Denna utredning är numera slutförd och resultatet därav offentliggjort i efter erhållet nådigt bemyndigande publicerade »Meddelanden från Kungl. Katekesnämnden» III. Jämväl med avseende å ifrågavarande översättningsuppdrag ämnar nämnden under den närmaste tiden avlämna underdånigt förslag.

Genom beslut den 24 mars 1916 har Kungl. Maj:t anvisat ett belopp av 500 kronor att av nämnden utdelas till författarna av läroboksförslag såsom uppmuntran för deras för katekesfrågans lösning ådagalagda intresse.

De kostnader, nämnden medfört för statsverket, uppgingo vid 1916 års slut till omkring 49,316 kronor.

Lärlönenämnden.

Genom beslut den 5 juli 1912 uppdrog Kungl. Maj:t åt en utredningsnämnd att efter verkställd undersökning framlägga förberedande förslag till ny löne- och pensionsreglering för lärarpersonalen dels vid rikets allmänna läroverk — därvid även frågan om kvinnors anställning i utsträckt omfattning vid dessa läroanstalter borde tagas i betraktande — dels vid folkskoleseminarierna, dels vid folk- och småskolorna, dels ock, i den mån förhållandena därtill föranledde, vid med förutnämnda skolor närbesläktade läroanstalter. Till ordförande i nämnden förordnades kanslirådet P. E. Lindström, Stockholm, samt till medlemmar dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare, lektorn J. F. Nyström, Stockholm, läroverksadjunkten A. Holkers, Göteborg, ledamoten av riksdagens första kammare, läroverksadjunkten O. Olsson, Göteborg, teckningsläraren K. H. Segerborg, Stockholm, seminarieadjunkten Anna Elisabet Sörensen, Falun, ledamoten av riksdagens första kammare, överläraren, numera undervisningsrådet N. O. Bruce, Arlöv, folkskolläraren S. Nylund, Stockholm, folkskollärarinnan Matilda Persson, Sonstorp, samt småskollärarinnan Anna Olsson, Kolbäck. Genom nådigt beslut den 19 december 1913 entledigade Kungl. Maj:t på gjord ansökan Bruce med utgången av år 1913 från förordnandet som ledamot i nämnden.

Kungl. Maj:t uppdrog vidare den 10 oktober 1913 åt nämnden att, sedan det arbete, som anförtratts åt nämnden genom ovannämnda nådiga beslut, slutförts, verkställa erforderlig utredning och avgiva förslag rörande löneförhållandena vid statsunderstödda enskilda läroanstalter.

Genom beslut den 13 oktober 1915 föreskrev Kungl. Maj:t, att det Segerborg, Anna Elisabet Sörensen, Matilda Persson och Anna Olsson meddelade uppdrag att vara ledamöter av sagda nämnd skulle — i den mån deras medverkan ej erfordrades för slutförande av det nämnden genom nådiga beslutet den 5 juli 1912 förelagda arbetet — upphöra, då nämnden överginge

till behandling av frågan om löneförhållandena vid statsunderstödda enskilda läroanstalter, samt förordnade föreståndarinnan för Djursholms samskola, filosofie magistern Ester Charlotta Lager och lärarinnan vid Strängnäs elementarläroverk för flickor Ninni Huldt att från nämnda tid vara ledamöter av ifrågavarande nämnd. Sedan Ninni Huldt anhållit om entledigande från det henne sålunda lämnade uppdraget, förordnade Kungl. Maj:t genom beslut den 9 november 1915 föreståndarinnan för Kjellbergsska flickskolan och högre lärarinneseminariet i Göteborg Thyra Kullgren att i Ninni Huldts ställe vara ledamot av nämnden.

Nämnden har under år 1916 utarbetat förslag angående den kvinnliga lärarpersonalens vid statsunderstödda enskilda läroanstalter avlöning och pensionering samt utfört beräkningar angående de ökade kostnader, som ett genomförande av nämndens löneregleringsförslag skulle medföra. Därjämte har nämnden varit sysselsatt med utarbetande av förslag rörande avlöning under sjukdom och pension för manliga lärare vid ovannämnda läroanstalter.

Nämndens betänkande angående berörda frågor är under tryckning.

Statens kostnader för nämnden uppgingo den 31 december 1916 till omkring 319,540 kronor.

Bibelkommissionen.

Bibelkommissionen, bestående av f. d. professorerna E. H. W. Tegnér, Lund, och E. G. W. N. Rudin, Uppsala, samt biskopen J. W. Personne, Linköping, avslutade, med biträde av en för ändamålet särskilt förordnad granskningsnämnd, under år 1912 sitt arbete med översättning av nya testamentet och befordrade samma år översättningen till trycket, varefter, sedan ett på grund av vissa omständigheter fördröjt tillägg, omfattande ordförklaringar m. m., blivit färdigt, översättningen i maj 1915 överlämnades till Kungl. Maj:t.

Genom beslut den 1 oktober 1915 inhämtade Kungl. Maj:t

kyrkomötets yttrande över ej mindre den år 1903 för kyrkomötet framlagda provöversättningen av gamla testamentets kanoniska böcker än även den av bibelkommissionen verkställda, överarbetade provöversättningen av nya testamentet.

Härefter uppdrog Kungl. Maj:t genom beslut den 3 december 1915 åt kommissionen att, efter införande i den av Kungl. Maj:t till kyrkomötet överlämnade översättningen av de utav kyrkomötets bibelnämnd förordade rättelser och av de nödvändiga ändringar, som bibelkommissionen i övrigt kunde finna påkallade, före den 1 september 1916 utgiva en ny normalupplaga av gamla och nya testamentets kanoniska böcker med skyldighet för bibelkommissionen att i god tid hos Kungl. Maj:t göra framställning beträffande upplagans tryckning. Vidare förordnade Kungl. Maj:t, att bibelkommissionen vid utförande av detta uppdrag skulle bestå av dåvarande biskopen i Växjö stift N. J. O. H. Lindström, Personne och Tegnér, varjämte föreskrevs, att erforderliga förberedande utredningar skulle verkställas med avseende å gamla testamentet av Tegnér och med avseende å nya testamentet av Lindström. Därjämte förordnade Kungl. Maj:t docenten vid universitetet i Lund E. Eidem och docenten vid universitetet i Uppsala C. J. Lindblom att vid ifrågavarande förberedande utredningar biträda, den förre Tegnér och den senare Lindström. Sedan Lindström den 12 oktober 1916 avlidit, har Kungl. Maj:t genom beslut den 24 oktober 1916 förordnat bemälde Lindblom att vid utförande av ifrågakomna uppdrag i Lindströms ställe vara ledamot av bibelkommissionen.

Med anledning av gjord framställning beviljades genom beslut den 1 september 1916 kommissionen uppskov till den 1 mars 1917 med utgivandet av förberörda normalupplaga. Sedan kommissionen i underdånig skrivelse den 30 oktober 1916 anmält, att översättningen av nya testamentet föreläge i manuskript färdigt till sättning och tryckning samt, vad beträffade översättningen av gamla testamentet, anhållit att, ehuru densamma ännu icke föreläge färdig i manuskript, av praktiska skäl redan nu få påbörja sättningen jämväl av denna översätt-

ning, har Kungl. Maj:t den 14 november 1916 bemyndigat bibelkommissionen att till trycket befordra ifrågavarande normalupplaga av gamla och nya testamentets kanoniska böcker. Enligt vad sedermera upplysts, är översättningen av gamla testamentets kanoniska böcker numera till större delen utförd.

Psalmboksnämnden.

Genom beslut den 23 december 1915 uppdrog Kungl. Maj:t åt en nämnd, bestående av biskopen i Lunds stift A. G. L. Billing, biskopen i Karlstads stift J. A. Eklund, biskopen i Härnösands stift E. F. Lönegren, redaktören E. N. Söderberg, Uppsala, skriftställaren P. A. L. Hallström, Storängen, samt adjunkten vid högre allmänna läroverket i Örebro K. G. E. Liedgren att efter granskning av 1914 års psalmboksförslag utarbeta förslag till ny psalmbok för svenska kyrkan. Under år 1916 hava Hallström och Liedgren på egen begäran entledigats från det dem sålunda meddelade uppdraget; och har Kungl. Maj:t genom nådigt beslut den 4 augusti 1916 förordnat docenten vid universitetet i Lund Martin Fredrik Böök till ledamot av nämnden.

Nämnden har under år 1916 sammanträtt in pleno å följande tider: den 12—25 februari, den 6 juli — den 4 augusti samt den 10—22 november. Sistnämnda dag var nämnden färdig med sitt förslag, som för närvarande är under tryckning.

Kostnaderna för nämnden uppgingo vid 1916 års utgång till omkring 5,100 kronor.

Sakkunniga för fortsatt utredning av frågorna om den lägre tekniska undervisningen, fortsättningsskolan och den lägre handelsundervisningen m. m.

På grund av erhållet nådigt bemyndigande har chefen för ecklesiastikdepartementet den 15 december 1916 såsom sakkunniga för att inom departementet biträda vid den fortsatta utredningen av frågorna om den lägre tekniska undervisningen,

fortsättningsskolan och den lägre handelsundervisningen samt det inbördes förhållandet mellan dessa olika undervisningsområden tillkallat landshövdingen i Kristianstads län friherre Gerard Louis de Geer, slöjdinspektören hos folkskoleöverstyrelsen Jakob Hjalmar Berg, tekniske konsulenten hos kommerskollegium, lektorn Per Vilhelm Mikael Berglund, modellsnickaren Wiktor Emanuel Karlsson, Stockholm, inspektören över den lägre lantbruksundervisningen i södra distriktet Erik Ljung, Svalöv, rektorn vid tekniska elementarskolan i Malmö Fritz Gustaf Albrecht Montén, skräddarmästaren Johan Fredrik Nyström, Stockholm, ledamöterna av riksdagens andra kammare, lantbrukaren David Hjalmar Pettersson i Bjälbo och folkskolläraren Klas Värner Rydén, rektorn vid Kristinehamns praktiska skola Nils Schenke och överingenjören Ivar Svedberg, Billesholm. Till de sakkunnigas ordförande har de Geer utsetts, varjämte åt Montén uppdragits att tjänstgöra såsom sekreterare hos de sakkunniga.

De sakkunniga hava icke under år 1916 hållit något sammanträde.

Sakkunniga för utarbetande av förslag till ändrade bestämmelser beträffande lärarnas vid de högre allmänna läroverken, högre lärarinneseminariet och folkskoleseminarierna ställning i disciplinärt avseende.

Jämlikt nådigt bemyndigande har chefen för ecklesiastikdepartementet genom beslut den 27 december 1916 såsom sakkunnig för att inom departementet biträda vid utarbetande av förslag till ändrade bestämmelser beträffande lärarnas vid de allmänna läroverken, högre lärarinneseminariet och folkskoleseminarierna ställning i disciplinärt avseende tillkallat docenten i civilrätt vid universitetet i Uppsala H. C. Wikander.

Något om grundsatserna för en katekesförklaring vid våra tre första kyrkomöten.

Sedan svenska folket i ärkebiskop *Svebilius'* förklaring av Luthers lilla katekes bekommit en till allmänt bruk anbefalld lärobok för menige man, syntes en borgen för enhetlighet i folkets kristendomsundervisning därmed vara given. Men när efter mitten av 1700-talet under inflytande av den s. k. upplysningen lärouppfattningen bland teologerna började undergå en förändring i rationalistisk riktning, blevo dessa betänkta på att underkasta *Svebilius'* katekesutläggning en revision, som kunde bringa dess innehåll i samklang med den nya läroåskådningen. Arbetet med katekesförklaringens renovering ledde omsider till den s. k. *Lindblomska* katekesen, som kom att vara normerande för vårt folks primära kristendomsundervisning intill dess, att den avlöstes av den nu brukade. I fråga om principer för uppställning och anordning företedde den inga skiljaktigheter från den år 1689 till norm för religionsundervisningen anbefallda. Vid den tid, då den *Lindblomska* katekesen föreskrevs till ledning därför, 1810, befann sig den ur »upplysningen» framvuxna neologien på retur, varför denna katekes ej blev ett uttryck för det neologiska tänkesättet, utan kom att förete en i det hela renlärig karaktär, ehuru visserligen den icke undgick att färgas av en viss osäkerhet i dogmatiskt hänseende och en mindre noggrannhet med begreppsbestämningarnas överensstämmelse med kyrkans vedertagna bekännelse.

Denna brist framkallade efter hand anmärkningar. Den visade sin skadlighet under de i kyrkligt avseende upprörda tider, som inbröto mot 1800-talets mitt. Som dessa då i vidsträckt mått leddes av oskolade lekmän, hotades kyrkan av oreda och förbistring i lärouppfattningen, av en snart sagt obegränsad subjektivism, om vilken domprosten Strömberg vid kyrkomötet 1868 yttrade: »Så många som lärarna äro, så mångfaldiga och skiftande bliva ock lärobestämningarna.» Som många av landets präster förmenade, att den *Lindblomska* katekesförklaringen just till följd av sin obestämdhet i fråga om lärobegreppen ej var utan skuld till den kyrkliga oredan, ity att den icke gav folket nog fasta hållpunkter för dess religiösa tro, hade även bland prästerskapet utbredd sig en längtan efter en katekesförklaring, som med nöjaktig precision gav uttryck åt lärosatserna. Även lekmannapredikanterna visade sig sakna förtroende till den *Lindblomska* katekesförklaringen och spreda misstro till den bland allmänheten. Den ökades ej minst i följd av det klander, som riktades mot den från folkskolans lärare. Ett tillstånd av regellöshet utbredde sig allt vidare. Man utplockade, allteftersom den ene och andre fann för gott, vissa stycken, som man lät barnen läsa, medan man utmönstrade övriga såsom mindrevärdiga eller överflödiga. Den enskildes gottfinnande blev mångenstädes bestämmande. Några nya synpunkter för innehållets formella behandling kommo dock mindre på tal. Eftersom sålunda en ganska allmän missbelåtenhet med nämnda katekesförklaring visade sig, hade redan 1852 en katekeskommitté blivit tillsatt för att revidera denna, men det förslag till ny katekesförklaring, som den åstadkom, kunde ej tillvinna sig bifall.

Så snart svenska kyrkan i kyrkomötet bekommit en egen representation, upptogs katekesfrågan ånyo. Eftersom samma fråga nu åter blivit aktuell, torde det kunna äga något intresse att erinra sig, vilka krav vid förra tillfället ställdes på en förklaring och utveckling av Luthers lilla katekes, eller vad man då begärde av en lärobok i kristendoms-kunskap för menige mans barn.

När domprosten *C. A. Torén* 1868 vid det först hållna kyrkomötet väckte motion om utarbetandet av en ny utläggning av lilla katekesen, förordade han för denna en form, som då var allt för ny för att kunna tillvinna sig mötets röster. Han yrkade nämligen, att den icke skulle avfattas i form av frågor och svar utan i en fortlöpande framställning, dock så att under varje avdelning till ledning för läraren utsattes de viktigaste frågor, vartill den kunde giva anledning, och på vilka svar ur den kunde hämtas. Det var förmodligen misstro till lärarnas förmåga att kunna tillvarataga alla de grundtankar, som låge inneslutna i den förutstående avdelningen, som kom honom att anbefalla dylika frågeförteckningar. Seminarierna troddes ej ha hunnit utbilda en lärarekår, för vilken dessa förteckningar icke kunde anses behövliga. Den önskade nya katekesutvecklingens uppgift vore, ansåg Torén, att giva oss »den kristliga bekännelsens livsord ordnade in under de motsvarande särskilda styckena av Luthers lilla katekes, ord, innehållande dels en kort utveckling av det viktigaste av nämnda kärnskrift, dels ett behöfligt tillägg av åtskilliga ytterligare huvudsanningar jämte de till varje särskild läropunkt hörande bekräftelserna ur sanningskällan, den heliga skrift». Han ville ej veta av två läroböcker i kristendom, en större och en mindre, utan de borde samarbetas till en enda, »utgörande den egentliga didaktiska grundfonden för barnets vetande i det kunskapsämne, som rör Gud, frälsningen i Jesu Kristo och det rätta livet». Utom det att den avsedda skriften borde vara klar och bestämd, borde den »tillika hava den doft, den andans smörjelse, som gör, att den går till folkets hjärta» etc. Jämte de dicta probantia, som borde fogas till varje läropunkt, skulle den åtföljas av hänvisningar till såväl andra till punkten hörande språk som ock till densamma belysande bibliska berättelser.

Jämte Torén frambar vid samma kyrkomöte även domprosten *A. T. Strömberg* från Strängnäs en motion i den brännande katekesfrågan. De fordringar, som han ställde på den nya katekesförklaring, vilken han önskade skulle komma till

användning, angav han sålunda: »Luthers lilla katekes lägges förändrad till grund för arbetet. Till varje lärostycke fogas en enkel förklaring av ordalydelsen jämte en kort och lättfattlig utläggning av innehållet i sammanhang med tillägg av möjligen där bristande kristliga grundsanningar. Ingen förklaring och intet tillägg göres utan bifogande av dicta probantia. Passande psalmverser och de kyrkliga perikoperna citeras så ofta lämpligen ske kan.»

Av dessa bägge motionärer visade sig således den senare mest hålla på det traditionella framställningssättet, medan den förre, domprosten Torén, såtillvida närmade sig den uppfattning av lärobokens form, som nu synes ha de starkaste sympatierna, nämligen den, att innehållet bör samlas i en mera fortlöpande framställning, uti längre avdelningar. Torén tänkte sig dessa som analyser av lilla katekesens stycken utvecklande deras grundtankar samt förbundna med tillägg av en del viktiga lärosanningar, som icke bekommit något uttryck i Luthers lilla katekes.

Medan Torén gör fordran på en samarbetning av Luthers lilla katekes och dess förklaring, nöjer sig Strömberg med den i Lindblomska katekesen följda anordningen. Bägge erkänna vikten och värdet av bibliska historien såsom stöd för utläggningen av katekesens lärosatser. Båda vilja dock hålla i sär de bägge grenarna av religionsläran men på samma gång låta dem framstå som »delar av en inifrån sammanhållen enhet». I det hänseendet stämma de överens med den nuvarande katekesnämndens principer. En vid undervisningen så intim samverkan mellan det dogmatiska och det bibliskhistoriska stoffet, som denna nämnd torde avse, hade dock förmodligen icke de bägge motionärerna i tankarna. Beaktansvärt är Strömbergs yrkande på att de kyrkliga perikoperna måtte vid katekesutläggningen komma i betraktande. Särskilt Toréns motion innehöll framtids tankar och betecknade framsteg från de grundsatser, som följdes i den Lindblomska katekesförklaringen.

Med anledning av motionerna beslöt kyrkomötet på biskop Björlings förslag att ingå till Kungl. Maj:t med begäran, att

han måtte låta utarbета »en katekes i syfte, att denna, på samma gång den sättes i nära sammanhang med Luthers lilla katekes, erhåller enkelhet och bestämdhet och därjämte bliver så kort, att den blott kommer att innehålla de nödigaste förklaringar och tillägg till den Lutherska katekesen», samt att Kungl. Majestät måtte framlägga förslaget till prövning för nästföljande kyrkomöte. I sin skrivelse i ärendet uttalade mötet vidare de principer, varpå enligt dess mening den tillärnade katekesutvecklingen borde fotas. Den borde vara en lärobok, »uti vilken den kristliga bekännelsens viktigaste lärosanningar funnes ordnade under de motsvarande styckena av Luthers lilla katekes och innehållande dels en kort utveckling av det viktigaste uti nämnda kärnskrift, dels ock ett behörigt tillägg av åtskilliga huvudsanningar jämte de till varje särskild läropunkt hörande bekräftelserna ur den heliga skrift, och att sålunda i stället för en mindre och en större lärobok uti en enda sammanfatta den egentliga didaktiska grundvalen för barnets kristendomskunskap». I enlighet med dessa önskingar avfattade Kungl. Maj:t den instruktion, som tillställdes den kommitté, som han för ändamålet tillsatte. Synnerligen starkt betonades däri, att dess förslag måtte sättas i nära sammanhang med lilla katekesen och utmärkas av korthet, enkelhet och bestämdhet.

Kommitterades arbete bar som frukt ett katekesförslag, som Kungl. Maj:t lät framlägga för 1873 års kyrkomöte. Dess prästerliga ledamöter togo först hand om förslaget och tillstyrkte dess antagande, men flera av dem reserverade sig dock däremot eller påyrkade åtminstone partiella ändringar däri. Biskop *Björling* påpekade redan då de brister, som sedermera i mötets plenum mest framhöllos. Han anmärkte, att det praktiska, etiska momentet blivit alltför mycket åsidosatt, i följd varav katekesförklaringen kommit att framträda som en serie i »abstrakta och allmänna uttryck författade dogmatiska satsar, varigenom den ej kan vara direkt fruktbärande för det kristliga livet, vilket den dock såsom varande en lärobok för folket bör vara». Han ogillade, att lilla katekesens uttryck

på många ställen blott upprepades i stället för att utvecklas och förklaras. Genom en dylik mekanisk styckning av lilla katekesen stördes eller utsuddades dess naturliga sammanhang. Han fann en del frågor ha en sådan obestämd karaktär, att de givna svaren ej kommo att fullt motsvara dem o. s. v.

När de prästerliga ledamöternas betänkande kom inför mötet, framfördes skarpa anmärkningar mot förslaget. Biskop *Björling* framhöll ånyo dess abstrakta karaktär, och att denna brist ej avhjälpes, såsom någon menat, med en handbok för lärarens räkning. Han såväl som biskop Genberg klandrade att svaren på ej mindre än omkring sjuttio ställen avgåvos med blott utplockade ord ur Luthers lilla katekes, varigenom onödigtvis den s. k. förklaringens omfång ökades, medan på samma gång utrymmet för införande av etiska moment minskades. *Genberg* ansåg å andra sidan, att den bjudna katekesförklaringen alltför litet anslöt sig till den Lindblomska. Han erinrade om, hurusom man vid förra kyrkomötet bragt å bane förslag om att den blott såtillvida borde omarbetas, att dess överklagade fel och brister bleve undanröjda, ett förslag, som föll, blott emedan man ej ville binda den blivande kommitténs händer genom alltför detaljerade föreskrifter.

Då från förslagens försvarare gjordes försök att avvärja dem, som klagade över dess abstrakta karaktär, med en erinran om att det bör vara lärarens sak att göra innehållet väckande och uppbyggande, förklarade Genberg, att det etiska elementet måste anses vara alltför viktigt för att helt och hållet överlåtas åt lärarens förmåga och håg att se det till godo. Biskop *Björck* ogillade nämnda upprepande och sönderstyckande av Luthers lilla katekes men sökte överskylla olägenheterna av förslagens abstrakta hållning med erinran om att kommitterade i sin skrivelse till Kungl. Maj:t om sitt förslag förutsatt, att en särskild *läsebok* skulle utgivas i förening med den utveckling av lilla katekesen, som de åstadkommit och tänkt sig bliva anbefalld till allmänt bruk. I den skulle på ett enklare, mindre abstrakt sätt och mera med tillämpning på hjärtat trossanningarna och sedelärans innehåll utvecklas och tillämpas. I denna

tanke på en dylik läsebok hade kommitterade redan för snart femtio år sedan upptagit en idé, som i senare tid vunnit genklang hos många. Biskop *Ründgren* ansåg kommitterade vara alltför slaviskt bundna av lilla katekesen och hänvisade till deras behandling av tredje huvudstycket som bevis därpå. Professor *Ribbing* yttrade sig bland annat om frågeformen, som han tog i försvar, när det gällde en lärobok av här berörda slag. När syftet är — sade han — att framställa bestämda regler för ens övertygelse och handlingssätt, bör »efter min åsikt framställningen ock vara avdelad i sådana» — även »för ögat särskilda regler». Han ansåg, att det icke kunde »nekas, att detta tjänar till så mycket större åskådlighet och tydlighet». Han hänvisade för jämförelses skull till vår svenska lagbok, där förhållningsreglerna ock voro upptagna i särskilda paragrafer, för att domaren ej blott i allmänhet skall veta, vad lagen innehåller utan hava »bestämda regler, varunder de särskilda fallen borde subsumeras». Prosten *J. Andersson* från Växjö stift berörde anmärkningen, att förslaget bar prägeln av att vara produkt av ett samarbete utav flera, varigenom dess homogenitet skulle något lidit. Kontraktsprosten *Lyth* från Gottland framhöll fördelarna av en sammanhängande framställningsform. Därigenom kunde bäst förekommas den mycket överklagade tanklösa utanläsningen och kunde man göra boken till en andaktsbok för de olärda. Biskop *Bring*, som varit medlem i katekeskommittén, kände sig uppkallad att försvara de principer, som den följt vid katekesförslagets utarbetande. Han ådagalade, att den instruktion, som blivit tilldelad kommittén, hade ålagt dem att förfara så, som den gjort, och han uttryckte den övertygelsen, att »icke någon ny lärobok av detta slag kan hava utsikt att vinna framgång annat än en sådan, som just vilar på de i frågan hittills angivna grunder, d. v. s., att läroboken skall nära ansluta sig till Luthers lilla katekes och framträda endast såsom en kort och enkel utveckling av denna, vilken alltså i den nya läroboken måste utgöra själva kärnan. Brings motivering vid försvaret för katekesförslaget stöddes av professor *Hultkrantz*, som också varit ledamot av katekes-

kommittén. Han påpekade, att det överklagade uppreparandet av lilla katekesens ord i utvecklingens stycken hade ett pedagogiskt skäl för sig. Skulle barnen nödgas lära sig två olika redaktioner av samma textinnehåll, komme det att vålla oreda och försvåra dess inlärande, varigenom man gäve näring åt klagan, att katekesen är en plåga för barnen. Seminarierector *Anjou* riktade ett angrepp mot en punkt i själva planen för förslaget, nämligen framställningen av tredje artikeln. Han påvisade, att Luther där talar blott om en troendes bekännelse men ej om den ur nåden fallna människans upprättelse och omvändelse. Icke desto mindre hade läran om omvändelsen blivit intvingad i förklaringen av denna artikel, då den snarare borde haft sin plats efter frågan, om de ur döpelsenåden fallna ej hava något gagn av sitt dop. Domprosten *Strömberg* uttalade sig för lärobokens fördelning i tvenne kurser, den ena framställd i frågor och svar lämpad efter barnaålderns krav, den andra anlagd för äldre barn och en längre förd undervisning. varför den borde upptaga en del bibelspråk, bibelcitater, isagogiska och historiska upplysningar, ställas i sammanhang med psalmbok. perikopsystemet m. m. och kunna tjäna som en hjälpreda även för läraren. Den borde ock vara ställd i samband med den kortare kursen. Bägge borde vila på den lutherska katekesens grund. Domprosten *Strömbergs* yttrande uttryckte ungefär samma tankar, som nu av somliga framhållas, att det vore en fördel för kristendomsundervisningen, om man ägde dels en kort lärobok avpassad efter yngre barns fattningsförmåga och behov samt en utförligare med ett innehåll av den art, som *Strömberg* anvisade för den högre kursen, lämpad för konfirmandundervisningen. Konsistorienotarien *Lindhult* var en av dem, som fann förslagets djupaste brist vara dess språk. Han påminde om att i en lärobok av här ifrågavarande art språket måste bära personlighetens, innerlighetens och den äkta enfaldens prägel, ty endast ett sådant kunde tilltala barnaförståndet och barnahjärtat. Endast så avfattad kunde katekesen bliva tilldragande och fördomarna mot den bliva hävda.

Kyrkomötet stannade vid ett beslut att framställa en begäran hos Kungl. Maj:t, att han tacktes låta överse och omarbete det omhandlade förslaget och därefter låta underställa det ett blivande kyrkomötes prövning. De huvudfel, som måste bortarbetas, vore, att det för mycket bar »prägel» av en rent dogmatisk framställning och i sammanhang därmed saknade tillämpningar i etiskt hänseende, som i en lärobok för barn och den stora allmänheten äro outhärliga». Såsom förtjänster i förslaget räknade mötet dess korthet, bestämdhet och systematiska anordning.

Med anledning av mötets framställning lät Kungl. Maj:t en särskild kommitté verkställa den begärda omarbetningen och på sedvanligt sätt underställa det omarbetade förslaget vissa myndigheters förberedande granskning, varefter det framlades för 1878 års kyrkomöte.

Mötets prästerliga ledamöter, som först togo det nya förslaget i skärskådande, funno det förtjänt att gillas efter några av dem ifrågasatta ändringar och tillägg, men när det inkommit inför mötets plenum, underkastades det en ingående kritik av professor *S. Ribbing*. Han stötte sig på valet av en del uttryck. Så t. ex. ansåg han förklaringen av uttrycket »våra herrar» i stycket 44 ej rätt tillfredsställande. Den var ej enligt gängse språkbruk och föreställningssätt. Han gjorde anmärkning mot förslagets teoretiserande karaktär, mot att t. ex. behandlingen av första budet mest inskränkte sig till orddefinitioner, mot att liksom i det förra katekesförslaget lilla katekesen styckvis upprepades i förklaringen, mot att den praktiska sidan icke nog trädde fram vid läran om synden, lagen och plikten m. m. Det praktiskt positiva i kristendomen behöfde — menade han — starkare betonas i en tid, då determinismen förkunnades från naturvetenskapligt håll och brottens frekvens ansågs bero av naturlagarna enligt förmenande från deras sida, vilka blott bygga på statistikens utsagor o. s. v.

Mot förslaget framkastades för övrigt enahanda anmärkningar som mot det föregående, ehuru angreppen voro svagare och färre, eftersom kommitterade sökt efterkomma förra

mötets önsksningar och därigenom undanröjt en del av de stötestenar, som 1873 ansågos ligga i vägen för antagande av då föreliggande förslag.

Den tyngsta anmärkningen mot det nya förslaget var densamma, som riktades mot det föregående, den, att det bar en alltför dogmatisk karaktär. Detta dess drag fann dock en försvare i seminariektör *Chr. Anjou*, som höll fram, att i en tid, så splittrad av religiösa meningsstrider som den dåvarande, borde det räknas som en förtjänst, att folkets lärobok i kristendoms-kunskap är sådan, att den distinkt uttalar vår bekännelses viktigaste trossatser. Han var övertygad om att en katekesutläggning, som toge mera hänsyn till det »innerliga och uppbyggelseväckande» utan tvivel komme att röna större motstånd. Frågeformen, som antastades särskilt av landshövding *N. C. E. Treffenberg*, emedan den enligt hans förmenande främjade lärarnas tankelättja och därigenom befordrade den för honom förhatliga utanläsningen, togs såtillvida i försvar av den erfarne pedagogen seminariektorn i Karlstad *Carl Kastman*, att han förklarade, att för undervisningen i skolorna spelade det väl ingen roll, att rubrikerna över styckena vore framställda i frågeform, men för den i hemmen ägde de vikt och värde. Han trodde således på att föräldrar skulle komma att lägga hand vid denna undervisning, en tro, som numera helt visst få dela, varför detta hans skäl nu föga anföres till frågeformens försvar. Domprosten *Sondén* gendrev ock Treffenbergs beräkning av verkan av frågornas borttagande med att uppvisa, att skulden till barnens tanklösa utanläsning vore att söka på annat håll. Biskop *Brिंग* sökte avvärja angreppen mot katekesförklaringens dogmatiska karaktär med den vanliga motiveringen, att den praktiska användningen ytterst måste vara lärarens sak, varförutom han uttalade den förmodan, att läseböcker komme att utgivas, i vilka gäves fingervisningar för lärarens fria katekisation, och i vilka, vad som i praktiskt hänseende ytterligare kunde anses vara av nöden, komme att intagas. Att frågorna kommit att upprepas i svaren, hade skett, för att barnen skulle föranledas att svara med fullständiga sat-

ser, varuti låg ett stöd för kontrollen av huruvida barnen fattat det föreliggande innehållet.

I känslan av det betänkliga att låta kristendomsundervisningen för landets barn allt fortfarande delvis bero av godtyckligheten fattade kyrkomötet med 55 »ja» mot 5 »nej» beslutet att för sin del godkänna det föreliggande förslaget med iakttagande av de ändringar, som mötets prästerliga ledamöter påyrkat. Somliga drömde nu om att endräkten skulle upprättas i fråga om den primära kristendomsundervisningen. Förslaget hade således på ett hedrande sätt genomgått skärselden, men man förteg icke, att många hade i försakelse av egna önsningar avstått från anmärkningar för att äntligen nå fram till det efterlängtnade målet att bekomma en katekesförklaring, som man hoppades skulle kunna bli en regulator för kristendomsundervisningen och hämma den förbistring, som rådde däri.

Sedan kyrkomötet givit Kungl. Maj:t tillkänna, att det med några förändringar gillat förslaget, gav han redan den 11 oktober 1878 sitt bifall till mötets beslut och föreskrev, att det jämte Luthers lilla katekes skulle tjäna som lärobok i kristendomsundervisningen i svenska kyrkan.

De förhoppningar man fäst vid den nya läroboken, att den skulle göra ett slut på självrådigheten och meningsskiljaktigheterna vid denna undervisning, förverkligades icke i den mån, som man beräknat. När efter hand de religiösa rörelserna börjat lägga sig och separatismen måste betraktas som ett ohjälpligt faktum, avtog hoppet om att komma till allmänt samförstånd, medan anmärkningarna i pedagogisk hänseende mot den antagna katekesförklaringen växte i styrka i samma mån, man vid dess bruk vid undervisningen kom i erfarenhet av dess brister. Särskilt bland folkskolans lärarekår förspordes snart missbelåtenhet med den. Om bland prästerskapet klandret ej visade sig lika högljutt, ägde det t. e. d. sin naturliga grund däri, att det vid sin konfirmandundervisning har att göra med äldre åldersklasser än folkskolans lärarepersonal, som rör sig med barn, som ej hunnit samma utveckling. Huvudanmärknin-

gen var och är dess abstrakt dogmatiska karaktär, som gör dess innehåll svårfattligt i mån av lärjungarnas ringare förståndsutveckling. Anmärkningar i denna riktning hade, som vi sett, redan inom kyrkomötet riktats mot detta dess fel. Denna katekesutvecklingens brist på äkta barnslig ton och innerlighet, dess saknad av personlighetens stämpel har framkallat ett klander liknande det, som biskop Björling vid kyrkomötet 1873 riktade mot det då prövade katekesförslaget, nämligen att en så avfattad katekes ej kan direkt verka fruktbarande på det kristliga livet.

Åtskilliga av de krav, som enskilda granskare vid kyrkomötena 1873 och 1878 framställde på en lärobok av ifrågavarande slag, men vilka de ej funno nog tillgodosedda i de då omdebatterade förslagen, ha sedermera av andra blivit framförda. Somliga ha uttalat sig för att en särskild läsebok måtte komma till användning vid undervisningen i kristendomskunskap. Röster ha höjts för att en särskild ledtråd måtte givas för att tjäna vid konfirmandernas handledning, en tanke, som torde legat till grund för domprosten Strömbergs förutnämnda yrkande vid 1873 års möte på en utförligare och en inskränktare kurs. Andra ha upptagit fordran på att den avsedda lärobokens innehåll måtte avfattas i form av en sammanhängande text, medan åter somliga i likhet med åtskilliga kritici vid nämnda kyrkomöten koncentrerat sina fordringar i yrkandet på att innehållet ej måtte framträda som ett torrt dogmatiskt lärosystem. Därjämte ha under tidens fortgång en del nya principer uttalats för den väntade lärobokens form och karaktär. Så till exempel ha somliga föreställt sig, att lämpligast vore att helt och hållet lämna åsido varje lärobok av förut berörda slag och att i stället nöja sig med planmässig sammanställning av väl valda bibelspråk och psalmverser, vilka det tillkomme läraren att tyda och lämpa till förklaring av lilla katekesens innehåll. De finnas ock, som hålla före, att bibliska historien borde ensam läggas till grund för kristendomsundervisningen. Därmed skulle varje annan lärobok göras överflödig. Andra mena, att man borde nöja sig med att lära

direkt i bibeln och ösa det kristliga vetandet omedelbart ur själva livskällan. Denna uppfattning av läroboksfrågan synes böra vara tacknämlig för dem, som mena kristendomsundervisningens egentliga uppgift vara att giva intensiva känslöintryck. Med en sådan undervisning ställer det sig lättare att slippa ifrån att besvara barnen med en i mångas ögon fördärvlig utanläsning. Dess förmenta skadlighet hade vid 1873 och 1878 års kyrkomöten oförtrutet och oförskräckt av landshövding C. Treffenberg blivit betonad.

Den missbelåtenhet med den gällande katekesutvecklingen, som hunnit utbreda sig, gav upphov till arbeten för att åstadkomma en ändamålsenligare. När dessa ej syntes bära önskad frukt, ingick kyrkomötet i skrivelse den 31 oktober 1910 till Kungl. Maj:t med begäran om den nuvarande katekesutvecklingens ersättande med en lämpligare lärobok. Då med anledning därav chefen för kungl. ecklesiastikdepartementet *Lindström* den 24 mars 1911 föredrog ärendet inför Kungl. Maj:t i statsrådet, angav han de principer, som enligt hans mening borde läggas till grund för en blivande lärobok, i det han yttrade, att den icke borde »vara en utveckling av Luthers lilla katekes i den mening, att den utgör en analyserande och sönderplockande kommentar till densamma, utan i den mening, att den i en lättfattlig, bred och åskådlig framställning lämnar ett konkret underlag, på vilket den kristna tros- och sedelärans sanningar kunna i barnens sinnen byggas upp så, att de bliva fruktbärande för deras liv». Det var således en helt ny grundregel för anordningen av denna elementarbok i kristendoms-kunskap, som statsrådet förordade. Den skulle ej vidare vara som den nu använda en förklaring eller utveckling av stycken i Luthers lilla katekes utan snarare en liten dogmatisk framställning av den lutherska tros-lärans grundtankar, så enkel och konkret, som det abstrakta innehållet kunde tillåta.

Den katekesnämnd, som Kungl. Maj:t fann för gott att till-sätta för att föra katekesfrågan framåt till en lycklig lösning, har anslutit sig till statsrådets mening. Den bryter med den hittills gällande »metoden att fördela framställningen på en

mängd mot varandra fristående läroloci» och yrkar »en långt fastare samling kring vissa ledande grundtankar» i den lutherska lilla katekesen. Helt visst vore det lyckligt, om tillämpningen av denna översta grundsats omsider komme att leda till att en lärobok i kristendoms-kunskap avvägabragtes, som kunde verka mera tilldragande för barnen och för läraren öppnade en tillgängligare väg att följa, när han skall hos dem implanta vår kristna tros- och sedelära. Framtiden får utvisa, om nyckeln nu är funnen till en fullt tillfredsställande lärobok för barn i kristendoms-kunskap. Utan tvivel kommer det allt framgent huvudsakligen att bero på lärarens personliga ställning till själva läroämnet och hans pedagogiska skicklighet, om läroboken skall tillvinna sig barnens intresse, ty som den väl icke kan helt frigöras från en abstrakt karaktär, blir dess innehåll i och för sig mer eller mindre svårfattligt för barn och därför ej så tilldragande för mängden. Av ett visst intresse är att uppmärksamma biskop Brings omförmälda vid 1873 års kyrkomöte fällda yttrande angående villkoren för utsikterna till framgång för en katekesutveckling.

G. W.

Om det enskilda arbetet vid Landskrona seminarium.

1.

Här liksom vid åtskilliga andra folkskoleseminarier har frivilligt arbete av eleverna på egen hand förekommit långt innan nu gällande seminariestadga sökte få sådant infört allstädes. Så tidigt lämpligen ske kunde, d. v. s. så snart eleverna förvärvat behövligen förkunskaper och seminariet hunnit anskaffa något bokförråd, redan 1903 — h. v. seminarium började sin verksamhet 1900 — uppmanades eleverna i högsta klassen att, i den mån de kunde hinna, försöka sig på självstudium. Tid därtill bereddes, därigenom att vid d. v. anordning av undervisningsövningarna ena hälften av IV varannan månad i stort sett var ledig de timmar andra hälften hade sitt arbete i skolan. Det framhölls för eleverna, att seminariet egentligen endast kunde lägga grunden, låt vara så god som möjligt, till de kunskaper de sedermera under sin verksamhet behövde för att utföra ett gott undervisningsarbete, att de därför oundgängligen måste, sedan de blivit lärarinnor, mer och mer arbeta sig in i ämne efter ämne, ej blott för att dess bättre behärska kunskapsstoffet utan även för att uppehålla sitt intresse och sinnets friskhet, samt att det därför borde vara fördelaktigt att redan under seminarietiden öva sig i sådant arbete, medan de kunde få litteraturanvisningar, studiehjälp och någon prövning av arbetets resultat. Med anledning härav valde 11 av de 27 eleverna vid början av h.-t. var sin studieuppgift: 3 i

etik eller religionshistoria, 5 i historia eller litteraturhistoria, 2 i pedagogik, 1 i naturvetenskap; redovisning för resultatet ägde rum mot arbetsårets slut. Av mera tillfällig art voro de självstudier, som ofta förekommo i och för övning i föredrag under modersmålstimmar. Vid geografistudiet i klass III ordnades så, att i början de elever, som visade särskild lust, och därefter alla fingo, envar efter sin begåvning och kraft, något arbete eller lämplig del av arbete att genomgå och föredragsvis meddela klassen, varefter huvudsakerna under lärarens ledning antecknades och inarbetades i lärokursen. Redan år 1905 utsträcktes de egentliga självstudierna för IV till samtliga elever. Det året valde 8 ämne i kristend., 7 i pedagogik, 6 i naturvetenskap, 4 i geografi, 2 i gymnastik, 1 i matematik. På enahanda sätt fortsattes sedermera alltjämt. Att rektor varje år haft förteckning över de valda ämnena och överblick över redovisningssätten, säger sig själv och framgår i övrigt av årsredogörelserna.

En annan uppgift, som ständigt förelegat, har varit att giva eleverna nödig färdighet att med så enkla medel som möjligt verkställa de försök och rön i kemi, fysik och, då den tiden kom, i biologi, som voro av nöden dels för behövligen åskådlighet i undervisningen och erforderligt inträngande i ämnet, dels för deras egen blivande verksamhet. Före tillkomsten av n. v. stadga mötte detta strävande icke så ringa svårigheter såväl i den rätt knappa tid, som stod till buds, som i lokalbrist. Det senare var dock måhända ur viss synpunkt till fördel, när man därigenom nödgades inrätta sig på liknande sätt, som en lärare vid en lantfolkskola är hänvisad till, och vänja eleverna att icke stå handfallna vid saknad av laboratoriebekvämligheter, då de komma ut i livet. Då den som skriver dessa rader under senare hälften av 80-talet, först, såvitt jag vet, började med experimentell kemiundervisning vid seminarierna, fick jag genom min d. v. rektor, Kastmans, tillmötesgående viss veckodag förfoga över de två sista lärotimmar, bräder att lägga över skolborden samt de nödvändiga utensilierna. Sedan lärokursen inarbetats, därvid eleverna under förhören fått i tur och

ordning göra om försöken, användes 3 veckor eller en månad att inöva dem alla i de olika slag av handgrepp, som måste förekomma, hantering av blåsrör, sammansättning och skötsel av apparater för gasutveckling, snygg fällning, filtrering o. d. Samma förfaringssätt användes sedermera härstädes, därvid under flera år tvättstugan begagnades till laborations- och dis-sektionsrum. Att inövningen emellertid, särskilt i vissa fall, var för kortvarig, för att färdigheten efter längre tid skulle bevaras, ådagalade erfarenheten, men under d. v. förhållanden kunde förbättring icke åstadkommas.

Även i s. k. övningsämnen förekom icke så litet arbete på egen hand, särskilt i slöjd. Allt sedan seminariet fick sin n. v. lärarinna i detta ämne, har man strävat dithän, att eleverna skulle få lära sig att själva taga mått, klippa till och sy sina plagg och kläder, något som i hög grad intresserat och medfört icke ringa gagn redan den sista seminarietiden, än mer måhända, efter vad jag tyckt mig finna, sedan de kommit ut som lärarinnor. Detta intresse har särskilt i klass III framkallat mycket enskilt arbete. Så har även någon gång varit fallet i musik, teckning och gymnastik med särskilt begåvade eller väl förberedda och energiska elever, ehuru såväl i musik som teckning de besvärliga lokalförhållandena lagt stora hinder i vägen. Värmeledningskanalerna leda nämligen ljudet från den i översta våningen förlagda musiksalen nästan odämpat genom de båda nedre våningarna, vadan rummen därstädes under sång- och spelövningar äro så gott som oanvändbara; teckningssalen är trång, saknar skugggrum och lämnar ingen möjlighet att anordna sådant.

2.

Före år 1914 hade emellertid allt detta arbete att kämpa med åtskilliga, lätt synbara svårigheter. Det var icke så lätt att därför vinna behöflig tid; och fara för överansträngning låg nära till hands. När eleven varit sina 6 timmar på seminariet och i de båda högre klasserna ägnat i medeltal 3 timmar

åt förberedelse av uppgifterna för följande dag, fanns icke mycken kraft för överloppsgärningar, men kraftansträngning måste till, om det enskilda arbetet skulle lämna något resultat. Med sina bestämmelser om frivilliga laborationsövningar och särskilda ledighetsdagar, så ock med sina krav på lämpliga lokaler för inövning av färdigheter och anställande av naturvetenskapliga försök kom den nya stadgan som hjälp i nöden.

Genom intresserat tacknämligt bistånd av den nyinrättade överstyrelsen lyckades seminariet erhålla nödigt anslag dels till fullständigande av materielen, särskilt för kemi och biologi, dels till omändrande av naturvetenskapsrummet från undervisnings- och förevisningssal till arbetsrum med plats i själva rummet för 20 och i nödfall i angränsande materiellrum för 10 elever, således för hel klass, i fall mot förmodan så många skulle någon gång kunna arbeta samtidigt. Nu funnos tillfällen till ordentlig inövning, vad kemien beträffar, som ju i praktisk betydelse icke står efter fysik och biologi, även till vidgande och fördjupande av insikterna. Detta ämne har ju i stadgan fått sig något väl knapp tid tillmätt, endast $2\frac{1}{2}$ timmar mot exv. realskolans 3 timmar, något som blott i ringa grad utjämnas av de uppställda inträdesfordringarna, åtminstone hos dem som intagas från folkskola jämte preparandkurs, då deras ofta under klena förutsättningar i snabb fart inpressade kunskaper visat sig vara mycket svag grund att bygga på. Här har det ordnats så, att eleverna i III använda sina frivilliga laborationsövningar 1914/15 för kemi, fr. o. m. h.-t. 1915 halva läsåret för kemi, halva för biologi, något som låtit sig genomföra desto lättare som samma lärare har båda ämnena, medan dessa övningar för IV begränsats till fysik. Intresset har, i synnerhet för de förra, mer och mer stegrats. Av de alla tre åren 30 eleverna i klass III deltog i dessa övningar 1914/15 blott 9, 1915—16 26, innevarande år 29, d. v. s. samtliga, enär den icke deltagande är kvarsittande och var med i dem föregående år. I de fysiska övningarna deltog första året 20, andra 25, detta året 20, medan klassen alla åren räknat 30 medlemmar. Så snart antalet deltagare överskridit 20, har klassen delats, så

att var hälft erhållit övning blott varannan vecka, vid fysik-övningarna har sådan klyvning detta år även skett med de blott 20, detta för att bereda läraren tillfälle att bättre både lämna hjälp och öva kontroll samt för att icke allt för mycket taga elevernas tid och kraft i anspråk. Som dessa arbeten förr varit anordnade och som de även efter nya stadgans tillämpning, trots frivilligheten, fortfarande att gestalta sig, hava de ju i rätt avsevärd grad egenskapen av gemensamma. Att så blivit förhållandet torde emellertid för utbildningen vara fördelaktigt, och intet skäl har förelegat att söka begränsa antalet deltagare, så vida icke trötthet visat sig.

På samma sätt som före 1914 har även efteråt enskilt arbete förekommit i övningsämnen, särskilt i slöjd, å tid som kunnat avsättas därför. För enskilda musikstudier vålla de ovan nämnda lokala svårigheterna alltför hinder, ledsamt nog, då seminariet äger god pedalorgel och snart nog torde förvärva en ny flygel, vadan lämpliga instrument stode till förfogande. Förslag till avhjälpande av bristen har visserligen för tre år sedan inlämnats till vederbörlig myndighet, men hittills icke kunnat vinna beaktande. Då så låter sig göra, skulle enligt den uppgjorda planen seminariet komma att förfoga över icke blott lämpliga lokaler för övningsämnena, däri arbetsrum för olika grenar av naturvetenskaperna inbegripna, vilket det nu alls icke gör, utan även särskilt biblioteks- och lärum, så ock utrymme för studentklass, som här på grund av tre kvinnliga gymnasier i närheten icke vore ur vägen, samt för i så fall nödig utvidgning av övningsskolan. För teckningen, såvitt den gäller frihandsteckning — linearritning torde i kvinnligt seminarium kunna utan olägenhet rätt mycket begränsas — har man ansett lämpligare att utsträcka tiden i IV med en timme för samtliga elever på grund av detta ämnes stora betydelse såväl för den s. k. iakttagelseundervisningen som för att i flertalet skolämnen åstadkomma önskvärd åskådlighet. Över huvud torde det nog för en ändamålsenlig lärareutbildning vara viktigare, att det stora flertalet erhåller bästa möjliga förbildning än att en och annan i visst avseende begåvad eggas att utveckla sina

speciella anlag. Det vore ur denna synpunkt måhända icke olämpligt att tvärtom den mindre övade eller klenare begåvade toges särskilt om hand på enahanda sätt som vid välskrivning, och detta visst icke blott i teckning.

Som enskilt arbete i stadgans mening återstår således bokstudierna. Stadgan föreskriver ledighetsdagar till visst minimum, men lämnar maximitiden öppen. Naturligtvis måste härvid varsamhet iakttagas, så att icke tiden för klassarbetet, som måste vara huvudsak, för mycket beskäres och så att klassen hålles samman. Som av seminariets årsredogörelser framgår har ledigheten här varit gemensam för båda klasserna, alltid omfattat fulla dagar, som bestämts vid terminens början, för att tiden måtte kunna förtänksamt indelas. Med inräknande av skurdagarna ha de uppgått till inalles 14, 2 $\frac{1}{3}$ läsvecka, med hälften på vardera terminen och naturligtvis så vitt möjligt fördelade på särskilda veckodagar, samt hittills återkommande med ungefär 2 veckors mellanrum. Denna termin har man dock sökt samla dem 2 och 2, i hopp att de sålunda måtte bli till än mera gagn, med vad påföljd återstår att se. Att eleverna skulle använda tiden till annat än avsett ändamål torde här vara fullkomligt uteslutet. De ha manats att då icke företaga någon resa, deras intresse är tillräckligt starkt och pålitligheten nog stor för att man ej behöver befara att förtroendet skall svikas.

De ämnen, som valts i de särskilda klasserna under sista treårsperioden, framgå av följande sammanställning:

III.

	1914—15			1915—16			H-t. 1916			V-t. 1917		
	Ens. uppg.	Uppg. i 2 ämnen.	S:a	Uppgift i		S:a	Uppgift i		S:a	Uppgift i		S:a
				1 ämne.	2 ämnen.		1 ämne.	2 ämnen.		1 ämne.	2 ämnen.	
Kristd. .	4			2	4	6	3		3	1		1
Pedag. .	2			—	—	—	—		—			
Hist. o. litt. .	9			4	2	6	4		4	5	2	7

	1914—15			1915—16			H-t. 1916			V-t 1917		
	Ens. uppg.	Uppg. i 2 äm- nen.	S:a	Uppgift i		S:a	Uppgift i		S:a	Uppgift i		S:a
				1 ämne.	2 äm- nen.		1 ämne.	2 äm- nen.		1 ämne.	2 äm- nen.	
Geogr..	11			8	—	8	7	1	8	8		8
Biol. .	4			6	4	10	4		4	11		11
Matem..					8	8	9	1	10		2	2
Fysik .					2	2	—		—			
Tyska .	30			20	20		2 29	2	2	3 28	4	3

IV.

Krist. .	—	5	5	8	10	18	14	1	15	6	2	8
Pedag. .	9	1	10	2	10	12	9	1 1 ¹	11	7	3	10
Hist. o. litt. .	5	3	8	2	8	10	4		4	6	2	8
Geogr. .	2	—	2		1	1	—	—	—	—	—	—
Biol. .	1	2	3		—	—	1	1	2	1	—	4
Matem..	1	9	10		3	3		1	1	3	2	5
Fysik .	1	1	2		3	3				1	1	2
Astr. .	19	1 23	1	12	1 36	1	28	2 3		1 25	10	1

Av denna översikt märkes, att eleverna i III hela året till stor del samlat sig kring ett och samma ämne, medan de i IV ena terminen ägnat sig åt ett, den andra åt annat ämne, vidare att de ämnen, i vilka de genom enskilt studium sökt fördjupa och stärka sina insikter, varit i III företrädesvis biologi och geografi, de båda som i den klassen avslutas, i IV däremot de, som anses och nog i verkligheten också mest tilltala den kvinnliga psyken, kristendomskunskap, pedagogik och historia jämte litteraturhistoria. Anmärkningsvärt är, att så många 1914—15 i IV, 1915—17 i III sökt arbeta sig in i matematik. Naturligtvis övar vid ämnesvalet jämte lust och fallenhet även lärarepersonligheten sitt inflytande, i vissa, men få fall medvetandet om relativ svaghet och önskan att arbeta sig upp.

¹ Denna elev har sålunda valt tre ämnen. men det ena, Huxley: Människokroppen, hade valts vid början av sommarferierna och redovisades i okt.

Lärarens biträde lämnas, då så önskas, på bestämd mottagningstid i hans hem. Avstånden äro här helt obetydliga, på sin höjd 15 min., och förhållandet mellan lärare och elever dess bättre sådant, att några farhågor att vålla besvär ej gärna kunna förefinnas. Härtill kommer, att då seminariet saknar biblioteks- och läsrum, användbara före middagen, arbetet huvudsakligen eller helt och hållet sker i hemmen. På e. m., då referensbiblioteket är öppet 4,30—8, — det användes dock mest för fylligare beredelse till uppgifter för följande dag eller dagar och för samlande av material för lektionsutkast —, brukar rektor, som har sitt ämbetsrum alldeles intill, då och då infinna sig samt lämnar då önskade upplysningar och litteraturhänvisning. Som rektor Arcadius i sin tänkvärda uppsats i denna tidskrift h. 2 1916 påpekar, skulle dock vissa fördelar, främst den, att läraren vunne inblick i hur elevs enskilda arbete fortskrider, kunna erhållas därigenom, att han viss tid sammanträffade å seminariet med dem som driva självstudier i hans ämne. Av detta skäl försökes nu en sådan anordning härstädes sista ledighetsdagen varje månad.

Studieresultatet har någon sällsynt gång redovisats genom skriftlig framställning; detta är ju bekvämt för läraren, men kan vara tidsödande för eleven. Oftare har det skett genom föredrag, exempelvis i litteraturhistoria och pedagogikens historia, något som i vissa fall kan vara fördelaktigt för klassen i dess helhet, då det lämpligen kan passas in i undervisningen och icke för mycket inkräktar på tiden, t. ex. kärnan i Luthers båda pedagogiska huvudskrifter, Salzmanns Lilla myrboken, Rudenschölds Svenska folkskolans praktiska ordnande. I vanliga fall sker det genom förhör, då läraren dock bäst blir i tillfälle att förvissa sig om, huruvida både överblick över tankesammanhanget och ordentlig inblick i de särskilda delarna förvärvats, och lättast kan leda till riktigare eller klarare uppfattning av vad som kan vara missuppfattat eller dunkelt.

Naturligtvis taga dessa förhör åtskillig tid i anspråk, och detta desto mera i ju högre grad de särskilda eleverna välja olika uppgifter. Här har man därför sökt ställa det så, att,

såvitt sig göra låter, helst två, i lämpliga fall flera välja samma uppgift, då oavsett besparingen i arbete och tid för läraren tillfälle vinnes att bättre jämföra olika elevers förmåga att genomtänka, behärska och reflektera över innehållet. Väljes för varje termin olika ämnen, är det numera ordnat så, att höstterminens förhör ske från slutet av november fram i början av december, vårterminens mot slutet av april fram under första veckan, i nödfall första hälften av maj; är uppgiften så omfattande, att den kräver hela arbetsåret, uppdelas den i två lämpliga delar, som vardera redovisas sin termin. Härigenom vinner man större planmässighet, ordning och jämnhet i arbetet.

För uppgifternas art hänvisas den intresserade till seminariets årsredogörelser, där de i detalj angivas.

Tn.

Folkskoleseminariernas biblioteksväsen.

Bland folkskoleseminariernas undervisningsmedel intaga i vår tid biblioteken ett synnerligen framstående rum. Huru biblioteksväsendet skall vara ordnat, angives av nu gällande seminariestadga. Däri föreskrives, att varje seminarium egentligen skall hava inalles fyra bibliotek. Ett av dessa, som skulle kunna benämnas huvudbiblioteket, skall vara tillgängligt för både lärare och elever. Men detta förgrenar sig i tvenne från varandra fristående samt såväl för olika ändamål avsedda som enligt olika bestämmelser tillgängliga delar, nämligen uppslagsbiblioteket och studiebiblioteket. Av dessa har det förra — som väl i regeln benämnes referensbiblioteket — karaktären av en boksamling, genom vars begagnande lärare och elever kunna skaffa sig för tillfället behöfliga eller ock mera översiktliga, summariska och generella upplysningar inom skilda gebit, medan däremot det senare skall för båda parterna möjliggöra ett mera ingående studium av de vetenskaper, som i seminarieundervisningen förekomma. I samband härmed är bestämt, att inga böcker i det förra få lånas hem, något som däremot är tillåtet i fråga om den litteratur, varav det senare består. Men då dessa båda grenar av seminariernas bibliotek sinsemellan förete dessa olikheter, kunna de ock med skäl anses utgöra två från varandra helt och hållet skilda bokbestånd.

Härtill komma så dels ett för lärarkåren särskilt avsett s. k. handbibliotek, dels en efter lärjungarnas i övningsskolan litterära behov avpassad och för dem tillgänglig boksamling. Alltså skola vid varje seminarium finnas följande bokförråd:

1. Lärarnas och elevernas gemensamma uppslagsbibliotek,
2. » » » » studiebibliotek,
3. » enskilda bibliotek,
4. Övningsskolans bibliotek.

Härav synes framgå, att lärarna med hänsyn till biblioteksresurser i seminarierna hava det bättre ställt än eleverna. De förra hava nämligen oinskränkt rätt att begagna båda de samlingar, som äro för de senare tillgängliga, men så hava de dessutom till sitt förfogande ett handbibliotek, till vilket uppenbarligen eleverna ej äga tillträde. Huruvida nu detta är fullt rättvist mot eleverna, må lämnas därhän. För egen del måste dock förf. uttala sina dubier i denna fråga och det med så mycket större skäl, som väl en elev näppeligen torde anses äga företräde framför en lärare, då det gäller hemlån av en bok, varav biblioteket äger blott ett enda exemplar, och dubletter av böcker helt säkert endast undantagsvis förekomma.

Se vi nu på den *tid per vecka*, under vilken seminariernas bibliotek varit för *boklån* tillgängliga, så finna vi, att i detta hänseende mycket olika bestämmelser på olika håll varit gällande. Av resp. kataloger och årsredogörelser framgår nämligen, att utlåningstiden från och med h.-t. 1914 varit följande:

1. *Läsåret 1914—1915:*

1 dag	i veckan	30 minuter	vid 1 seminarium
1 »	»	1 timme	» 1 »
2 dagar	»	30 minuter	» 6 seminarier
2 »	»	1 timme	» 1 seminarium
2 »	»	obestämd tid	» 1 »
4 »	»	10 minuter	» 1 »
6 »	»	15 »	» 2 seminarier
6 »	»	1 tim. 15 min.	» 1 seminarium

Anm. Från 1 seminarium saknas uppgift om utlåningstid.

2. *Läsåret 1915—1916:*

1 dag	i veckan	1 timme	vid 1 seminarium
2 dagar	»	30 minuter	» 6 seminarier
2 »	»	1 timme	» 1 seminarium
2 »	»	obestämd tid	» 1 »
3 »	»	25 minuter	» 1 »
{ 1 dag	»	20 »	} » 1 »
{ 1 »	»	30 »	
{ 1 »	»	15 »	
{ 5 dagar	»	15 »	} » 1 »
{ 1 dag	»	45 »	
6 dagar	»	25 »	» 1 »
6 »	»	1 timme	» 1 »

Anm. Från 1 seminarium saknas uppgift om utlåningstid.

3. *Läsåret 1916—1917:*

1 dag	i veckan	30 minuter	vid 1 seminarium
2 dagar	»	30 »	» 5 seminarier
2 »	»	1 timme	» 1 seminarium
2 »	»	2 timmar	» 1 »
3 »	»	25 minuter	» 1 »
{ 1 dag	»	20 »	} » 1 »
{ 1 »	»	55 »	
{ 1 »	»	30 »	
1 »	»	20 »	} » 1 »
{ 1 »	»	30 »	
{ 1 »	»	15 »	} » 1 »
6 dagar	»	40 »	
6 »	»	1 timme	» 1 »

Anm. Från 2 seminarier saknas uppgift om utlåningstid.

Vad åter seminariebibliotekens *öppethållande för läsning på stället* angår, äro de upplysningar, katalogerna och årsredogörelserna meddela, jämförelsevis tunnsädda. Det har dock varit mig möjligt att i nu berörda hänseende konstatera, att biblioteken varit för läsning på platsen tillgängliga under

1. *Läsåret 1914—1915:*

2 timmar	dagligen	vid 2 seminarier
3 »	»	» 2 »
3 tim 30 min,	»	» 1 seminarium

13 timmar	dagligen	vid 1 seminarium
13 tmr 15 min.	»	» 1 »
14 timmar	»	» 1 »

2. Läsåret 1915—1915:

2 timmar	dagligen	vid 2 seminarier
3 »	»	» 2 »
3 tmr 30 min.	»	» 1 »
5 timmar	»	» 1 »
12 »	»	» 1 »
13 tmr 30 min.	»	» 1 »
14 timmar	»	» 1 »

3. Läsåret 1916—1917:

2 timmar	dagligen	vid 1 seminarium
3 »	»	» 1 »
5 »	»	» 1 »
13 tmr 30 min.	»	» 2 »
14 timmar	»	» 1 »

Otvivelaktigt ha emellertid åtminstone referensbiblioteken även vid alla de övriga seminarierna varit för eleverna tillgängliga flera timmar i veckan, än utlåning pågått, ehuru detta ej i deras kataloger och årsredogörelser angivits. En stor svårighet ha dock många seminarier härvidlag att söka övervinna, nämligen bristen på särskilt lärum, och det är väl endast de under de allra senaste åren uppförda seminariebyggnaderna, som i detta hänseende äro tidsenligt utrustade. Till och med i ett så pass ungt seminarium som det i Strängnäs, vars lärohus invigdes i början av år 1905, saknas biblioteks- och studielokal. I fråga härom skriver ock dess rektor — se årsredogörelsen för 1915—1916! — bland annat sålunda:

»När förhoppningarna på ett särskilt biblioteksrum allt för länge gäckats, måste ändå ett provisorium försökas. Hyllor och skåp anskaffades, och kollegierummet fick inhysa det bibliotek, som man ej längre kunde undvara. — — — — Kolle-

gierummet har varit öppet för lärjungarnas studier på stället — — — — —.»

Och i ett seminarium, vars lärohus är av än yngre datum, nämligen det i Härnösand, är det med hänsyn till biblioteks- och studierum lika illa ställt. Med anledning härav skriver dess rektor i senaste årsredogörelse bland annat följande:

»För att i någon mån ersätta bristen på särskilt lärum för eleverna — — — — och lämna eleverna tillfälle till läsning på stället under lediga stunder hölls — — — — kollegierummet, som t. v. inrymmer boksamlingens huvudmassa, under två eftermiddagar i veckan öppet för boklån till läsning på stället — — — —.»

Detta vad angår tiden för *elevernas* boklån till dels hemstudium, dels läsning på stället. I fråga om de bestämmelser, som gällt och gälla för *barnens* i resp. *övningsskolor* boklån, äro årsredogörelsernas meddelanden långt mera tunnsädda. Men på grund härav har det ej heller varit förf. möjligt att lämna någon ens relativt fullständig översikt av denna del utav seminariernas biblioteksväsen.

Söka vi nu få en uppfattning rörande *antalet hemlån* per läsår, så måste sägas, att även detta endast delvis låter sig göra med ledning av årsberättelserna för seminariernas verksamhet. Detta beror naturligtvis därpå, att någon skyldighet att lämna uppgift härom ej åligger vederbörande rektorer. Såvitt jag har kunnat finna, gestaltar sig saken emellertid på följande sätt:

Under läsåret 1914—1915 utgjorde antalet hemlån vid seminariet i Falun 219, i Härnösand 486, i Karlstad 538, i Landskrona 1,324,¹ i Linköping 367,¹ i Stockholm omkr. 2,000 och i Strängnäs 135.

Under läsåret 1915—1916 däremot var hemlånens antal vid seminariet i Härnösand 608, i Karlstad över 800, i Landskrona 1,667,¹ i Linköping 375,¹ i Stockholm omkr. 4,000 och i Strängnäs 160.

Vid seminariet i Kalmar utvisar diariet följande antal av hemlånade böcker:

¹ Detaljerade uppgörelser lämnas i årsredogörelsen.

	Krist.	Mdm.	Ma-tem.	Hist.	Geogr.	Na-turv.	Pedag.	Tid-skr.	Sum-ma
H.-t. 1914 .	148	111	13	129	51	101	77	17	647
V.-t. 1915 .	231	143	13	154	94	157	88	14	894
Summa	379	254	26	283	145	258	165	31	1 541
H.-t. 1915 .	172	145	30	130	87	148	52	15	779
V.-t. 1916 .	210	154	28	147	134	225	77	22	997
Summa	382	299	58	277	221	373	129	37	1 776

Såsom av de anförda siffrorna framgår, har lånefrekvensen vid olika seminarier varit mycket olika. Vilka orsakerna här-till varit, är naturligtvis icke möjligt att utan vidare angiva. Det påfallande obetydliga antalet boklån vid seminariet i Strängnäs har emellertid enligt rektorns ord i den senaste årsredogörelsen sin förklaring däri, att, »då seminariet för femton år sedan började sin verksamhet, saknades varje antydan till boksamling», och att »endast småningom tillkommo några böcker för de små penningssummor, som kunde avses för detta ändamål». Även en annan förklarande omständighet angives i samband härmed, nämligen den, att, ehuru längre fram en större summa till inköp av »diverse materiell» blivit nämnda seminarium beviljad, så har dess bibliotek »endast i ringa grad kunnat utnyttja denna fördel, då det totalt saknat lokal». Men även vid seminariet i Linköping är hemlånens antal jämförelsevis litet. Bibliotekarien därstädes riktar själv uppmärksamheten på detta förhållande. Han betonar nämligen i årsredogörelsen för 1914—1915, att »antalet hemlån, som eleverna gjort, kan utan tvivel anses för lågt såväl i förhållande till elevantalet som i förhållande till lånbibliotekets bokbestånd».

Men detta kan dock enligt hans naturligtvis på sakkunskap grundade åsikt förklaras därav, att »eleverna äro flitiga låntagare dels i sitt eget föreningsbibliotek, dels i det stora stiftsbiblioteket». Och i årsredogörelsen för 1915—1916 konstaterar

han visserligen en ökning av lånefrekvensen men blott en minimal sådan.

Ser man emellertid helt generellt på denna fråga, så torde man kunna enas om att ett par villkor måste uppfyllas, försåvitt eleverna skola känna sig dragna till seminariets bibliotek och de litterära skatter, som det i sig innesluter. Det *ena* är det, att eleverna få en i möjligaste måtto ingående kunskap om de arbeten av större värde, som biblioteket äger. Denna kunskap är väl dock i vanliga fall ej bibliotekarien ensam i stånd att meddela, då han ju ej rimligen kan vara lika hemmastadd på alla områden, inom vilka i seminarierna studier nu för tiden bedrivs. Det bör därför ock ligga varje lärare om hjärtat att bibringa eleverna kännedom om bibliotekets resurser inom det eller de fack, han representerar. Det *andra* nu åsyftade villkoret för en stor lånefrekvens är det, att eleverna så ofta som möjligt få tillfälle till hemlån. Enligt min erfarenhet på detta område duger det visserligen ej alls att följa grundsatsen: »Envar sin egen bibliotekarie.» Detta å ena sidan. Men klart är väl å andra sidan ock, att, om lånebiblioteket ej är tillräckligt ofta och tillräckligt länge varje särskild gång för eleverna tillgängligt, så rentav tvingas de att, såvitt möjligt är, på annat håll skaffa sig den litteratur, de behöva. Men, invänder man törhända, bibliotekariens arvode är ej så stort, att han rimligen kan offra mycken tid på låneexpeditionen, då han ju i denna sin egenskap har även åtskilligt annat att ombesörja. Ja, detta är nog sant. Men han kan instruera eleverna rörande utlånings- och återlämningsproceduren och sätta dem att i den mån, han finner det behövt och lämpligt, handhåva hithörande bestyr. Enligt seminariestadgans § 45 mom. 1 har han även full rättighet att så göra. För egen del har jag begagnat mig av denna utväg och därvid hos eleverna i genomsnitt funnit stort intresse i förening med stor lätthet att begripa lånesystemets tekniska detaljer och i praktiken tillämpa gällande instruktion. Naturligtvis ha ock eleverna själva gagn av att vid låneexpeditionen fungera såsom biträden, stundom även såsom bibliotekariens vikarier. Därigenom få de nämligen övning i konsten i katekes

skolbibliotek, och den konsten behöva de ju kunna, då de från seminariet komma ut i folkskolans tjänst, låt vara att denna konst i fråga om skolans bibliotek tages i anspråk vida mindre, än då det gäller ett seminariums.

Uppfyllas på bästa möjliga sätt båda de nu angivna villkoren, så är det väl åtminstone ganska sannolikt, att lånefrekvensen blir stor. Måhända kan det emellertid i detta hänseende också gå till en ingalunda prisvärd ytterlighet, nämligen därhän, att enskilda elever alltför mycket anlita seminariets bibliotek. Detta blir fallet, om de vänja sig att »sluka» böcker, vare sig dessa äro av skönlitterärt eller vetenskapligt innehåll. Att sådan läsning är till skada, behöver ej särskilt framhållas. Men då så är, då ligger det i öppen dag, att man, d. v. s. icke blott bibliotekarien utan även övriga medlemmar av lärarpersonalen, bör klargöra detta för eleverna i gemen, och helst, ifall möjligt är, söka förebygga uppkomsten av detta förvända studiesätt eller åtminstone söka utrota det, så snart man finner, att en elev begynt praktisera detsamma.

G. S.

Tionde svenska seminarieläraremötet.

Såsom i h. 3 1916 meddelats, kommer tionde svenska seminarieläraremötet att hållas i Göteborg den 18, 19 och 20 juni 1917. Bestyrelsens sekreterare är adjunkten d:r Karl Ågren.

749 4305 44
Bibliotek

Litteratur.

Oscar Bensow. *Handledning* vid bruket av mina *Grundlinjer till kristendomsundervisning*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1916. Pris 1 kr. 50 öre.

I h. 3 omnämnde vi förf:s *Grundlinjer till kristendomsundervisning*. Den där utlovade *Handledningen* har nu utkommit, och man får härigenom reda på huru grundlinjerna böra användas. Den är avsedd uteslutande för läraren.

Förf. lämnar först några allmänna pedagogiska anvisningar med särskild hänsyn till ämnet. Han inskränker kravet på utanläsning till Luthers lilla katekes och ett jämförelsevis ringa antal bibelställen. De barn, som hinna med, böra därjämte inlära någon psalm eller del därav i psalmboken. Förf. övergår därefter till inledningen till katekesen och första huvudstycket, vilket senare är ganska utförligt behandlat och omfattar omkring 30 sidor. Då handledningen är avsedd uteslutande för läraren, hade det knappast varit nödigt att så omständligt utreda innehållet i de särskilda buden, utan kunde några korta anvisningar och vinkar här varit till fyllest. Anvisningarna rörande de tre trosartiklarna och de tre sista huvudstyckena äro mera kortfattade.

Förf. ansluter sig i det väsentliga till katekesnämndens grundsatser, om vilkas lämplighet i vissa fall meningarna som bekant äro delade. Såväl Grundlinjerna som *Handledningen* utmärker sig för mycken reda och klarhet.

Såsom vi å annat ställe uttalat (se årg. 1915, s. 159), hålla vi visserligen före, att en kort och enkel lärobok i anslutning till Luthers lilla katekes bör användas. En sådan utgör också en större garanti för läroframställningens riktighet och ett skydd mot lärarens subjektivitet. Men under den förutsättningen, att den kateketiska lärokursen blott skall utgöras av Luthers lilla katekes och

några bibelställen, så är förf:s förslag onekligen ganska gott och värt att taga vara på.

Gurli Linder. Våra barns fria läsning. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1916. Pris 3 kr. 75 öre.

Det är ett viktigt och aktuellt ämne, som förf. här utförligt behandlar. Var och en, som är mån om ungdomens uppfostran, har nämligen med bekymmer sett, vad slags litteratur som numera ofta kommer i dess händer.

Förf. har förut sysselsatt sig med detta ämne i sin år 1902 utgivna »Våra barns nöjesläsning», men den nu utkomna boken är mer än dubbelt så omfattande.

Efter meddelandet av några allmänna synpunkter går förf. in på behandlingen av ämnet. Vi kunna här ej närmare gå in på det rikhaltiga innehållet. Endast några punkter vilja vi vidröra.

För den speciellt »tillverkade» ungdomslitteraturen, vare sig svensk eller utländsk, uttalar förf. sina farhågor. Utom den menliga inverkan, den kan utöva på det uppväxande släktets förmåga att läsa, på dess smakriktning och dess moral, undantränger den genom sin riklighet under de viktigaste utvecklingsåren så gott som alldeles all verklig litteratur.

Mot »Schund»-litteratur, som innefattar dels »litterärt dåliga men moraliskt ofarliga böcker, dels litterärt värdelösa och tillika moraliskt farliga böcker», Nick Carter, kolportageromaner, 25-öresböcker och kriminallitteratur, anställes en skarp och berättigad vidräkning. Kolportageromanen utges häftesvis och distribueras av kolportörer samt är kombinerad med premiesystem vid inköpet. Enligt undersökningar, som professorskan Ebba Heckscher anställt, sprides den fortfarande genom agenter och bokauktioner här och där i bygderna. »Agenterna färdas stundom omkring med dragkärra eller kälke och föra lagret med sig. De uppsöka gärna torgdagar, marknader, fabriksplatser och folksamlingar i allmänhet. Att tjänstflickor i stor utsträckning hemsökas, är ingen nyhet.»

I avd. »Moderna riktlinjer för barnens och ungdomens fria läsning» följer förf. mycket rektor Heinrich Wolgast, konsthistorikern Lichtwark och några andra författare. Här angivas några kännetecken på lämplig ungdomslitteratur. »Vuxna skola kunna läsa en god ungdomsbok med lika, ja, ännu större intresse än barn», säger Lichtwark. Och Wolgast yttrar om samma sak: »Jag är övertygad, att om vi ersätta de fabricerade ungdomsböckerna med litterärt värdefulla verk, så göra vi därmed ej endast vår ungdoms smakriktning utan också dess karaktärsriktning en väsentlig tjänst.»

»I litteraturens vidsträckta rike finnes det material för varje period i ett barns andliga utveckling», säger den amerikanske biblioteksmannen Welsh. Den ytterst viktiga *individualiseringen* blir möjlig, när man har hela den stora litteraturen att välja ur. Åt denna synpunkt ägnas en ingående uppmärksamhet, och den belyses med en mängd exempel. Ett annat kännetecken på den äkta dikt-konstens alster är, att *de låta läsa sig om och om igen*.

Beträffande flickornas läsning är allmänt bekant, att de i de senare tonåren vilja ha böcker, som handla om kärlek. »Flickans starkaste instinkt fordrar romantik, en hjälte, som genom uppoffring och mod vinner sin brud. Denna instinkt kan ej dödas. Men den kan undertryckas och fördärvas genom dålig läsning. Om den uppväxande flickan utestänges från den bästa romantiska litteraturen, söker hon upp feberheta, sentimentala romaner.» (Miss Olcott.)

Hemmet och dess boksamling har givetvis en stor betydelse för barnens läsning. Hemmets bibliotek bör dock ej ställas till deras förfogande utan all tillsyn och vägledning. Aldern och den andliga utvecklingsgraden böra i första hand bli bestämmande. Det har ock sin betydelse för barnen, att de själva äga ett litet bokförråd, som de fritt få röra sig med och hålla i ordning samt göra sig verkligt förtroga med.

I samband med *skolans* plikter med avseende på den fria läsningen nämnes om skolbibliotek. Läraren har mycket att göra med den fria läsningen, och isynnerhet kan en förståndig bibliotekarie verka mycket särskilt genom att rikta barnets omdöme och vilja på nödvändigheten att begränsa sin läsning.

Förf. har varit i tillfälle att granska ett par hundra boklistor från lärjungar i ett latin- och ett realläroverk, två samskolor och en flickskola. Dessa listor erbjuda mycket av intresse. Man får emellertid av dem ett bestämt intryck, att det ej är bra, som det nu är, och att det betyder ofantligt mycket, huru skolbiblioteket anordnas, ledes och användes.

I den näst sista avdelningen förekomma några uttalanden från mera bemärkta skandinaviska författare om deras fria läsning i barndom och ungdom. Dessa uttalanden hava insamlats dels till förf:s år 1902 utgivna »Våra barns nöjesläsning», dels till nu utkomna bok. I den förra meddelas yttranden av Björnson, Brandes, Vald. Vedel, Verner v. Heidenstam, Oscar Levertin, Anna M. Roos, Karl-Erik Forsslund och Ellen Key. Till den nu utgivna boken lämnas uttalanden av Selma Lagerlöf, Per Hallström, Sven Hedin, Ragnar Östberg, Carl Larsson och prof. Otto Andersson.

Det sista kap. berör ungdomens tidningsläsning samt barntid-

ningarna. Nu förhåller det sig lyckligtvis så, att barn före ton-åren ej ha så stort intresse för tidningar, och man bör ej söka framkalla det. I fråga om barntidningarna klandrar förf., att de åtföljas av tilläggshäften, som inge tanken på samhörighet, ehuru de liksom tidningarna »innehålla bättre och sämre sagor, som ej ha det minsta sammanhang med varandra».

Beträffande korrekturläsningen av boken, som synes ha skett med brådska, är ett och annat att anmärka. Så läsa vi å sid. 78 följande mening, som ej är lätt att tyda: »Men en översatt ungdom vilken lämnats alltför obeaktad och fått alltför avseende vara överlägsen vad det egna landet har att bjuda»; å sid. 73: »För så vida ej de miljoner som varit och verkligen veta *vad krig är* ej reagera så kraftigt» etc.; sid 106 »och och».

Förf. har flitigt använt såväl svensk som dansk, tysk, engelsk, fransk och amerikansk facklitteratur.

Boken är innehållsrik, och ehuru framställningen är något bred, läser man den med nöje och har behållning därav. Särskilt är den att anbefalla åt alla, som ha till uppgift att vårda sig om ungdomens uppfostran i intellektuellt och moraliskt avseende.

Elin Cederblom. Sexuell undervisning och uppfostran. Priselönt skrift. Norstedt & Söners förlag 1916. I. För mor och dotter. 71 s. Pris h. 1 kr. 10 öre. II. För föräldrar och deras söner. 58 s. Pris h. 1 kr.

I sitt förord till första upplagan, år 1909, skriver förf.: »Föreliggande skrift är närmast avsedd för uppfostrare. Erfarenheten har emellertid visat, att föräldrar ofta föredraga att giva sina vuxna barn lämplig litteratur i sexuella frågor framför att själva tala med dem, varför det även varit min avsikt att åt unga flickor (i II »åt äldre gossar») härmed giva något av den kunskap, de önska och behöva. För barn att läsa på egen hand är skriften icke avsedd.

Framst är det föräldrarnas plikt att giva sina barn upplysning på detta område och att börja med meddela denna redan åt de små barnen. Men den undervisning, som i hemmen bibringats, bör i skolan fullständigas. Ehuru min framställning är mycket kortfattad, hoppas jag dock, att även lärarinnor (i II: »lärare, manliga och kvinnliga») skola kunna ha gagn av den. Till lärobok är den dock ingalunda avsedd.»

Av dessa ord framgår författarinnans egen ståndpunkt i den svåra, mycket omtvistade frågan, huruvida den sexuella undervisningen bör vara hemmets eller skolans eller bådaderas sak. Att den skall vara ingenderas angelägenhet utan överlämnas åt första bästa, kanske en moraliskt undermålig kamrat, torde lyckligtvis nu-

mera kunna anses vara en antikverad ståndpunkt — åtminstone i teorien. För min del är jag av den åsikten, att den i egentligaste mening sexuella undervisningen — den om könsorganens byggnad och förrättningar — skall läggas så individuellt, att den bör överlämnas åt far och mor, som bäst känna sin gosses eller flickas behov etc., och ej lämpar sig för klassundervisning. Men jag medger, att undantagsfall kunna finnas, då föräldrarna eller deras ställföreträdare äro i moraliskt eller pedagogiskt hänseende så ovederhäftiga, att ifrågavarande viktiga handledning bör övertagas av barnets ansvarskännande lärare eller lärarinna. Emellertid blir det ju ej heller då fråga om klassundervisning. Och den lärare eller lärarinna, som av dylik anledning, manad av kärlek eller plikt-känsla, träder i fars eller mors ställe och tar på sig det ansvar, som därmed följer, är för visso tacksam för den utmärkta handledning, som föreligger i dessa båda skrifter.

Det är mig ett nöje att varmt rekommendera fröken Cederbloms båda handledningar. Framställningen är lugn, saklig, naturlig, ren, objektivt hållen och dock i god mening subjektiv och personlig. Så t. ex. talar hon i del I ofta i första person pluralis. Det grannlaga ämnet är behandlat på ett fint och sympatiskt sätt, och ändå går förf. rakt på sak. Hon säger varken för mycket eller för litet utan går den gyllene medelväg, som just på detta ömtåliga område är så svår att finna. Jag har sökt följa med hithörande litteratur, särskilt på svenska, men ingen har enligt min åsikt funnit detta lagom så som förf. Jag saknar den religiösa synpunkten, när det är fråga om kampen för sedlig renhet; enligt min mening är nämligen sann och levande kristendom det bästa, ja, det enda fullt verksamma medlet till verklig seger. Men jag vill minnas, att till reglerna för pristävlan hörde ock, att framställningen ej skulle vara religiöst färgad, och kanske är detta orsaken till förenämnda brist, som enligt andras uppfattning är en förtjänst.

Innehållet är naturligtvis delvis gemensamt för I och II, och långa stycken äro t. o. m. i formen alldeles lika eller nästan lika. Oliktigheterna i text och illustrationer betingas av att del I är skriven för kvinnor och del II för (mödrar och) män, för resten en mycket lämplig uppdelning av uppgiften. Inledningen, en grundläggande framställning om fortplantningen hos växter och djur, är sex sidor längre i II och behandlar särskilt växternas fortplantning utförligare (efter Linné). Avd. »Könsorganen hos människan» är i stort sett lika. Sedan följer i I »De kvinnliga könsorganens verksamhet och vård» (s. 17—44); under underrubrikerna »Havandeskapet» och »Förlossning och barnsäng» faller där vad som

i II kort behandlas under avd. »Fostrets utveckling». I del I kommer så »Äktenskapet», i del II »De manliga könsorganens verksamhet och vård». Den framställning av ärfthlighet och föräldraansvar, som ingår i kap. »Äktenskapet», bildar i del II ett eget kapitel med just denna titel. Här betonas ansvaret med all önskelig kraft. Men vid följande tes (I, s. 53; II, s. 48) har jag satt frågetecken: »skjuta ansvaret helt från oss och säga, att vi äro, vad vi blivit födda till, ha vi människor endast i sällsynta fall rätt till». Jag frågar: när har en människa rätt att *helt* skjuta ansvaret från sig och kasta all skuld på sina ärvda anlag? Hur kan man då hävda den fria viljan, som förf. eljest gör?

Båda skrifterna sluta med litteraturförteckning, något olika i vardera. Denna förteckning gör icke och kan icke heller göra anspråk på fullständighet. Urvalet är även här gott.

Priset är väl högt för att dessa handledningar i sexuell undervisning och uppfostran skulle kunna bli verkliga folkskrifter, något, vartill de eljest äga stora förutsättningar.

Hj. J. Nordin.

Ruben Mattson. Lärobok i Plangeometri för gymnasiet. Stockholm P. A. Norstedt & Söners förlag, 1916. Pris 1 kr. 60 öre.

Förf., vars »Funktionslära för realgymnasiet» utkom förra året, har nu utgivit en lärobok i plangeometri för gymnasiet 1:a och 2:a ringar. Den grundar sig på talbegreppets konsekventa användande, och ämnets anordning ansluter sig i övrigt i huvudsak till den Euklideiska.

Då planimetriska beräkningar förekomma både i läroböckerna i algebra och i särskildt utgivna läroböcker, ha de här uteslutits. Kap. om cirkeln utgör dock ett undantag härifrån. Förf. har nämligen sökt göra härledningen av formlerna för cirkelns omkrets och yta strängare än den, som vanligen förekommer i läroböcker i planimetri. Boken är, enligt uttalat omdöme av sakkunnig person och lärare i ämnet, förträfflig och intager en värdig plats vid sidan av förut använda planimetriska läroböcker.

Hugo Uddgren. De tappraste. P. A. Norstedt & Söners förlag, 1916. Pris 1 kr.

Förf. har förut tillsammans med doktor Grimberg utgivit *Svenska krigarbragder*, och i förevarande skrift, som utgöres av korta skildringar, berättar han på ett medryckande sätt om krigare, som under skilda tider utmärkt sig.

Första berättelsen, efter vilken boken fått sin titel, handlar om

de tappraste eller Karl XII:s drabanter. Den som skulle bli upptagen i deras skara måste vara tapper och duktig, men börd och rikedom spelade ingen roll vid invalet.

Tilldragelserna röra sig mest kring Karl XII:s strider, några hänföra sig till Karl X:s och Karl XI:s tid samt till 1760, 1789 och 1808 års krig.

De korta, livfulla skildringarna lämpa sig synnerligen väl för ungdomen.

Ett antal illustrationer pryda häftet, som f. ö. utmärker sig för en trevlig utstyrsel.

Dansk Seminarieblad. Udgivet af *Dansk Seminarieforening*, redigeret af *Chr. Høirup*, Gjedved, Horsens. December 1916 och Januari 1917.

Häftena innehålla bl. a.: *Red.*: Statsseminarium för Kvinder; *A. E. P.*: Forstanderinde-Jubilæet paa Femmers Kvindeseminarium; *J. F. Johansen* og *Red.*: Seminarieforeningen; *M. Lambertsen*: Lønningsforholdene ved Privatseminariene; *J. Byskov*: Ved Aarsskiftet 1916—17; *J. F. Johansen* og *Red.*: Seminarieforeningen; Bøger og Blade.

Tidskrift utgifven af *Pedagogiska föreningen i Finland*, red. av *V. T. Rosenqvist*. H. 8 1916.

Här märkas följande artiklar på svenska: Ett inlägg i frågan om uttalsundervisningen i svenska av D. B. P—s; Uppfostran till självverksamhet av I. S.; I matematikfrågan av V. T. Rosenqvist; Litteratur: *Albert Lilius*, Skolålderns själsliv, anm. av A. K. Ottelin.

Tidskriften, som redigeras av rektor Rosenqvist, utkommer år 1917 i åtta häften till ett pris av 6 mark för årgången.

Pedagogisk Tidskrift. H. 12 1916.

Innehåll: *Axel Ahlström*. Våra studenters kunskaper i franska språket; *Gustaf Blidberg*. Böra på gymnasiet två betyg givas i modersmålet? Anmälningar av *G. A. Jaederholm* och *E. Edström*; Uppgifter till de skriftl. proven för realskoleexamen och studentexamen h. t. 1916; Kungl. beslut och personalnotiser; därjämte innehållsförteckning till femtioandra årgången.

Läsning för Svenska folket. H. 4 1916. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner. Pris 30 öre.

Häftet innehåller följande artiklar: Några drag av E. G. Geijers barndoms- och ungdomsliv. II. av *Elias Grip*; Hemarbetet

4—170506. *Tidskrift för folkundervisning* 1917.

på våra mormödrars tid av *Elise Adelsköld*; Några tidsbilder ur Lapplands missionshistoria. II. av *Viktor Södergren*; Bland Väst-kustens fåglar av *Sten Bergman*; Svenska toner av *Sartor*.

Berättelse om Folkskoleväsendet i Linköping, under kalen-deråret 1915 och läsåret 1915—1916 av *Alfr. Fridén*, stadens folkskoleinspektör. XVI årgången.

Utom fullständig redogörelse för allt, som rör folkskolestyrelse, inspektion, lärjungar, lärare, undervisning, ordning och tukt m. m., lämnas i det prydliga häftet meddelanden om socialpedagogiska anordningar för ungdomens bästa, såsom läkarundersökning, tandhygien, skolbad, skollovskolonier, bespisning, beklädnad, fria läroböcker och materiell, livränteböcker och skolsparkassa, folkskolans musikkår och sångare, arbetsstugor, barn gudstjänster, vidare om skollokaler och ekonomi samt om vanartade och i sedligt avseende försummade barn.

Såsom bilaga är intagen en av tvenne lärjungar livfullt skriven skildring av en skolresa, som kl. 4 E vid slutet av vårterminen 1916 företog till Stockholm, Gripsholm, Skokloster och Uppsala.

Svenskt gymnastikblad. December 1916.

Detta nummer innehåller bl. a.: Om nedgång från sidsittande å hög bom av *Oswald Holmberg* samt Årsberättelse.

Bladet utgives under år 1917 av samma redaktion och efter ungefär samma grundsatser som förut. På grund av beslut vid årsmötet kommer bladet även att innehålla uppsatser rörande *lek*. Bland artiklar, som komma att införas under detta år, nämnas följande: Om idrott i Persien av kapten I. Folke, Om skidbrott och lagning av skidor av löjtnant G. Dyhlén, Om gymnastiken som ett led i ungdomens krigsförberedelse i Frankrike, Om mod och självförtroende av H. von Blijenburg.

Bladet, som förtjänar en vidsträckt spridning, utgives fortfarande till det billiga priset av 1 kr. för år.

Berättelser ur Israels historia av *Gösta Kock*, fil. kand., folkskollärare, lärare vid Stockholms folkskolor. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1917. 48 s. Pris 75 öre.

Olof Holmberg, Lärkurs i skolsång för folkskoleseminarier (teoretisk del). Sthlm, P. A. Norstedt & Söner 1916. 191 s. Pris h. 2 kr. 75 öre.

Då jag på begäran av denna tidskrifts utgivare här meddelar några anspråkslösa anteckningar rörande ovanstående arbete, vill

jag betona, att det icke är fackmannen som skriver utan lekman-nen, icke musikprofessionalisten utan musikamatören.

Föreliggande »lärkurs i skolsång» vill motsvara det nya, betydligt utvidgade undervisningsstoff i musik, som den nya semi-nariestagan föreskriver. Den medtager åtskilligt mer, än vad undervisningsplanen upptar; till tjänst för enskilt arbete lämnas förutom detta plus även litteraturhänvisningar. Bland dessa på tal-tekniakens område kunde — utom dr Alfild Tamms »Talrubbningar och deras behandling», som utkom senare år 1916 — även upptagas t. ex. Lindemann, Kirstine: Talestemmen, dens brug og misbrug (Schubothesse forlag, Köpenh. 1906, 1 kr.); A. Kuipers: Anleitung zur Stimm-bildung (4:e Aufl. Koehler, Leipzig 1903); H. Krause: Die Erkrankungen der Singstimme ... (A. Hirschwald, Berlin 1898).

Under bokens anspråkslösa titel döljer sig en förvånande stoff-rikedom: tonbildningslära (med talteknik) s. 9—36, allmän musik-lära s. 37—131, harmonilära s. 132—176, formlära s. 177 (ej 176, som det står i innehållsförteckningen)—183, musikinstrument s. 184—189. Jag vet intet svenskt originalarbete i musikens teori, som med så jämförelsevis litet omfång är så innehållsrikt och mång-sidigt. Man saknar dock ett register sådant som t. ex. i Krehl's Allmän musikleära. Vad stoff som skall utelämnas eller medtagas, är ju ofta en ren smakfråga. Emellertid synes det mig ha varit från pedagogisk synpunkt önskvärt, om ett särskilt kapitel ägnats åt den musikaliska akustiken; utan undervisning här i torde det t. ex. vara svårt att förstå framställningen av konsonanser och dissonanser s. 174 f. Till praktisk nytta hade det varit att på s. 53 taga med andra vanliga förkortningar i notskrift (abbreviaturer). Då hade i stället den historiska framställningen av den äldre notskriften å s. 39—48 kunnat vara kortare, huru intressant den än i sig själv är. Andra tonskriftssystem är vår notskrift (s. 61—69) ha egentligen blott teoretiskt intresse; en praktisk betydelse kan det medföra att redogöra för dem: att visa, hur mycket mer praktisk vår nu gällande notskrift är.

De andra randanmärkningarna må komma i sidfölgd!

S. 13 finns en illustration, som måste anses som misslyckad. Man försöke fullborda huvudet! Det blir en mycket underlig figur!

S. 22. Vid hård ansats (t. ex. i danskans stødende Tonelag och tyskans »Kehlkopfverschluss») äro stämbanden mer än »hårt slut-na vid vibrationens början»: den ena röstläppens kant lägger sig något in över den andras.

S. 23. Det finns jämväl en åsikt, att barna- och kvinnorösten

har *tre register*, alltså även ett verkligt mellanregister. Den åsikten står i samband med en annan hypotes om orsaken till olika tonhöjd än Mackenzies, den nämligen, att vid de lägsta tonerna vibrera hela stämbanden (bröstregister), vid mellantonerna ej deras innersta muskeldelar (mellanregister) och vid de högsta tonerna blott den yttersta delen (falsett- eller huvudregister). Förf. skriver: »Tonbildningens uppgift är emellertid att söka utplåna registergränserna» etc. Men »registren» betyda röstläpparnas *mekaniska* arbete och kunna ej utjämnas. *Klangen* kan och bör däremot utjämnas, alltså skillnaden mellan *resonansfenomenen* »huvudklang» och »bröstklang». Jfr författarens riktiga anmärkningar om bröstretonans och huvudresonans å s. 25.

S. 29. Tonande äro enligt förf:s definition »de konsonanter, som kunna uthållas med ton». Med en sådan definition är det naturligtvis riktigt att fortfarande, liksom i förf:s »Handledning vid den första undervisningen i sång och läsning», från de tonande konsonanterna utesluta b, d och g (jfr min recension av nyssnämnda arbete i denna tidskrift, årg. 34, s. 68). Men j-ljudet måste räknas dit och alltså läggas till m, n, l, r, v, ng.¹ — Förf. fasthåller sin gradering av läpprörelserna: å, o, u, v, f, b, p, m. Men åtminstone de två sista ljuden måste byta plats med tanke på intensiteten i läpparnas slutande. — »Konsonanten h bildas i själva struphuvudet, då luften hastigt passerar den något förträngda ljudspringan» är endast halva sanningen, enär den utströmmande luften bildar bullerljudet h genom att skrapa både mot röstläpparna och de övre talorganens väggar.

S. 29 f. Vid artikulerandet av t och d bör ihåggas, att tungspetsen skall sättas bakom, ej under de övre framtänderna. Vid undersökning i en första seminarieklass fann jag, att av 23 elever 12 satte tungspetsen *under tänderna*.

S. 30. Visserligen bör sj-ljudet mycket riktigt ej »bildas genom anslag högt uppe i gomvalvet», men å andra sidan bör det ej heller bildas så som det supradentala rs (t. ex. i fors), såsom i engelskan och franskan och »fiut» uttal. Stockholmskan är ej heller i detta fall något fonetiskt ideal. En varning för detta tillgjorda sj-ljud är minst lika mycket på sin plats.

S. 31—36. Kapitlet om talteknik är synnerligen tacknämligt. Jag vill blott betona, att det ej kan uppfattas utan praktiska övningar *under lärarens anvisningar*. Exempel (s. 36): »Särskild övning erfordrar den direkta vokalsatsen, som vanligen förberedes genom resonans, h-ansats eller vokalmöte.»

¹ Jfr uppräknningen s. 30, 7 r. nedifrån, där j indirekt betraktas som tonande.

S. 37 förekomma ett par mindre lyckade definitioner. Den första definitionen på musik (»Musik är skön konst») håller ej ens streck, om ordet musik tages i sin vidsträckta grekiska betydelse; »differentia specifica» saknas. Varför ej i stället börja med en karakteristik, t. ex. »Musiken hör till de sköna konsterna»? »Estetik = läran om smaken» — hellre: läran om det sköna.

S. 49. Bland nottecknen saknas dubbelnot (»brevis»), som ej blott användes förr (jfr koralproven å s. 106 och 107) utan ännu ej sällan förekommer (t. ex. i den nyutgivna Musica Sacra).

S. 52. Sextol och dubbeltriol äro två skilda saker. Sextolen skiljer sig från dubbeltriolen därigenom, att i sextolen ligger accenten blott på första tonen.

S. 71. Chorda (grek. chordē) betyder (tarm-)sträng, ej ton.

S. 71 f. Enligt undervisningsplanen hör »någon kännedom om kyrkotonarterna» med till andra seminarieklansens teoretiska kurs. Förf. har här meddelat även något om de grekiska oktavsystemen, som ligga till grund för kyrkotonarterna, men ack, vilken trasslig härva att reda opp! Som bekant överflyttade man under medeltiden de grekiska namnen på kyrkotonarterna men kom genom missförstånd att göra flera byten enligt följande schema:

Grekiska oktavsyst. Kyrkotonarter.

Hypodorisk	=	hypodorisk.
Mixolydisk	=	hypofrygisk.
Lydisk	=	hypolydisk (jonisk).
Frygisk	=	dorisk (hypomixolydisk).
Dorisk	=	fyrgisk (hypæolisk).
Hypolydisk	=	lydisk.
Hypofrygisk	=	mixolydisk (hypojonisk).

Förf. borde i en kommande ny upplaga låta detta vara detta och ej röra ihop, såsom här skett. På enskildheter går jag ej in, jag hänvisar i stället till den mera vetenskapliga framställningen i Hugo Riemanns Musik-Lexikon, art. Griechische Musik, eller till den mera populära i Panum-Behrend: Ill. Musikhistorie I, s. 10—21.

S. 72. Såsom Ambrosius' födelseår uppges 333. Senare forskningars resultat: slutet av 330-talet, 337—340.

S. 87. »Durtonarten verkar ljusare och gladare men mera hård (därav namnet dur = hård)»... Parentesen kan vara vilseledande. Historiskt sett har durtonartens namn ingenting med dess estetiska värdesättning »hård» att göra (ej heller moll med »mjuk»). Durus, »hård», var först namn på tonen h, B durum, på grund

av notens kvadratformiga, kantiga, »hårda» form (till skillnad från B molle eller rotundum *b*). Jfr s. 46! Sedan blev *dur* namn på hexackordet *g—e*, i vilket *h* ingick. Då *h* med *g* bildar en stor ters, blev *dur* slutligen vid mitten av 1600-talet, då våra moderna tonarter uppkommo, det gängse namnet på alla skalor med stor ters.

S. 93, 12 r. nedifrån ett tryckfel: tonarter eller antalet; bör vara: tonarter efter antalet. — Företecken kallas före s. 93 förtecken, företeckning före s. 92 förteckning; det hade varit bättre att för konsekvensens skull fortsätta med de hävdvunna formerna ända till bokens slut. — R. 10 nedifrån står: Bestäm tonarten för koraler eller andra tonstycken! Meningen är naturligtvis: Uppgiv, i vilken tonart koraler eller andra tonstycken äro skrivna!

S. 93 f. De utjämnade parallellskalorna äro väl egentligen ganska onödigt stoff i en handbok av detta omfång.

S. 106, r. 3—4 står: »Församlingssången infördes i gudstjänsten av Luther.» Bör vara: återinfördes. Luthers gärning var även i detta stycke re-formation.

S. 114. Tankstrecken å de sista sex raderna — varför blott där? — kunna leda vilse till den uppfattningen, att någon annan tempobeteckning skall ifyllas där efteråt.

S. 115. Översättningar av åtskilliga italienska musiktermer vore här önskvärda, t. ex. *mosso* = rörligt.

S. 117, r. 9 nedifrån står *funebre*; bör vara: *funèbre* (l. *funèbre* försvenskat). — Sista radens *leggiero* behöver en uttalsanvisning (— *ddje* —).

S. 125. Texten ovanför andra exemplet bör få följande lydelse: Av små intervaller samt även rena (utom naturligtvis *prim*) uppstå genom förminskning *förminskade* intervaller.

S. 132. Å propos sista exemplet är det ett ur pedagogisk synpunkt efterföljansvärt förfaringssätt, som N. Beckman har i sina språkläror: att med fetstil trycka **Fel**: framför varnande exempel.

S. 134—137 förekomma fyllda, svarta helnoter i exemplen. Kunne ej i stället *verkliga* noter användas, t. ex. fjärdedelsnoter?

S. 148 r. 8 förekommer ett tryckfel: sid. 139; bör väl vara: sid. 145.

S. 151. Här, efter septimackordens behandlande, vore rätta platsen för nonackorden (ej å s. 170).

S. 155. En anm. till A) d), att den nya tonartens dominant-septimackord eller dess omvändningar ha av olika modulationsmedel den mesta utvikande kraften, skulle vara av god praktisk nytta.

S. 156 finns ett tryckfel: besiffringen av övre exemplet skall sluta med *stor* romersk etta, eftersom det gäller ett *dur*ackord.

S. 162. Varningen för »tvärstånd» kommer väl sent. — Under redogörelsen för modulation kunde det gärna talas om de tre olika graderna: fullständig utvikning, övergående utvikning och beröring.

S. 173. Med dualism förstås ju den åsikten, som lär två principer, som ej kunna härledas ur varandra eller ur en gemensam tredje. Då det duala tonsystemet bygger på att moll skulle »i såväl melodiskt som harmoniskt hänseende vara av samma teoretiska innebörd, tänkt *nedåt*, som *dur*, tänkt *uppåt*», så kan man ej säga: »detta tonsystem bygger på en dualism mellan *dur* och *moll*».

S. 177. »De allmänna musikaliska elementen äro: *melodi*, *rytm*, *dynamik* och *harmonik*.» *Dynamik* (här = läran om tonstyrka) bör i denna uppräknings utbytas mot *tonstyrka*. Någon egentlig *melodik* förekommer ej i boken, ej heller *dynamik*, såsom man eljest väntat sig.

S. 181. I en lärokurs i sång kunde man någon gång — och just här — väntat sig termen vokalmusik och dess förklaring (»vokalverk» förekommer r. 7 nedifrån). — »Motetten är ett körverk med andlig text» är såsom definition för vid, enär även koralen (t. ex. Bach's) inrymmer däri. I stället: motetten är, i sin under 1400-talet fastslagna form, ett körverk, vanligen a capella, med andlig text och polyfon behandling av de särskilda textdelarna. — Kantaten måste för att få fullständig differentia specifica erhålla även följande bestämning »och företrädesvis lyriskt innehåll» (till skillnad från oratoriet och passionen, som ha övervägande episkt och dramatiskt innehåll, jfr s. 182).

S. 182. Inskjut rörande mässan mellan »har» och »följande» detta tillägg: i inskränkt mening, såsom flerstämmigt musikkonstverk. — Beskrivningen på *Rekviem* är ofullständig. Den bör i stället lyda så: »*Rekviem* är en mässa för de döda, som består av följande körsångstycken: *Introitus*, *Kyrie*, *Graduale* med sekvensen *Dies iræ*, *Offertorium*, *Sanctus* med *Benedictus*, *Agnus Dei*. *Gloria* och *Credo* saknas alltså.»

S. 183 står, att sonaten har fyra satser; bör vara: vanligen fyra.

S. 187, r. 7, nedifrån, står: pedal (av *pedus* = fot); bör vara: pedal (av *pes*, gen. *pedis* = fot).

Måtte det berättigade i ovanstående anmärkningar bli till nytta vid en, som jag hoppas, snart behövlig, ny upplaga av denna förtjänstfulla musikleära, särskilt författad för folkskoleseminariernas behov av en intresserad och erfaren musikleärare! Avdelningen

»Tonbildningslära» kan mycket väl användas som ledtråd vid den kurs i talteknik, som undervisningsplanen föreskriver för kl. I, även när denna kurs — såsom i allmänhet är fallet — är anförtrord åt modersmålläraren. Kapitlet om andningen t. ex. är synnerligen välskrivet. Boken erbjuder många uppslag till enskilt arbete; sådana finnas ej minst bland de talrika, väl valda uppgifterna.

Hj. J. Nordin.

Folkskolestadgan jämte andra författningar rörande Folkundervisning och Folkbildning från trycket utkomna intill den 15 oktober 1916. Fjortonde upplagan, redigerad av K. L. E. Sandberg, kansliråd, undervisningsråd i K. Folkskoleöverstyrelsen. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1917. Pris bunden 3 kr. 85 öre.

Förevarande upplaga, som är nära 100 sidor drygare än den år 1914 utgivna, innehåller under samma rubriker och underrubriker som i den förra alla intill den 15 oktober 1916 utkomna stadganden rörande folkskolan. Liksom i förra upplagan meddelas i denna stadganden rörande fortsättningsskolor, högre folkskolor, kommunala mellanskolor och folkhögskolor, om överstyrelsen och folkskoleinspektionen, om folkbibliotek och den populärvetenskapliga föreläsningsverksamheten m. m. Åtskilliga nya författningar ha utkommit sedan d. 15 sept. år 1914, såsom K. kung. ang. avlöning åt lärare vid folk- och småskolor samt vid högre folkskolor och kommunala mellanskolor under tjänstgöring till rikets försvar, K. kung. d. 12 sept. 1916 ang. tillfällig löneförbättring åt vissa lärare vid folk- och småskolor, lagen om skyddskoppympning av den 2 juni 1916 m. m. Ett kronologiskt register över i detta arbete intagna eller åberopade författningar samt ett utförligt sakregister underlätta i hög grad användningen av boken.

Det är av stort värde för alla, som ha med folkundervisningen att skaffa eller intressera sig för densamma, att en så fullständig och noggrant utarbetad samling av författningar är tillgänglig. Priset kan i förhållande till omfånget och särskilt under nuvarande förhållanden betraktas som moderat.

Erik Almén. Lärobok i de fasta kropparnas statik och dynamik. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1916. Pris 1 kr. 85 öre.

Läroboken, som är avsedd för realgymnasiets fjärde ring, utmärker sig för en mycket klar framställning och utreder en mängd svåra frågor med skarpa definitioner och väl formulerade satser.

En del kapitel, t. ex. läran om kraftparallelogrammen och mo-

mentlagen, äro kanske väl brett behandlade, andra åter knapphändigt, t. ex. om tyngdkraftens acceleration och centrifugalkraften. Ett fel ha vi anmärkt. På sid. 70 definieras accelerationens enhet såsom accelerationen hos en kropp, vars hastighet ökar med 1 cm. i sekunden. Bör vara: ökar med 1 cm. per sek. i sekunden (1 cm/sek. i sekunden).

I slutet av boken meddelas »Några notiser ur ämnets historik» samt en rikhaltig samling övningsexempel.

K. H.

Dr J. S. Hedström. Förberedande kurs i Geometri. Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1917. Pris 60 öre.

Som bekant ingå enligt undervisningsplanerna för realskolans tredje klass mättnings- och konstruktionsövningar såsom förberedelse till studiet av geometrien.

Nämnda lärobok av dr Hedström synes fylla behovet av lärobok i 3:e klassen på ett utmärkt sätt. De elementära begreppen och satserna inhämtas genom en massa mätningar, konstruktioner och enkla räkningar.

Det hela är anlagt på elevernas eget arbete utan lärarens preparation, och boken bör för eleverna vara en bok att lära med lust.

K. H.

Fagerlund och Falk. Geografisk läsebok. IV. Europa (utom Norden). Utgiven av Erik Falk. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1917. Pris bunden 5 kr. 60 öre.

I ett ämne sådant som geografien behöves en utfyllnad till läroboken i form av en läsebok för att intresset må väckas och bibehållas samt för att undervisningen skall bli fruktbärande. Av ifrågavarande läsebok ha förut tre delar utkommit: Asien, Afrika och Australien samt Amerika och Polarländerna.

Den nu utkomna delen innehåller skildringar från Europas länder med undantag av Norden. De olika styckena äro till omkring halva antalet hämtade ur svenska författares arbeten, och detta räkna vi som en fördel. Tre stycken äro författade av utgivaren, och de övriga äro av utländska författare.

Det är ej lätt att för en geografisk läsebok göra ett lämpligt urval, så att det för landet, trakten eller orten karakteristiska kommer fram. Utgivaren synes därvid i allmänhet ha lyckats väl, ehuru man kan ha olika meningar beträffande valet av ett och annat stycke och innehållet däri. Några av de långa skildringarna från Ryssland torde knappast intressera ungdomen. Utom styce-

ket Petrograd, där beskrivningen över själva staden och dess förnämsta byggnader och inrättningar är rätt knapphändig, kunde någon annan mera bemärkt stad, t. ex. Moskva eller Nischni Novgorod, försvarat sin plats. En beskrivning över någon av de förnämsta städerna i Österrike-Ungern skulle vi önskat vara med, då däremot ett och annat av de intagna styckena kunnat väsentligt förkortas.

En stor del av skildringarna äro utmärkta både beträffande innehåll och form, vilket icke minst gäller om de stycken, som äro av svenska författare.

Språket är ledigt och vårdat, och utstyrseln är liksom i de föregående delarna präktig.

Å sid. 25 läses en något tung mening: »Man kanske då anmärker brons allmänna prägel av att vara genomruttet och särskilt en del stora hål —.» Beträffande tryckningen förekomma ett par egendomliga omflyttningar av bokstäver, nämligen å sid. 92, rad. 10, där det står »okpparvaror» (före »berömt dessutom ett C»), samt å sid 339, nedom mitten, där det står »Pgreisika».

Ett antal karakteristiska illustrationer, varav ett par kolorerade, bifogas.

Vi ha under vår lärareverksamhet begagnat de förut utgivna delarna och funnit dem mycket lämpliga för läsning i hemmet och för enskilt arbete (vid seminarierna). För högläsning i skolan har man vanligen ej tid att läsa hela styckena, utan får man då utvälja någon viss del av dem, ifall de äro långa.

Genom de nu utgivna fyra delarna ha förf. givit skolorna ett värdefullt material för utfyllande av lärobokens mera kortfattade beskrivning. Måhända är ännu en del — Norden — att vänta.

Birger Kajanus. Elementär ärfthhetslära. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1917. Pris 1 kr. 75 öre.

Rättelser i h. 4 1916.

Å sid. 178 ha efter rad 1 följande ord bortfallit: *sig rikt begåvade och blivit utmärkta lärare, ansågs det vara.* Å innehållsförteckningen, sista raden, står Anmärkningar, bör vara *Anmälningar.*

Berättelse över Svenska seminarieläraryöreningens styrelses verksamhet år 1916.

Den 7 juli 1916 inlämnade styrelsen till Kungl. Folkskolöverstyrelsen en till Konungen ställd underdånig hemställan om nådig proposition till nästkommande års riksdag om löne- och pensionsreglering för folkskoleseminariernas lärare i huvudsaklig överensstämmelse med Lärarelönenämndens i underdånigt betänkande den 31 oktober 1914 framlagda förslag med hänsyn tagen till de anmärkningar, som därtill framstälts såväl av Kungl. Folkskolöverstyrelsen i underdånigt utlåtande den 30 april 1915 som i Svenska seminarieläraryöreningens styrelses underdåniga yttrande den 15 mars 1915.

Styrelsens förslag om ett arvode av 100 kronor till sekreteraren för år 1916 har beviljats av ordsföreningarna.

Revisorerna ha tillstyrkt och ordsföreningarna beviljat ansvarsfrihet för styrelsens förvaltning år 1915.

Styrelsen har under år 1916 utgjorts av rektor K. A. Westling, ordf., adjunkten Elisabeth Eurén, v. ordf., övningsskolläraren J. Wahlqvist och rektor G. Danell samt adjunkten Anna Sörensen, sekr. och kassaförvaltare. Styrelsesuppleanter ha varit övningsskollärarna Selma Svensson, A. Wallgren och L. G. Sjöholm. Revisorer ha varit adjunkterna Marie Louise Gagner och Elida Andersson, revisorssuppleanter adjunkterna K. Karlgren och G. Sandahl.

Vid i slutet av 1916 företaget val av ledamöter och suppleanter i styrelsen omvaldes ledamöterna adjunkten Anna Sörensen, övningsskolläraren J. Wahlqvist och rektor K. A. Westling. Till suppleant i styrelsen för åren 1917 och 1918

omvaldes övningsskollärare L. G. Sjöholm. Till revisorer omvaldes adjunkterna Marie Louise Gagner och Elida Andersson och till revisorssuppleanter adjunkterna G. Sandahl och K. Karlgren.

Stockholm den 8 januari 1917.

K. A. Westling.

Anna Sörensen.

Elisabet Eurén.

Gideon Danell.

Josef Wahlqvist.

Meddelande

till

Svenska seminarieläraryöreningen.

1) Vid sammanträde i Stockholm den 8 januari 1917 konstituerade sig styrelsen för Svenska seminarieläraryöreningen sålunda: ordförande rektor K. A. Westling, vice ordförande adjunkten Elisabet Eurén, sekreterare och kassaförvaltare adjunkten Anna Sörensen. Till ledamöter i verkställande utskottet jämte ordföranden utsågos vice ordföranden och sekreteraren.

2) Styrelsen inbjuder Svenska seminarieläraryöreningen till föreningsmöte i samband med seminarieläraryöret i Göteborg den 18, 19 och 20 juni detta år. Förslag till överläggningsämnen vid *föreningsmötet* insändas före den 15 mars till föreningens sekreterare.

3) Styrelsen uppvaktade den 9 januari statsministern och chefen för ecklesiastikdepartementet i och för lönefrågan.

4) Styrelsen föreslår sekreterarens arvode för år 1917 till 100 kronor (stadgans § 16). Protokollsutdrag om beslut i denna fråga från ortsföreningarna torde insändas till sekreteraren.

Stockholm den 9 januari 1917.

K. A. Westling.

Anna Sörensen.

Hembygdsundervisningens principer och metoder.

I världshaven gå två strömmar i motsatta riktningar, den ena med kallt, den andra med varmt vatten, men huru motsatta de än må vara, så samverka de för åstadkommande av livsvillkoren för de organiska varelser, som leva i haven, och för de av människor bebodda landområdena invid haven.

I människovärlden gå ock två olika strömmar, som huru oförenliga de än kunna synas, dock samverka till utvecklingen därstädes. De äro individualism och samhällelig verksamhet. Den ena verksamheten kämpar för individens ohämmade kraftutveckling, den andra för samhällets växt och styrka. Individualismen hade sin stora framgångstid under upplysningstiden i slutet av 1700-talet och den ekonomiska liberalismens tid under första hälften av 1800-talet. Den är berättigad, ty samhället består av individer och ju mera dessa utveckla sin energi, dess kraftigare måste ock samhället bliva. Men den bliver farlig, då kraftutvecklingen repellerar i st. f. att attrahera, och splittringen mellan individerna hindrar samhället att utveckla sin kraft. I våra dagar har den samhälleliga synpunkten mera kommit till sin rätt, och nödvändigheten av att bekämpa individens egoistiska hänsynslöshet och leda hans kraftutveckling till förmån för gemensamt bästa har klarnat mer och mer.

På uppfostran hava dessa åskådningar av förhållandet mellan den enskilde och samhället kommit att utöva stort inflytande. Redan Pestalozzi yrkade, att barnen skulle uppfostras

till samhällelig duglighet, att hemmet skulle gestaltas till en arbetsgemenskap för äldre och yngre medlemmar och att skolan skulle hava karaktären av ett utvidgat hem. Hans uppfostringsanstalt i Neuhoft var avsedd att införa barnen i arbete och att genom arbetet åstadkomma både deras intellektuella och deras moraliska fostran. Det fel han begick bestod däri, att han lät barnen sysselsättas med industriellt arbete, som icke motsvarade deras krafter och kunde fångsla deras hjärta och intresse. Denna tids starkt individualistiska riktning lät icke Pestalozzis idéer komma till något allmänt utförande. Folkundervisningen anordnades efter den lärda skolans förebild, som var ättling av medeltidens prästerliga skolor och trodde på boklärdomen. Folkskolan behövde heller icke så starkt lägga an på att hålla samhälleligheten vid liv i en tid, då familjen ännu var en verklig arbetsgemenskap, då hela produktionsprocessen ännu kunde överskådas i det enskilda hushållet, då barnet kunde t. ex. följa ljusproduktionen från slaktandet av fåret till stöpet av talgljuset i stället för att man nu erhåller ljus på ett för barnet oförklarligt sätt genom att vrida på en knapp. Barnen fingo redan som små kännning med alla samhällsliga funktioner och mottogo en moraliskt social uppfostran i hemmet, där det var en påtaglig nödvändighet att varje medlem av hushållet gjorde sin del i arbetet troget och i samarbete med de andra medlemmarna. Folkskolan kunde därför inskränka sig till att giva nödig undervisning i kristendomskunskap, läsning, skrivning och räkning. All övrig uppfostran i ett yrke fick bondsonen hemma, borgarsonen i hemmet eller hos grannen.

I vår tid, då genom industrialismen produktionen har ryckts undan den enskildes överblick och familjemedlemmarna arbeta på var sitt håll, blir det skolans uppgift att för barnen bevara deras samband med samhället och hålla samhälligheten vid liv, såsom fordom familjen kunde göra. *Hembygdsundervisningen* är det medel, som skolan för detta ändamål kan använda. Att genom bokundervisning söka föra barnen in i den invecklade samhällsorganismen är i de flesta fall förspild möda.

Uppgiften är ju att utbygga barnens föreställningskrets, till dess att den omfattar allt vad barnen böra hava kunskap om och intresse för i den värld, i det samhälle, vari de skola bli aktiva medlemmar. Den andliga mottagligheten är begränsad och kan icke omfatta flera föreställningar än medvetandet kan assimilera. Vad som går utöver denna assimilationsförmåga glider bort och försvagar mottagligheten, så att intresset förslösas i st. f. att skärpas. Tilläggnelsen av nya föreställningar sker genom deras anknytning till redan befintliga. En grund måste därför läggas, på vilken barnens föreställningsbyggnad kan upprättas. Något annat än iakttagelse och direkt åskådning duger ej till grund för en föreställningsbyggnad. Något annat än omgivningen kan ej bli föremål för omedelbar iakttagelse. Men åskådningen är ofullständig, så länge den inskränkes till iakttagelse med synen. En sådan bliver för litet aktiv, ingår icke förening med viljan till frivillig uppmärksamhet och föranleder icke intresse. När fakta påföras barnen utav en lärare, få de dessa fakta som en skänk utan att behöva dem, utan att hava begäret dem, som svar på frågor. När barnet kommer i en situation, där det finnes en svårighet, som barnet verkligen känner och vill lösa, då frågar det efter upplysning, och då denna kommer till nytta, så glömmas den icke bort sedermera. Men endast genom att handla kommer barnet i den ställning, att det söker kunskap om tingen. Klara begrepp äro bra att ha, men för barnet hava de intresse, endast om de äro användbara. I stället för analysens väg böra vi därför välja handlandets för att uppbygga barnens föreställningsvärld.

Vi behöva icke hämta skälen för hembygdsundervisningens införande i skolorna från främmande teoretici och praktici, från amerikanaren Dewey, tyskarna Kerschensteiner och Natorp, holländaren Ligthart, huru mycket vi än av dem hava att lära både om dess principer och metoder. Vi behöva endast hänvisa på de skolformer, som nödvändigheten har framtvungit i vårt eget land. Folkhögskolan kom till, då 1865 års representationsreform hade givit lantmännen ett ökat infly-

tande i riksdagen och dessa i följd därav erforo behov av en uppfostrande undervisning, som kunde dana dem till att fylla sin plats i samhället, och denna samhällsuppfostran anknöts till lantmännens praktiska intressen. På samma sätt hava våra dagars yrkesskolor till bakgrund den tilltagande industrialiseringen och nödvändigheten för hantverket att på sin egen grund och botten förskaffa sina medlemmar den utbildning, som anvisar åt dem en plats, där de kunna göra sig gällande i samhället och dess fortskridande utveckling.

Nu kan man visserligen invända: det må vara och må anses av erfarenheten ådagalagt, att samhällsuppfostran åt mogen ungdom bör meddelas med utgångspunkt från och på grundval av ett arbete och ett arbetsområde, som skall bli denna ungdoms levnadsuppgift. Men därmed är ingalunda bevisat, att samhällsuppfostran kan meddelas åt barn med utgång från arbeten, som sättas i händerna på dem i skolan vid så tidig ålder, att de ännu icke kunna hava visat anlag och håg för något yrke. Härpå svaras: det är ingalunda meningen att meddela yrkesuppfostran i barnskolan. Hembygdsundervisningen avser att uppbygga barnens föreställningskrets med utgång från den omgivning, som kan bli föremål för barnens omedelbara iakttagelse, och att nödgå dem till att göra associationer, som omfatta föremålens många sidor, genom att låta dem taga befattning med föremålen i arbete och handling. Barn tänka icke abstrakt utan konkret, de bilda icke logiska omdömen utan associationer. Giver man dem färdiga omdömen, så flyga de bort ur barnens medvetande, när de gå ut ur sina bänkar. Koncentreras deras föreställningar kring ett arbete, så befästas de därur hämtade associationerna och antaga livets konkreta former.

Därför är den med arbete förbundna hembygdsundervisningen icke blott ett ämne för de tidigare skolåren, utan en princip för undervisningen i hela folkskolan. Geografi, historia och naturkunnighet skola icke blott grundläggas genom de första skolårens hembygdsundervisning utan hela skolan igenom ställas i närmaste förbindelse med hembygden och med sådant ar-

bete, som kan klargöra och bevara de meddelade kunskaperna. Men ett arbete, som icke har något samband med ett behov, som kännes av barnet och som framkallar ett instinktmässigt strävande, kan icke framkalla och vidmakthålla intresse. De samhälleliga instinkterna och efterhärmningsdriften framträda mycket tidigt hos barnet. Det söker efterbilda det liv, som leves av och i omgivningen; och i den verksamhet, som utövas för sådant ändamål, får barnet anledning att öva sina sinnen, upptäcka och urskilja, tänka och överlägga för att övervinna mötande svårigheter. Svagheten i de vanliga åskådningsövningarna låg däri, att de hade intet annat mål än sig själva. De hade intet ärende, som Hans Larsson uttrycker sig. När nu en iakttagelseutflykt anställes, det må vara i småskolan eller i folkskolan, så skall det ske i en bestämd avsikt, som kan sätta barnens vilja i rörelse och föranleda det till handling. När ett naturföremål skall iakttagas, så skall det ske för att taga reda på vad gagn eller skada hemmet och den enskilde kunna hava av detta föremål. När det avtecknas eller modelleras, så skall det ske för att få fram en situation, där föremålet har betydelse för mänsklig verksamhet. Katten tecknas och modelleras tillsammans med råttan, råttan tillsammans med osten. Maskrosen iakttages icke blott för sina vackra blomkorgars skull utan ock för dess hindrande inverkan på den för människan nyttiga växtligheten. När den avtecknas, återgives därför ej blott ett stånd med blommor utan ock ett stånd med fröhuvud. Då staden, dess gator, torg, bostadshus, fabriker och offentliga byggnader iakttagas, så är det därför att den är vårt hem och platsen för vårt liv och vår verksamhet. Då barnen få göra en modell i papp eller annat material av skolhuset, kyrkan, rådhuset m. m., så är det för att i smått efterbilda de ansträngningar och de verksamhetsarter, som fordrats för att åstadkomma dessa byggnader. — De geografiska företeelserna äro villkor för mänsklig verksamhet och beaktas med hänseende till de fördelar och de olägenheter de berett därför. När de iakttagas, så skall det också ske med hänsyn till blivande upptagning på karta, och kartan liksom stadsplanen framväxer naturligt

ur behovet att göra åt oss en överskådlig bild av platsen för vårt hem och våra medmänniskors verksamhet.

Den samhälleliga synpunkten bör kraftigt framträda för barnen redan under deras första skoldagar. De skola hjälpa varandra, leka med varandra, och skolan är deras hem under de timmar av dagen, som de där tillbringa. Med detta hem skola de nu göra närmare bekantskap för att där bättre finna sig till rätta. Kamraterna, lärarinnan skola de lära känna. De skola veta, huru de skola förhålla sig till dessa och i skolan, vilken ordning som där iakttages, och huru nödvändig denna ordning är för att icke sammanstötningar och ledsamheter skola uppstå, huru dagen skall börjas och slutas med bön till Gud, allas vår fader, och att både skolan och hemmet stå under hans beskärm. Skolrummet och skolhuset skola de lära närmare känna. Allt det nya, som upptager barnen under de första veckorna, gör, att de bliva fullt sysselsatta med att se och samtala därom, och arbetsövningar kunna ha den enklaste formen, stickläggning och utklippning. Samtidigt eller i närmaste följd efter samtalen om skolan bringas barnens hem på tal, och de få redogöra för hemmets medlemmar, hemmets sysselsättningar, den samverkan mellan familjemedlemmarna, som äger rum, den ordning, som iakttages i hemmet, och de djur, som där förekomma: katten och hunden. Nu kunna arbetsövningar till framställning av hemmets rum, möbler och husgeråd företagas med stickläggning, teckning, klippning och de första modelleringsövningarna. Närmast därefter kommer lantgården. Den är ett större hem. Där finnes ett större antal människor och djur och arbetet drives på ett vidsträckt område. Därför får man där lära känna byggnader för flera olika ändamål, djur av flera olika slag: hästar, kor, oxar, svin, får m. fl., sysselsättningar av olika slag på åker, äng m. m. Där kräves också noggrann ordning inom- och utomhus, ordning i arbeten och noggrann tillsyn, för att icke människorna och deras sysselsättningar skola hindra varandra. Arbetsövningar i skolan förtydliga iakttagelserna och bringa reda uti deras erfarenheter. — De geografiska iakttagelserna tillhöra ett något senare sta-

dium och ställas i samband med kartritning. Kartan ritas på svarta tavlan under samverkan av lärare och lärjungar med ledning av de utkast, som under utfärderna gjorts av lärjungarna under lärarens ledning, och av den terrängmodell, som utförts i sandlådan. — Redan under de första skolåren böra barnen få göra bekantskap med de natursamhällen, som finnas i skolans omgivning. Att natursamhällena tillika äro arbetsområden för människan, bör framgå för barnen redan på ett tidigt stadium. Det första natursamhälle, som de få iakttaga, trädgården, är ju ordnat av människor och för deras behov. När barnen själva få lägga hand vid jordens beredning, vid sådd och plantering, vid rensning och vattning, vid trädens förökning och förädling, så erfara de, huru naturens arbete understödjes av människan till hennes fördel, och de skola med stort intresse medverka icke blott i trädgården utan vid de försök, som i skolrummet göras med växters groning och med uppdragande av växter i kruka, vilkas utveckling följes och antecknas. Härunder få de anledning att tänka sig för beträffande övertvinnande av de svårigheter, som möta i trädgården vid ogynnsam jordmån, brist på näring för växterna, ogynnsam väderlek o. s. v. Den kännedom om växternas byggnad, deras livsvillkor, den upplagsnäring, som dessa anlägga i morotens, palsternackans och rödbetans rötter, i kålens blad, i ärters och böners frön till tjänst för växtens utveckling, men som kan komma människan till godo, blir en kunskap, som icke förglömmes, då den kommer i förhållande till barnens egen och deras föräldrars fördel, under det att den ur böcker hämtade kunskapen så lätt och snart flyger bort. På samma sätt kan kunskapen om åkerns natursamhälle förverkligas genom anläggande av ett litet område i skolträdgården för odling av sädesväxter och foderväxter. Trädgårdens och åkerns skadedjur torde på helt annat sätt, än eljest varit fallet, bliva uppmärksammade, då barnen på de av dem skötta växterna iakttaga de skador, som anställas av bladlöss, larver, sparvar och sorkar. Med det mänskliga arbetslivet får barnet göra bekantskap även vid iakttagandet av skogens, ängens och vattnets

natursamhällen. Yxor, sågar, liar, båtar, nät avbildas i teckning, klippning, papparbeten m. m., på samma gång som samhällets växter och djur iakttagas och deras nytta eller skada för människan bringas till barnens erfarenhet.

Det har anmärkts mot en sådan undervisning, varvid växter och djur sammanföras icke efter deras familjer, ordningar och klasser utan efter deras samvaro och samband i naturliga områden, att släktskapen mellan olika växter och mellan olika djur icke beaktas. Härtill svaras, att för barn under de 3 första skolåren är föremålets association efter samvaron i rummet den naturligaste, att orsaksförhållandena i den naturliga världen och förhållandet mellan naturvärlden och människorna därigenom klarare framträda, att de likheter, som förefinnas inom djurvärlden och inom växtvärlden, naturligtvis skola iakttagas och att de sammanfattningar av det genomgångna, som anställas, giva anledning att jämföra och förbinda de arter, som äro besläktade med varandra, till större grupper. Abstraktion och systematisering äro hjälpmedel för åstadkommande av den överblick av verkligheten, som sammanbinder erfarenheterna till ett helt. Men dessa förståndsverksamheter tillhöra ett senare stadium. Systemet skall vara avslutningen, icke utgångspunkten. Det kan icke införas på en tidpunkt, då barnen icke hava sinne för annat än enskildheter och för det, som barnet eller dess omgivning kan göra därmed. Systemet såsom utgångspunkt är en onaturlighet och kan därför icke bibringas såsom utgångspunkt utan att göras till en utanläxa. Även på det övre folkskolestadiet inhämtas kunskapen om naturen bäst med utgång från natursamhällen. Systemet kommer såsom slutsatsen av behandlingen av de enskilda naturföremålen.

Det är naturligtvis icke meningen att hembygdsundervisningen om naturen skulle meddelas endast genom undervisning ute i det fria. Den mångfald, som där iakttages, måste bliva föremål för urval och föremålen måste isoleras för uppmärksamheten. Därför drives undervisningen på lärorummet samtidigt med iakttagelserna i det fria. Arbetsövningarna på lärorummet äro ju en sådan isolering. Lärarens teckningar på skoltavlan, demon-

strationerna av planscher och modeller, användningen av läro- och läseböcker göra tjänst både för den nämnda isoleringen och för den därpå följande sammanbindningen av föremålen för iakttagelsen i det fria. Men jag vill varna för att taga läro- och läseböckerna till utgångspunkt. Man bör ej lägga Nils Holgerssons underbara resa till grund för undervisningen i geografi och naturkunnighet, hur förträfflig den än må vara för åstadkommande av en sammanbindning för fantasien av naturliv och människoliv.

Om det mänskliga arbetet inom de enklare samhällsformerna framträder vid undervisningen om hembygdsens natur, så skall den historiska hembygdsundervisningen leda barnen till bekantskap med mera utvecklat samhällsliv. Det är emellertid icke tänkbart att införa barnen i nutidens sammansatta samhällsliv. Historien kan isolera olika sidor av detta samhällsliv genom att för barnen framställa enklare civilisatoriska förhållanden. Hava de förut eller samtidigt lärt känna olika slag av natursamhällen och det mänskliga arbetsliv, som med nutidens hjälpmedel i dem bedrives, så skola de vid den historiskt färgade hembygdsundervisningen i fantasien försätta sig på de äldsta inbyggarnas ståndpunkt, försöka tänka sig, huru dessa skulle reda sig i skogen och på vattnet utan de hjälpmedel, som stå nutidens människor till buds. Det torde vara välbetänkt att i överensstämmelse med folkundervisningskommitténs förslag upptaga en särskilt markerad historisk avdelning av hembygdsundervisningen först i tredje skolåret. Om tillfälle gives att vid en längre utflykt iakttaga en gravbyggnad från stenåldern eller bronsåldern, så kan den bliva en förträfflig utgångspunkt för samtal om Sveriges äldsta bebyggare. Stenåldersredskap kunna under alla förhållanden visas och avbildas och hyddor samt båtar eftergöras. Så bilda sig barnen tydliga föreställningar om det liv och det arbete, som de äldsta invånarna hade att utföra. Gravbyggnaden, vare sig den både åskådas i verkligheten och utföres i modell av småsten, eller den endast modelleras, skall tillika samla intrycket av den sammanhållning, det samfälliga arbete, som erfordrades för

åstadkommande av en värdig gravbyggnad för ätten. Förbättringen av de tekniska hjälpmedlen för arbetet genom användningen av först brons och sedan järn bliver klar för barnen, om de förut fått åskådliga föreställningar om de svårigheter, som måste vara förbundna med arbete utfört med redskap av sten, trä och ben. Sammanhållningens verklighet och samhällslivets utveckling till större omfattning och kraft framträda för barnen, om de få tillfälle att se och att i sandlådan avbilda ett kummel från bronsåldern, ett gravfält från järnåldern, en bygdeborg från folkvandringstiden, ett skepp från vikingatiden. Uppkomsten av större riken och av handel och samfärd i större utsträckning åskådliggöres lättare, om bygden är belägen i närheten av hav med hamnar och andra anordningar för sjöfart. Kristendomens betydelse för samhället och det samhällsliv, som har sin grund i kristendomen, får form för barnens föreställning genom den gamla kyrkan. Rådhuset i staden, även om det är uppfört i en senare tid, är dock en motsvarighet till de byggnader för samhällsvårdande angelägenheter, som uppfördes i medeltidens städer, och skildring av det betydelsefulla stadslivet kan anknytas härtill. Försvarsverk och minnesmärken giva anledning att tala om farofyllda tider, då hela landets samlade kraft måste ansträngas för att avvända undergång från samhället. Ju mera berättelsens form kan användas och ju mera berättelsen kan fästas vid en person såsom medelpunkt och bärare för de tidsförhållanden som skildras, dess mera levande bliva de historiska skildringarna för barnens fantasi, i synnerhet då de tillika kunna lokaliserar på platser, som äro kända för barnen genom deras egen åskådning. Detta gäller icke blott för den historiska hembygdsundervisningen i tredje skolåret utan lika mycket, om icke ännu mer, för den sammanhängande historiska undervisningen, som börjar det fjärde skolåret.

I städer och större samhällen kunna barnen redan på ett tidigt åldersstadium icke undgå att mottaga intryck av nutidens rikt utvecklade näringsliv. Även på den rena landsbygden få de intryck därav. Men dessa intryck behöva redas upp, för

att de icke skola utplåna varandra. Redan hemmen och familjerna röna omisstkännlig påverkan av näringslivet, som redan tidigt måste meddela sig åt barnen. I samma familj kunna föräldrar och äldre barn från olika näringsområden hämta det förvärv, som möjliggör familjens existens. Ännu större olikheter bliva märkbara för barnen, då de i skolan eller utom skolan få anledning att tala om kamraternas föräldrars sysselsättningar och yrken. Och på gatan möta de än ett antal arbetare, som strömma ut från olika fabriker, än lantbor, som föra livsförnödenheter till torg, järnvägsstation och ångbåtar, än sjömän, järnvägsfolk och transportarbetare, än bud och biträden från butikerna. Jag har nämnt något om barnens besök på en lantgård såsom ägnat att giva dem föreställning om den ordning och det sammanhang, som äro nödvändiga för att åstadkomma tillfredsställande resultat av mänskligt arbete. Ännu kraftigare intryck av fördelning utav arbete och av samverkan mellan de arbetande lämnas av besök i en fabrik. Jag inser dock alla svårigheter, som skola ställa sig i vägen för besök av skolklasser i fabrikerna. Endast i ett fåtal sådana torde tillträde lämnas, och man kan icke besvara med besök av många skolklasser i en och samma fabrik. Därför torde det vara skäl att inskränka fabriksbesöken till tredje årsklassen och att med varje avdelning besöka endast en fabrik. I handelsbodarna torde samfälliga besök vara obehövliga, då varje barn vid många tillfällen torde hava besökt sådana och fått intryck av den rörelse, som där förekommer. Genom samtal på lärummet kunna olika slag av handelsvaror och deras härkomst klareras och vårt beroende av andra människors arbete bringas till barnens uppfattning. I sammanhang härmed visas, huru mätning och vägning tillgå, och barnen få en föreställning om huru penningar äro icke blott ett medel för att tillbyta sig de varor man behöver, utan ock, även de, ett måtmedel, nämligen av värdet. Om besök i en handelsbod kunna ersättas av samtal och övningar på lärummet, så kan knappast en sådan ersättning användas för besök vid en järnvägsstation. Det är icke personstationen utan det är godsstationen

och godstågen, som behöva direkt iakttagas av barnen. Huru det tillgår vid biljettköp och vid färd å järnväg, hava de flesta barn personligen erfårit, och de ofta förekommande skolresorna lämna ytterligare tillräckliga tillfällen till sådana erfarenheter. Men om allt det gods, som transporteras å järnvägarna, få barnen ingen föreställning, om icke klassen kan få tillfälle att se lastning och lossning å godsstationen och de olika slag av varor, som forslas å godstågen. Det torde icke vara lämpligt att med yngre barn än sådana, som tillhöra det tredje skolåret, göra besök vid järnvägsstationen. Av samma skäl som iakttagelser göras vid järnvägen, böra också lastning och lossning i hamnen iakttagas. Därav framträder ännu tydligare, i vilket beroende olika landsdelar och land stå av varandras arbete och alster. De tillämpningsövningar, som kunna ställas i samband med nu nämnda iakttagelser, äro företrädesvis teckning och räkning. Posten, telefonen och telegrafen äro också inrättningar, som upprätthålla förbindelsen människor, land och världsdelar emellan. På ett eller annat sätt har varje barn nu för tiden erfarenhet om dem. Särskilda besök i lokalerna för dessa verk torde därför vara onödiga. Det är tillräckligt, att samtal föras om dem och att de giva anledning till arbetsövningar.

Ytterligare ett slag av iakttagelser nämnas i folkundervisningskommitténs förslag till läroplan för hembygdsundervisningen. Det är sammanhängande iakttagelser under någon längre tid. Företrädesvis hämtas de från företeelser på himeln, väderleksföreteelser och från periodiska företeelser i växt- och djurvärlden. Redan i första skolåret kunna iakttagelser göras rörande dagarnas avtagande och tilltagande längd, varje dags väderlek (klart, mulet, regn, snö, dimma, åska), tulpanens eller krassens tillväxt och blomning. I andra och tredje skolåret utvidgas dessa iakttagelser till solens skenbara rörelse på himlavalvet, månens skiften, stjärnhimlen, temperaturens och barometerståndets växlingar, utvecklingen av växter från frö till frö, de förändringar ett träd undergår under ett år, årstidernas växling och de inflytelser, som därav utövas på växt- och djur-

värld. Barnens arbete med dessa iakttagelser består i förandet av anteckningar i tabellform gemensamma för hela klassen. De intryck, som barnen av dessa iakttagelser skola mottaga, äro intrycken av regelbundenheten, ordningen och skönheten i naturen, nödvändigheten för människan att rätta sig efter denna ordning, Guds godhet, som upphåller allt, styr allt, och människans beroende av Gud. — Så skall hembygdsundervisningen sammanfatta den värld, som upplåter sig för barnens ögon, förstånd, känsla och handlande, till en enhet. Vi hava ett hem, ett fädernesland, som vi älska och uppbära i vår verksamhet, dess natur är förutsättningen för denna verksamhet, med dess människor hava vi att samverka, trogna var och en på sin post, liksom dess invånare från urminnes tider hava samverkat med varandra; men allt bäres av Guds mäktiga hand, utan hans hjälp vore vi intet, men med förtröstan till honom kan det lilla växa sig stort.

Till slut några ord om de hjälpmedel, som äro nödvändiga för hembygdsundervisningen. För stickläggningen under det första skolåret anskaffas trästickor av 3, 5 och 10 centimeters längd. Till vikning och teckning användes grått omslagspapper. För klippning anskaffas trubbiga saxar av 10—15 cm längd. För modellering behöves en för hela klassen gemensam sandlåda 1½ meter i fyrkant. Lera och plastilina erfordras för varje barn. En tom cigarrlåda skall varje barn hava till förvaring av knådmassan. Linoleumunderlägg anskaffas för att skydda bänkarna. Ett stycke säckväv till händernas rengöring, en griffel och ett par hårnålar till hjälp vid modelleringen behövas för varje barn. Linjal med millimeterindelning erfordras för varje barn, meterstock och måttband eller mätsnören för varje klass. Arbetsbok bör varje barn hava: i småskolan av vitt spännpapper; i folkskolan sammansatt av linjerat skrivpapper till anteckningar, rutat brunt centimeterpapper till tabeller och kartor, grått omslagspapper till ritningar, kartsquisser och uppklistring.

Liksom lärjungarna lära genom att göra, så få också lärarna en klar uppfattning av hembygdsundervisningens innehåll och

form först genom att lägga hand vid den. Handledningar för sådant ändamål finnas redan utarbetade. Den allmänna planen bör utarbetas för varje skola på grundval av omgivningens beskaffenhet på olika orter. Detaljerna böra dock icke alltför noggrant läggas isär, emedan det kan befaras, att undervisningen därigenom bliver alltför schablonmässig och icke medför det avsedda ändamålet.

De synpunkter, som jag sökt påvisa såsom gällande för hembygdsundervisningen, äro tre, samhällssynpunkten, åskådighetssynpunkten och självverksamhetssynpunkten. Vi leva icke blott för oss själva utan för och med varandra. I hemmet arbetar fadern utomhus, modern inomhus och barnen hjälpa till vart och ett på sitt håll men alla för ett gemensamt ändamål. Utanför hemmet har var och en sin sysselsättning men alla tillsammans bidra till varandras gagn och fördel. Den som icke vill arbeta eller som upptager sin tid med orättfärdighet och synd, kan skada det hela. Vårt arbete utträttas på den grund och med den hjälp, som naturen kan skänka oss. Därför skola vi känna den natur och de naturalster, som tillhöra vår omgivning och vårt land. Allt sammanslutes av Gud till ett stort helt, i vilket vi äro delar.

Barnen skola bygga sin uppfattning av den värld, vari de leva, på egen åskådning. Men omedelbart kunna de iakttaga blott den omgivning, vari de själva leva. På denna böra därför de föreställningar grundas, varmed de gå till mottagande av skolans undervisning icke blott i geografi, naturkunnighet och historia utan även i kristendomskunskap, i läsning, i uppsatsskrivning och i räkning, kort sagt, i alla skolans ämnen.

Förtrogna bliva vi människor blott med det, varmed vi taga befattning i handling. Den muntliga och skriftliga återgivningen är icke tillräcklig för att betrygga uppfattningens rikthet. Allt för lätt bliver den blott en återgivning ur minnet av lärarens och bokens ord. Först när vi provat på att utföra vad vi talat om och läst om, bliver det i verklig mening vår egendom. Människor skola från barndomen vänja sig att icke

stanna vid vackra ord utan låta sina idéer underkastas försökets, handlingens eldprov.

»Den mand har aldrig levet,
Som klog på det er blevet,
Han først ei havde kært.»

(Grundtvig.)

Den lärare, som älskar sin hembygd, sitt fädernesland och sina lärjungar, han skall genom föredömetts makt ingiva lärjungarna samma kärlek, och då skola de bringas att förstå sitt lands natur, sitt lands historia, sitt lands kultur och sitt lands folk och bliva goda medborgare i det samhälle, som under Guds beskydd sedan årtusenden bestått i detta land.

C. O. Arcadius.

Förslag till läroplan för hembygdsundervisning vid folkskola i Växjö att efter tillgång på tid och materiell tjäna till ledning vid urval av undervisningsstoff.

Första skolåret. A. Uppgifter för sammanhängande iakttagelser. Solens upp- och nedgång en dag i veckan från höstdagjämningen till sommarsolståndet med tabellarisk anteckning (se Sv. Lärartidn. n:r 27 1914). Mulet, klart, regn, snö, dimma, hagel, åska med tabellarisk anteckning för varje dag. Utvecklingen av i skolsalen odlad indisk krasse och tulpan med teckning på svarta tavlan och redogörelse.

B. Fortlöpande kursplan. Höstlektioner. 1. Barnens namn, ålder, hem, föräldrar, syskon och deras sysselsättningar. (Stuga, gosse, flicka, bord, stol, säng: stickläggning; kaka, korv, brödkavel: modellering.) 2. Skolan: skolrummet, föremålen och arbetet där, ordningen där och på skolgården. (Golv, dörr, fönster: stickläggning. Vägg med fönster: stick-

läggning. Bok: vikning. Trappa, staket, grind: stickläggning. Trekantig hatt: vikning.) 3. Hemmet: (Katten och hunden: modellering, teckning.) 4. Trädgården: Träd, buskar, grönsaker, blommor, frukter. (Spade: klippning. Plommon, äpple, päron, morot, lök, potatis: modellering eller klippning, teckning.) 5. Lantgården: byggnader, åker, äng, sädesslag, skördarbete, kor, hästar. (Stuga: utklippning. Byggnader: teckning; lie: utklippning, teckning; räfsa: d:o; ko, häst: klippning, teckning.) 6. Skogen: träd, lövfällning, färgskiftningar (teckning). *Vinterlektioner.* 1. Vintertecken: kyla, is, snö. (Avlövat träd, buske: teckning.) 2. Vinternöjen: på skolgården, i källbacken, på isen. (Snögubbe: modellering. Kälke: vikning, klippning, teckning. Vante: klippning, teckning. Skridskoåkare, teckning.) 3. Julen och julfirandet, efter julen julminnen. (Julgran, utklippning. Julljus: utklippning, teckning. Ljusstake med ljus: modellering; grötfat: modellering, teckning. Kyrka: stickläggning, teckning. Pepparkaksgubbe och gumma: modellering, teckning. Snurra, trumpet, trumma: teckning.) 4. Julkärve, fågelbord, sparv, talgoxe (klippning, teckning). 5. Barnets kropp och dess vård, renlighet, bad. (Tvättfat, badbalja, modellering, teckning.) 6. Tidsindelning. Dagar, veckor, månader, år, klockan och timmarna. (Väggur: klippning, teckning.) 7. Fortsättning om lantgården: höns, får, svin. (Hönsägg: modellering. Kvast: teckning. Glad gris och ledsen gris: stickläggning, teckning. Tråg: modellering. Får, teckning.) *Vårlektioner.* 1. Övergången från vinter till vår: snösmältning, islossning, vattentillströmning i bäckarna, svällande knoppar. (Gren med knoppar: teckning.) 2. De första flyttfåglarna: lärkan, staren (modellering eller utklippn., teckning). 3. Vårväxter: i planteringslådor: krokus, tulpan (utklippn., teckning), i det fria: snödropp, vitsippa, vårlök, björk, hassel, lönn, fur, gran igenkännas, deras delar särskiljas (teckningar). *Sommarlektioner.* 1. Iakttagelser i det fria av träds och buskars blomning samt markväxtlighetens utveckling: körsbärsträd, äppelträd, gräs (teckning). Bikupa (modellering, teckning). 2. Vid sjön: rodd- och segelbåt (båt:

vikning; segelbåt: teckning, utklippning); snäcka: modellering, teckning. 3. Sommarlekar. (Barn, som kasta boll: teckning.)

Andra skolåret. A. Uppgifter för sammanhängande iakttagelser. Solens upp- och nedgång, skuggans längd och riktning. Temperaturiakttagelser med anteckningar för varje dag på rutad tabell. Iakttagelser och anteckningar om ett bestämt träd. Bönor, ärtor, gurkfrön: sädeskorn i planteringslådor och fröfat. Träds, buskars och markväxters tillstånd och utseende vid olika årstider.

B. Fortlöpande kursplan. Höstlektioner. 1. Minnen från sommaren: resor, lekar, sommararbeten i trädgården, på åkern, i hagen och skogen. (Vattenkanna: utklippning, teckning. Flicka som vattnar: teckning. Körsbär: modellering eller utklippning, teckning. Arbete vid höbärgningen, bärplockning: teckning.) 2. Väderstrecken (ritning). 3. Vår föda, med besök i lantgården och i trädgården: sädesslagen (teckning av olika ax, modellering av ärtbalja), sädesskörden (teckning), kvarnen (utklippning, teckning), kvarnstenar (modellering), bakning (mjölsäck, baktråg: modellering, teckning), husdjuren, mjölk, smör (kärna: teckning), ost (modellering), kött, ägg, sill grönsaker, frukt (modellering eller utklippn., teckning). 4. Kastanjeträdet (teckning av blad, modellering av kastanjer). 5. Hösttecken. Svampar (modellering, teckning). *Vinterlektioner.* 1. Vår föda. Handelsbod (teckning), portmonnä (vikning, teckning), låda (vikning), litermått (vikning och utklippning), mätning, vägning, betalning, kaffe, te, kakao, socker, sill, salt, kryddor (kaffekvarn, kaffekopp på fat, kaffepanna, sockerskål, saltkar (vikning; teckning). Nyttiga och skadliga drycker. 2. Våra kläder: ull, lin, bomull, spinning, vävning, färgning, läder, sömmerska, skraddare, garvare, skomakare. (Resmössa; vikning. Mössa, hatt: modellering eller utklippning, teckning. Strumpa, sax: teckning. Tvätt till torkning; utklippning, teckning. Sko: modellering, utklippning, teckning. Stövel: utklippning, teckning.) 3. Värme och belysning: Kakelugn: (teckning), kamin (d:o), sotare (d:o), vedhuggning

(d:o, tändstickor, lampor (utklippning, teckning). 4. Klockor och tideräkning (fickur med kedja, väggklocka; teckning). 5. Julen (Julkärve, teckning. Tomte: modellering, teckning. Spratteltgubbe: teckning. Julgran: teckning. Grenljus: modellering eller utklippning, teckning.) 6. Vinterlandskap (teckning). 7. Våra möbler och husgeråd. Snickare, målare. (Byrå, bord, stol: teckning. Yxa: utklippning, teckning. Huggkubb med yxa: modellering, teckning. Hyvel: teckning. Snickare i arbete, målare i arbete: teckning. Målarpensel: teckning. Lerkruka, mortel, slev: modellering, teckning. Tratt, kastrull, spis: utklippning, teckning.) 8. Samfärdsmedel: släde (teckning), vagn (teckning), järnvägståg (teckning), båt (modellering), fartyg, cykel, mil (teckning), post (kuvert, brevlåda, brevbäraren kommer: teckning). Telefon (teckning). Smed (hästsko: modellering, teckning). Städ (d:o). Hammare (d:o). Tång (teckning). Smed i arbete (teckning). *Vår- och sommarlektioner.* 1. Vårtecken 2. Vid bäcken: vårflöde, vattenfall, groda (teckning). Vid sjön: anden, måsen, gäddan (modellering, teckning). I skogen: tall, gran, en (teckning), blåbärsris, räv (teckning), ekorre (d:o), myra (d:o), myrstack (d:o), ek (ekblad: utklippning, teckning), bok (teckning), lind (lindblad: utklippning, teckning). I hagen, styvmorsviol (teckning), smörblomma, vårlök (teckning), kråka (d:o), gås (d:o). I trädgården: trädgårdsarbeten, trädgårdsredskap (teckning), sådd, plantering (böna, böna med grodd: teckning), rensning, växternas näring. På åkern: åkerbruksredskap (utklippning, teckning). 3. Tillredning av ett litet åkerland, sådd av havre, korn, vårråg, klöver, timotej. 4. Fjärilspuppa, fjäril (utklippning, teckning), svala (teckning), gök (teckning), bi (teckning). 5. Stadens gator, torg och ofentliga byggnader (planritning). 6. Husbyggnad: grundläggare, timmermän, murare, målare, vattenledning, värmeinrättning, belysning, avloppsledning (tegelstenar: modellering; hus, teckning).

Tredje skolåret. A. Sammanhängande iakttagelser. Väderleksiakttagelser med förande av tabeller. Månens skiften. Sädesslagens utveckling från frö till frö på barnens lilla åker.

Grodans och kålfjärilens utveckling (groddrom och fjärilslarver i burkar på lärorummet).

B. Fortlöpande kursplan. 1. Hembygdens geografiska förhållanden. Skolsalen (planritning och modell i papp). Skolhuset (planritning). Skoltomten (modell i sandlåda och karta). Staden (kartsbild). Stadens omgivning, terrängförhållanden och vatten (modell i sandlåda och kartsbild). 2. Lantgården (modell i papp). Arbeten på hösten. Djur på och omkring lantgården: katt och råtta (teckning, råtta: modellering), hund och koja (modeller., teckn.), häst (hästhuvud: modeller., hästfot d:o, häst, utklippn., häst och ryttare: teckn., häst och kärra d:o), nötkreatur (kohuvud: modeller., kofot: modeller.), bock (bocken stängas: teckn.), gris (modeller eller utklippn., teckn.), höns (kyckling: modellering, tupp: utklippn., teckn.; höna med kycklingar: teckn.), anka (simmande anka med ungar, teckning), gås (teckn.), duva (d:o), sparv (d:o), talgoxe (d:o), skata (d:o), kråka (d:o), sädesärla (d:o), domherre (d:o), hök (d:o), ugglan (d:o). 3. Skogen: skogsträd (teckn.), grankotte, tallkotte (modeller.), ved- och timmerhuggning, sågverk, hare (teckn.), jägare och hund (d:o), räv (d:o), orre (d:o), tjäder (d:o), taltrast, hakspett (d:o), gök (d:o), ödla (d:o), orm (d:o), myra (d:o), snigel (d:o). 4. Hembygdens historiska minnen: Hällkista (modeller.), fornsaker (modeller., teckn.), kummel (modeller.), hällristning (teckn.), gravfält med stensättningar (modeller., teckning), runsten (teckn.), offerstenar (modellering). S:t Sigfrid, kyrkan (modeller., teckn.), Blända, Kronoberg och Bergkvara (modeller., teckn.), Dacke, Smålandsstuga (modeller.), Växjö och Gustav II Adolf (plankarta), Växjö och Linné (plankarta), Växjö och Wieselgren (d:o). 5. Växter, djur och arbetsliv på våren och tidigare delen av sommaren. I trädgården: snödroppe (teckn.), arbete i trädgården (teckn.), fruktträd, buskar, örter (teckn.), bofink, stare, svala, nyckelpiga, tordyvel, bi, korsspindel, trädgårdssnäcka (teckningar). I hagen: lind, lönn, ask, ek, hägg, rönn, asp, björk, vitsippa, harsyra, gökmat, blåbärsris, liljekonvalje, igelkott, mullvad (teckningar och pressning av växter och växtdelar). På ängen: gullviva, mandel-

blomma, viol, smörblomma, jungfru Marie hand, ärenpris, förgätmigej, kabbleka (teckningar och pressning av växter). Vid sjön: mört, löja, gädda, abborre, ål, kräfta, mussla, fiske (modellering och teckning; gosse som metar: teckning). På åkern: arbete på åkern (teckning), säd, potatis, foderväxter, ogräs (såsom åkersenap, prästkrage, blåklint, åkertistel, kvickrot), jordsork, ollonborre, kornknarr (pressning av växter, teckningar). 6. Tändsticksfabriken. Mekaniska verkstaden. Pappersbruket. Glasbruket. Godsmagasinet och järnvägen. Telegrafan. Posten. Telefonen. (Teckningar.)

Folkskoleinspektionen.

Några iakttagelser och anmärkningar.

Det är ett mycket intressant material av historisk art, som är nedlagt i Folkundervisningskommitténs stora betänkande. I själva verket är det intet mindre än en mycket allsidig och en i många hänseenden synnerligen grundlig skildring av den svenska folkundervisningens utveckling, som här gives.

Ingalunda det ringaste intresset erbjuder den historiska framställningen i den volym av det digra betänkandet, som behandlar folkskoleinspektionen, varur några korta utdrag här först må göras.

Den historia, som skildrar arbetet med folkskoleinspektionens ordnande, sträcker sig ungefär ett halvt sekel tillbaka. Den svenska folkskolan hade knappast hunnit över sitt första decennium, förrän tanken på särskild folkskoleinspektion framfördes i Sveriges riksdag. Det var den kände folkskolevännen och ledamoten i bondeståndet *Per Sahlström*, som dristade sig framkomma med en motion i frågan. Han begär helt blygsamt endast tre eller fyra inspektörer för tre år, vilka skulle äga skyldighet att »under minst 6 månader om året kringresa uti var sitt av regeringen anvisade distrikt för att inspektera folkskolorna».

Det märkligaste i detta förslag är motiveringen, där S. visar sig äga en så klar blick för vad som alltid borde vara en

folkskoleinspektörs främsta uppgift men vad som dessvärre alltmer och mer stoppas undan såsom något alls icke särskilt betonat i mängden av bestämmelser, som de ständigt utvidgade instruktionerna hopa. S. säger nämligen: »Man torde finna, att jag med denna av mig nu föreslagna anordning mindre avser någon förändring i fråga om det *yttre* av skolorganisationen än i fråga om det *inre*, d. v. s. själva skolan och undervisningen, och att de inspektörer, jag föreslår, närmast skulle vara att anse såsom ett slags *riksskolmästare*.» Onekligen är denna beteckning »riksskolmästare» i sin ålderdomliga form väl funnen. Och man kan inte annat än beklaga, att den långvariga diskussion, som sedermera fördes i vårt land under tiotal av år angående folkskoleinspektionens ändamålsenliga anordning alltför mycket sköt åt sidan kravet, för vilket Sahlström en gång i sin motion fann uttrycket »*riksskolmästare*». Diskussionen kom alltför mycket att syssla med frågor i andra hand. Så blev det ständigt fråga om *vilka* som skulle utföra arbetet. Frågan är naturligen av en utomordentlig vikt, men när den dryftas så, att man skjuter åt sidan frågan om vilket *arbete* det är, som skall utföras, har den förlorat sitt viktigaste moment. Det synes mig, att den diskussion, som under långliga tider fördes i vårt land, åtminstone i riksdagen, alltför mycket skattade åt svagheten att icke kunna koncentrera sig på någon riktig huvudsynpunkt. Det ämne, som uppställdes som det mest angelägna, blev olyckligtvis: Inspektionen som bisyssla eller huvudsyssla. Folkskoleundervisningskommitténs förslag rör sig också till väsentlig del kring just den frågeställningen. Så förtjänstfullt än också detta förslag kan vara ur många synpunkter, kan det dock icke bestridas, att även här den något skeva frågeställningen inverkat menligt på förslaget och därigenom på folkskoleinspektionens ordnande i vårt land under helt säkert en avsevärd tid framåt.

Det har sitt intresse att följa utvecklingens gång, tills den löper ut i folkundervisningskommitténs förslag och där sätter frukt.

De första inspektörerna vi i vårt land hade, om man nu icke

vill räkna den store »riksinstruktören» greve Torsten Rudenschöld till deras skara, förordnades år 1861. De voro 20 till antalet, och av dessa var det blott en, som icke hade inspektionen som bisyssla. Redan vid den riksdag, som året där- efter sammanträdde, kom emellertid diskussionen om inspektionen som bisyssla eller huvudsyssla i full gång. Bland andra, som bestämt yrkade på att inspektionen skulle uppdragas åt män, vilka uteslutande ägnade sig åt densamma, var även den bekante bruksägaren Carl Ekman från Finspång. I en till riksdagen framlämnad motion framhåller denne förslagsställare bland annat: »Om staten beviljar anslag till folkskolorna, så är det billigt, att rikets ständer fordra garanti för uppfyllandet från kommunernas sida av de anspråk på folkundervisningens ordnande, som med beviljande av nämnda anslag varit avsedda att vinnas. För detta ändamål anser jag nödigt, att inom varje stift må av Kungl. Maj:t tillsättas en inspektör över folkskolorna, att till befattningarna böra utses personer, som ådagalagt nit för folkundervisningen och äga sakkännedom samt lärareförmåga, att *folkskoleinspektörerna med ifrågavarande uppdrag icke få förena annan befattning* utan skola ägna sin tid och sina krafter uteslutande åt tillsyn av folkskolan och åt meddelande av råd och upplysningar för skolans utveckling.»

Det märkvärdigaste med denna motion, som kan sägas vara den första, som så bestämt upptar kravet på inspektionen som huvudsyssla, är dock enligt min mening icke dess betonande av detta krav utan det att motionären vill sätta ett enhetligt system i inspektionsverksamheten i landet. Sådan enhetlighet — menar motionären — borde åstadkommas genom inrättande av en särskild folkskolebyrå i ecklesiastikdepartementet, vars chef jämväl skulle vara *överinspektör* för folkskolorna i hela riket. Det är kloka ord förslagsställaren har att säga härom i sin motion. »Då inspektörernas verksamhet» — heter det — »bör ledas efter en bestämd, sammanhängande plan, lärar såväl därför som för att kontrollera dem och att i allmänhet handlägga de mål, som röra folkskolan, och vilkas mängd redan utomordentligt tillväxt och alltmer kommer att tillväxa, det finnas

oundgängligen nödvändigt att inom ecklesiastikdepartementet en särskild byrå för folkskoleärenden inrättas, såvida dessa skola komma att handhavas så, som deras vikt kräver, vilket synes nu omöjligt även med bästa vilja och förmåga för den nuvarande byråchefen ensam, vars krafter och tid så väsentligen tagas i anspråk av frågor, som röra de högre läroverken, så mycket mer som chefen för den nya byrån tillika borde vara överinspektör för folkskolorna i hela riket och såsom sådan behövde tidtals vara frånvarande på inspektionsresa.» Statsutskottet avstyrkte motionen i dess förra del med den motiveringen, att det funne det betänkligt att för ändamålet föreslå särskilda tjänsters inrättande. Däremot tillstyrkte det uppriktandet av en folkskolebyrå, men synes alls icke ha behjärtat Ekmans betydelsefulla förslag om att genom folkskolebyrån ernå enhetlighet i inspektionen. Riksdagen beslöt i fullkomlig överensstämmelse med utskottets hemställan.

Det skulle föra alldeles för långt att här redogöra för inspektionsfrågans behandling alla följande riksdagar, den varit framme. Huvudintrycket man får, är det, att det ständigt gällde, om inspektionen skulle uppdragas åt särskilda innehavare, vilka uteslutande ägnade sig åt inspektionen, eller om den skulle anförtros som en bisyssla.

Föremål för en kunglig proposition blir inspektionen första gången år 1891. Chef för ecklesiastikdepartementet var då Gunnar Wennerberg och den kungl. propositionen kan ju betraktas som dennes förslag. Förslaget gick ut på att en under departementet omedelbart ställd person med framstående duglighet och erfarenhet i folkskoleväsendet borde tillsättas, varigenom den saknade sammanhållningen av inspektionen kunde förverkligas. Denna person skulle äga en mycket vidsträckt befogenhet. Han skulle meddela inspektörerna råd och anvisningar i avseende å inspektionerna, rörande tillämpning av författningar, skolornas ordnande, förfaringssättet vid undervisningen m. m. Han skulle årligen enligt en av departementschefen fastställd plan distriktsvis sammankalla folkskoleinspektörerna. Han skulle mottaga och granska förslag för varje

halvår till resplan för de olika inspektörerna, liksom ock till honom skulle insändas redogörelser för inspektionsverksamheten under det gångna året. Tillsynen över lärarbildningsanstalterna skulle också överlätas åt honom.

Till inspektörer borde utses personer, som uteslutande ägnade sig åt inspektionen. Om sysslan finge helt rå om sin man, kunde inspektörernas antal väsentligen inskränkas.

När propositionen förekom i riksdagen, hade Wennerberg ett längre anförande, däri han gick hårt till rätta med den dåvarande inspektionens brister. Den gav icke pedagogiskt, vad man önskade och hade rätt att fordra, och den kostade för mycket. Målet borde vara färre inspektörer, vilka skulle ha skyldighet att uteslutande ägna sig åt inspektionen.

Första kammaren gick med på tillsättandet av en överinspektör, varemot andra kammaren avslog förslaget. Man befarade, att inriktandet av en överinspektörsbefattning skulle snarare vara ägnat att fastlåsa det dåvarande otillfredsställande inspektionssystemet än bana väg för en verklig reform, sådan som chefen för ecklesiastikdepartementet själv ansett önskelig.

Föga av intresse erbjuda de följande årens riksdagsöverläggningar om inspektionens ordnande. Det är alltså de gamla synpunkterna om huvudsyssla eller bisyssla, fackmän eller icke-fackmän, som upprepas med ganska tröttande enformighet. När äntligen den stora folkundervisningskommittén blivit tillsatt i syfte att framlägga förslag till hela folkskoleväsendets omorganisation, förhåller sig riksdagen avvaktande, och varken motionsvis eller genom kungl. propositioner framföras några märkligare uppslag.

I början av år 1913 var folkundervisningskommittén färdig med sitt förslag till omläggning av inspektionen. Förslaget är alltför väl bekant, för att någon redogörelse därför skulle behöva lämnas. Det har tagit fasta på föreställningen om inspektionen som huvudsyssla som det enda möjliga, och det har sökt att få enhetlighet i och kontroll över inspektionen genom att knyta inspektörerna fast vid överstyrelsen. Kommitterade hade en osedvanlig framgång med sitt förslag. När det förekom till

behandling och beslut vid 1914 års riksdag, gick det igenom utan nämnvärda ändringar. En stor del av pressen betecknade den äntligen genomförda reformen som synnerligen betydelsefull. De mest entusiastiska lovprisarna sågo däri hart när något epokbildande i folkskolans historia.

Naturligtvis är det för tidigt att uttala ett omdöme om i vad mån de ljusa förhoppningarna av denna reform infriats. Det vore obilligt att redan nu begära någon mognad frukt av en institution, som i sitt nya skede arbetat i blott två år. Man må också komma ihåg, att de sista svåra krisåren givit de lokala skolstyrelserna nog så giltiga skäl att motsätta sig eller åtminstone uppskjuta de reformer, som dragit ekonomiska kostnader av någon betydenhet med sig.

Då jag emellertid under mer än ett års tid omhänderhaft inspektionsuppdraget i ett av de 34 distrikten under den nya regimen efter att förut under 4 år ha förenat dylikt uppdrag med prästerlig befattning, har jag haft tillfälle inte blott till vissa jämförande iakttagelser utan även till andra rön, som kunna giva berättigande till framställande av några påpekanden och även några tvivelsmål om den nuvarande inspektionens lyckliga anordning.

Jag bringar då åter i erinring Sahlströms beteckning på folkskolans inspektörer som »riksskolmästare». För så vitt som man nu håller med därom, att i hela skolväsendet finns intet viktigare än undervisningen själv eller, låt oss gärna säga, skolans uppfostrande verksamhet, borde man väl också vara villig erkänna, att den synpunkt, som ligger i Sahlströms beteckning, inte får släppas ur sikte eller bortfuskas, när det gäller att ordna för folkskolesinspektionen.

Nu har emellertid det tråkiga inträffat, att den stora inspektionsreformen långt ifrån att verksamt ha befrämjat inspektörens skolmästareverksamhet i stället satt ett svårt hinder därför. Det allra största missgreppet med avseende på ordnandet av arbetet för inspektörerna anser jag nämligen ligga däri, att möjligheten till att de själva skulle i någon mån fortfarande kunna utöva lärareverksamhet är borttagen. De många

resorna i de alltför stora distrikten och det myckna expeditjonsarbetet sätta ett nästan oöverstigligt hinder för eget skolarbete. Ingen skola kan dock vara hågad att som timlärare engagera en person, som ständigt måste fresta skolstyrelsens tålmod med att begära permission eller ändring av lektionstimmarna.

Och dock synes det mig alldeles nödvändigt, att någonting göres för att tillförsäkra inspektörerna möjlighet till att själva bedriva undervisning och hava ansvar för undervisning. Även om detta skulle föranleda, att inspektionsdagarna minskades högst väsentligt i antal. Minskningen däri skulle helt visst mer än väl uppvägas av den ökade prestige, som inspektören skulle vinna i sin kritiska verksamhet som prövande och bedömande andras undervisning. Det skulle verksamt gynna saken, om vederbörande lärare förstode, att han i inspektören hade att göra med en person, som stod i samma arbete som han själv och som inte sålunda hade att betrakta sin lärarverksamhet såsom blott tillhörande det förflutna. De gamla inspektörerna, vare sig de voro präster, läroverks- eller seminarielärare, ägde dock en väldig övertikt över det nya systemets män därutinnan, att undervisningsarbete — i olika form visserligen och ej alltid på ett stadium, som kom folkskolans nära — var något, som ständigt sysselsatte dem själva. Bäst ställda voro här givetvis präster och seminarielärare — prästerna med sin undervisning i konfirmationsskolan och med sin inte minst därigenom ständiga kontakt med folkskolans eget undervisningsarbete, seminarielärarna genom sin allsidiga verksamhet som undervisare av dem, som skola ägna sig åt folkskolans tjänst. Det går ej att bemöta dessa skäl med den invändningen, att alla de nuvarande inspektörerna ha ju en gång utövat lärareverksamhet. Ty anmärkningen gäller just, att denna verksamhet blott och bart hör den gångna tiden till, att den är någonting förflutet, ehuru den borde vara någonting närvarande. Och det som borde vara inspektörernas viktigaste uppgift kommer ovedersägligen att lida härav.

Man talar om undervisningsvana. Uttrycket är mycket betecknande. Man föds inte till undervisare, utan man måste

förvärva sig färdigheten eller vanan. Men därom gäller som om alla vanor, att den måste underhållas genom övning. Det är sannerligen inte en vana, som endast helt trögt lämnar oss, ifall vi en gång förvärvat den. Var och en undervisare vet, att t. o. m. en sommarledighet kan göra, att han s. a. s. inte omedelbart befinner sig »i form» vid höstterminens början. Det behövs någon tid, innan vanan som undervisare är återförvärvat. Jag är övertygad om att många av våra nuvarande inspektörer, om de varit än så tränade och duktiga undervisare, skulle stå sig ganska slätt, om de själva toge undervisningen om hand vid ett inspektionstillfälle. De ha kommit bort från undervisningens vana och rutin.

Det kan inte vara möjligt annat än att det måste komma någonting överkligt och livlöst över de anmärkningar, den från all egen undervisning avvande inspektören möjligtvis riktar till dem, vilkas undervisning han skall bedöma och även, om så behöves, anmärka på. Han kanske i många fall så väl behövde illustrera vad han menar med sina anmärkningar, men undervisningsrutinen saknas. Han kanske inte ens vågar sig på att taga lektionen om hand. Han känner sig ovan, och ovanan ger en obehaglig osäkerhet. Följden blir måhända inte endast den, att han själv låter bli att undervisa — den följd är ändå den mindre svåra — men även den, att han hoppar över de nog så befogade anmärkningarna — den följd är den svårare. Det är otrevligt att anmärka på en sak, som man icke själv förstår sig på. Man har icke några utgångspunkter från egen nyupplevd erfarenhet.

Sahlströms förhoppning om inspektören som ett slags »riksskolmästare» har illa realiserats. Själva innersidan i inspektörens arbete har genom den nya organisationen så olyckligt hämmats, att det är väl fråga, om icke folkskoleinspektionsarbetet mist sin mest bärande grund. Sysslan har sjunkit ned till en expeditionssyssla.

En folkskolinspektör, som varmt intresserar sig för pedagogiska spörsmål, som söker följa med den ymnigt flödande pedagogiska litteraturen, som gör sig bekant med de nya strömning-

arna i den pedagogiska världen, som samlar nya rön och erfarenheter för att söka stimulera skolintresset, en sådan folkskolinspektör torde snart vara en okänd företeelse. Jag vet av egen erfarenhet, att det finns mycket små möjligheter för att en inspektör, som söker samvetsgrant efterleva den nuvarande instruktionen, som söker göra de skyldiga inspektionsresorna i sitt jättedistrikt, så att alla skolor besökas under loppet av två år, som skall syssla med alla lönerekvisitioner och statistiska uppgifter och dessutom nöjaktigt sköta den vittomfattande korrespondensen, det är sannerligen mycket små möjligheter för att han därjämte skall kunna sköta om sin »pedagogiska människa». Inspektören är dömd att bliva mer eller mindre pedagogiskt steril, och denna nödtvungna sterilitet gör, att ingen på allvar vill inränga honom bland de pedagogiskt ledande i vårt land. Dit borde dock våra folkskoleinspektörer höra. Jag betonar uttryckligen, att jag hela tiden sysslar med statens folkskoleinspektörer och alls icke med städernas kommunala folkskoleinspektör, vilka ju givetvis höra till en helt annan kategori och vilkas sysselsättning är av en sådan beskaffenhet, att vederbörande bör anses utan ursäkt, ifall han låter sitt intresse att samla pedagogisk insikt slumra in.

Nu rycker också fortsättningsskolan fram, och som vi hoppas för att giva ny lyftning åt hela vår folkbildning. Envar som haft med folkskolan att göra, har nogsammt lärt sig förstå, att det varit vår folkskolas sjuka punkt, att vi haft så verkligen ömkligt uselt ställt med vår fortsättningsskola. Vi ha antagligen därutinnan varit sämre ställda än nästan alla verkliga kulturstater i Europa, och det har också gjort, att det på en ganska fördelaktig skolstatistik baserade talet om vår höga folkbildning närmast varit liktydigt med en tom, ihålig fras.

Det program, som folkundervisningskommittén framlagt för fortsättningsskolan, hör väl till det mest förtjänstfulla, som denna kommitté presterat. Och kunde det i stort sett realiseras, när nuvarande våldsamma kristid är över, under vilken en naturlig motvilja för alla större kostsamma förändringar finns,

skulle vår folkskola och därmed hela vår folkbildning taga ett stort, betydelsefullt steg framåt.

Tydligt är emellertid, att, när denna skola skall organiseras, måste inspektörerna gripa in på fullt allvar och inte blott med några formella åtgöranden. Man borde hava rätt att vänta, att de stora kostnader staten nedlägger på inspektionen, här avsatte gagnande frukt i inspektörernas insiktsfulla hjälp vid utdanandet av denna skola. Jag är övertygad, att denna skola kommer att kräva så mycken tillsyn och ledning vid dess startande och första utformning, att inspektörerna gjorde klokt i att anslå en väsentlig del av sin tid åt denna skola. Men det är av vikt, att, när de komma med sin hjälp, de då komma som verkligen insiktsfulla undervisare och inte stanna vid en blott formell tillsyn.

Nu skall inte nekas, att denna formella tillsyn, som inspektören utövar, är synnerligen betydelsefull. Den åstadkommer denna hälsosamma oro i lärarnes och skolrådets samveten, utan vilken på många håll skolarbetet skulle försummas och skolväsendet vanvårdas. Men det bör kraftigt betonas, att inspektionen inte får stanna vid denna formella tillsyn.

Det var till skada för folkskoleinspektionen som institution betraktad, att diskussionen om dess behöriga ordnande under långliga tider skulle så uteslutande röra sig omkring motsättningen: huvudsyssla eller bisyssla. Hade diskussionen mera ingående sysslat med vad inspektören skulle göra och huru han verkningsfullast skulle kunna fullgöra sina viktigaste skyldigheter, — jag tror, att åtminstone klartänktheten hållit emot ansträngningarna att få denna syssla lagd som en huvudsyssla. Det är alls icke någon ringaktning mot sysslan själv, som föranleder till detta uttalande. Det är uteslutande min fasta övertygelse därom att sysslan själv förlorar ofantligt i inre märke och betydelse, när den icke får liv och bärs upp av en lärarsyssla som sin nödvändiga grund. Sysslan svävar trots mängden av alla bestämmelser i instruktionen i luften och kan sannoligen inte entusiasmera innehavaren. En för sitt kall verkligen hänförd folkskoleinspektör åstadkommes helt säkert icke

av den nuvarande anordningen. Huru skall man också kunna i längden begära hänförelse av en person, vilkens verksamhet har till uteslutande ändamål att pröva, bedöma och kritisera andras arbete. Det är en bra negativ uppgift, och det är dock endast de positiva uppgifterna i livet, som kunna framkalla hänförelse.

I ett hänseende var den reform av inspektionsväsendet, som den 1 jan. 1915 blev en verklighet, förträfflig. Den åstadkom enhetlighet i inspektörernas arbete, och det blev kontroll över deras verksamhet. Det är nogsaamt bekant, att det brast mycket häri förut, då inspektörerna sorterade under domkapitlen.

Jag ser emellertid i det förhållandet, att vi fått en överstyrelse för vår folkskola, vilken äger att utöva tillsyn över vårt lands folkskoleväsen och som begagnar som sina organ för denna tillsyn de av dem föreslagna och av Kungl. Maj:t tillsatta folkskoleinspektörerna, jag ser i detta förhållande en garanti för att denna inspektion skulle fungera mönstergillt, även om den anförtroddes som bisyssla. Man hade kunnat bygga mycket mera på överstyrelsens hjälp, än man gjorde, då inspektionsverksamheten ordnades. Om det också befunnits ändamålsenligt att tillsätta ett par hundra inspektörer i vårt vidsträckta land, inte hade det varit svårt för överstyrelsen att vara den reglerande och sammanhållande kraften även för en sådan skara.

Denna överstyrelsens uppgift bör starkt betonas. Den framhålls ock förträffligt av en av ledamöterna i folkundervisningskommittén, nämligen kanslirådet Tigerschiöld i ett särskilt yttrande till kommitténs förslag, vilket yttrande jag tillåter mig delvis citera:

»Enligt min åsikt — säger nämnda kansliråd — ligger kärnpunkten i den nya organisationen icke i att inspektionen skall skötas som huvudsyssla, ehuru givetvis detta är en fördel, utan däri att inspektionen genom inrättande av den utav kommittén föreslagna skolöverstyrelsen får en enhetlig ledning och kontroll.» Jag kan icke instämma i det parentetiska omdömet om fördelen i att inspektionen skötes som huvudsyssla. Det tarvar enligt min mening bevis, och fullgiltiga bevis lära vara svå-

ra att förebringa. Så mycket mer ansluter jag mig till den förträffliga synpunkten om inspektörernas ställning till överstyrelsen. Det är genom inspektörerna överstyrelsen skall kunna vinna gehör för sina yrkanden. Inspektörerna skola vara verkställarna av överstyrelsens initiativ. I samma mån som därför inspektörernas ställning blir stark, blir ock överstyrelsens ställning stark och auktoritativ för landets skolväsen. Men den nya reformen har icke gjort inspektörernas ställning stark utan försvagat den. Detta har den framförallt gjort därigenom att den lösryckt inspektörerna från eget undervisningsarbete och därigenom tagit bort det mest gagnande stödet för en framgångsrik verksamhet som folkskoleinspektör.

(Forts.).

Harald Falk.

Från invigningen av den nya seminariebyggnaden i Uppsala.

I.

Den 29 sistlidna mars invigdes på ett mycket högtidligt sätt det nya folkskoleseminariet i Uppsala. Därvid redogjorde först rektor *Gideon Danell* för byggnadens tillkomst och yttrade bl. a. följande:

»Den 31 augusti 1842, sålunda för snart 75 år sedan och ett par månader efter 1842 års folkskolestadgas utfärdande, anmodade domkapitlet i Uppsala läraren vid h. k. h. hertigens av Uppland folkskola *Anders Oldberg*, författaren till den bekanta boken »Hemskolan», att åtaga sig befattningen som föreståndare för det seminarium, som domkapitlet hade att upprätta i och för folkskollärares utbildning för ärkestiftet. Oldberg åtog sig uppdraget, och den 6 maj 1843 invigdes »Erkestiftets Seminarium för Folkskollärare» högtidligen av ärkebiskop C. F. af Wingård. Såsom lokal disponerade seminariet till en början endast ett rum på nedre botten å folkskolehusets södra ände, vilket rum seminarieeleverna skulle dela med lärjungar av högsta avdelningen av folkskolan. I Prins Gustavs skolas gamla byggnad vid Dragarbrunnsgatan mellan Järnbrögatan och Linnégatan fortgick sedan seminariets verksamhet ända till år 1865, då några rum förhyrdes i den s. k. Haglundska gården, Svartbäcksgatan 19. Tre rum vettande åt Järnbrögatan iordningställdes här såsom seminariesalar och ett rum mot Svartbäcksgatan såsom lokal för särskild övningsskola.

År 1869 i oktober, sålunda efter endast fyra år, fick emellertid seminariet inflytta i den byggnad invid domkyrkan, som förut disponerats av Katedralskolan, vilken samma år inflyttat i sin nuvarande byggnad vid Skolpromenaden.

I nära 47 år har sålunda seminariet haft sitt hemvist i dessa lokaler.

Det tillkommer mig ej här att söka teckna den rika utveckling av seminariets verksamhet, som ägt rum inom denna viktiga period av seminariets historia. Det må endast erinras därom, att sedan i början av 1860-talet lärokursen blivit treårig, lärareantalet ökats och kursplanen betydligt utvidgats. År 1878 utvidgades kursen till att omfatta 4 år. Rektor Vilhelm Norlén, som år 1866 hade förordnats till rektor, var under större delen av ifrågavarande tid, ända till år 1896, läroanstaltens ledare.

Med undervisningens stegrade krav och nyare tiders skärpta fordringar på skollokaler i hygieniskt avseende var det emellertid ej att undra på att byggnaden kändes allt mindre tillfredsställande.

Den som först framförde kravet på en ny seminariebyggnad var numera undervisningsrådet, seminariets förutvarande rektor Harald Dahlgren, vilken redan i sin första ämbetsskrivelse såsom rektor i november 1904 fäste uppmärksamheten på att detta var ett behov, som med det snaraste borde tillgodoses. Efter noggrann utredning ingick sedermera rektor Dahlgren i januari 1907 till domkapitlet med en utförlig skrivelse i ärendet. Häri framhölls och motiverades, att den gamla seminariebyggnaden, som från början icke uppförts för skoländamål och år 1837 efter den tidens anspråk inretts för sådant ändamål, icke kunde anses motsvara nutidens behov av utrymme för undervisningen, särskilt i de naturvetenskapliga ämnena, eller dess fordran på sundhet och ändamålsenlighet hos en offentlig läroanstalt. Därtill komme som den svåraste olägenheten, att seminariet utanför lärohusets väggar icke ägde någon mark till sitt förfogande.

Domkapitlet överlämnade den 6 febr. 1907 rektors skrivelse

till K. M:t jämte eget underdånigt utlåtande, vari domkapitlet tillstyrkte den gjorda framställningen om ågärders vidtagande för erhållande av nytt lärohus och ny tomt för seminariet.

Efter nådigt beslut den 12 april 1907 uppdrog K. M:t med anledning av nämnda framställning åt K. överintendentsämbetet att i samråd med rektor uppgöra förslag till och träffa förebereidande överenskommelse om förvärvandet av ett för seminariets behov tillfredsställande tomtområde ävensom att där efter genom av ämbetet utsedd person upprätta ritningar och kostnadsförslag till nya byggnader för seminariet.

Tomtfrågan visade sig emellertid synnerligen svårlöst, och det utredningsarbete, som härför utfördes av rektor och häradshövding Olivecrona, vilka erhållit överintendentsämbetets uppdrag härtill, blev synnerligen tidsödande. Sedan flera förslag måst förfalla, riktades i början av år 1909 av dåvarande chefen för folkskolebyrån i K. ecklesiastikdepartementet, kansli-rådet L. A. Lyttkens, uppmärksamheten på det område, där seminariebyggnaden nu står, vilket område tillhörde Uppsala domkyrka.

Efter ytterligare utredningar, skrivelser och utlåtanden i ämnet framlades den 12 april 1912 k. proposition till riksdagen om inköp av denna tomt för ett belopp av 52,063 kr. samt uppförande å området av nya byggnader för seminariet i huvudsaklig överensstämmelse med av arkitekten Axel Lindegren uppgjorda och av överintendentsämbetet godkända ritningar till en kostnad av 661,000 kr. Riksdagen beviljade den förstnämnda summan. Till uppförande av de nya byggnaderna beviljades kr. 635,000 eller 26,000 kr. mindre än vad som äskats.

Arbetet påbörjades under våren 1914. Genom flera samverkande orsaker, men framförallt på grund av omständigheter, som stå i samband med världskriget — jag erinrar om att detta utbröt några månader efter undertecknandet av kontraktet med huvudentreprenörerna — kom arbetet att bli fördröjt, så att det ej var färdigt till den kontrakterade tidpunkten, den 1 juli 1916.»

Men redan från och med sistlidna hösttermins början har

seminariets undervisning varit förlagd till de nya lokalerna, dock med någon inskränkning under höstterminen.

För seminariets inredning och möblering samt utrustande med undervisningsmateriell och böcker har riksdagen (år 1914) beviljat 75,900 kr. samt till områdets dränering och plantering 25,000 kr. (år 1916). Seminariets förflyttning till de nya lokalerna har varit förknippad med en utvidgning av läroanstalten till s. k. dubbel-seminarium.

Rektor Danell avslutar sin redogörelse med följande ord: »Innan jag lämnar denna plats, beder jag till sist här få giva uttryck åt seminariets djupt kända tacksamhet gentemot regering och riksdag samt myndigheter och enskilda personer, som medverkat till de nya seminariebyggnadernas tillkomst.»

II.

Lancaster och Pestalozzi.

Tal vid invigningen av Uppsala folkskoleseminariums nya byggnad
den 29 mars 1917

av överdirektören *B. J. son Bergqvist*.

I den enskilda människans liksom i mänsklighetens liv möter den ena skiljevägen efter den andra, då utvecklingen liksom ställes inför ett val, då ett för framtiden betydelsefullt, ofta avgörande steg måste tagas. Vid sådana tillfällen — och det gäller särskilt ifråga om andliga islossningstider — kan det inträffa, att det förflutnas orsaksström verkar med så starkt tryck, att avgörandet antager en mer eller mindre explosiv karaktär. Var strömmen då bryter fram, beror ofta på tillfälliga omständigheter; ej sällan sker det, där motståndet och hindren äro minst. Det händer då också, att den väg, som väljes, leder till ett annat mål än det, till vilket en annan väg skulle ha fört. Men det inträffar också — och så ter sig utvecklingen oftast för ett öga, som i densamma ser icke blott en kedja av blind orsak och verkan utan

och där bakom skådar en högsta kärlek — det händer, att vägen som valdes blott var en omväg, som omsider förde till samma mål, dit den andra vägen mera direkt skulle ha lett. Men omvägen behövdes för utvecklingen.

Den svenska folkundervisningens historia har att förtälja om åtskilliga skiljevägar. Den kan också tala om sådana lägen, då utvecklingen under omständigheternas tryck gått fram, där motståndet varit minst. Vid en av dessa skiljepunkter har min tanke nu kommit att fästa sig både därför att jag i detta lärohus, som vi nu skola inviga, ser ett segertecken för en av de båda utvecklingslinjer, mellan vilka valet då stod, och därför att vi just i dessa dagar uppleva det hundraåriga minnet av en tilldragelse, som i viss mån då blev för utvecklingen bestämmande.

*

Den 12 mars 1817 — alltså i dessa dagar för jämt ett hundra år sedan — beslöt den svenska regeringen att låta på statens bekostnad »en i elementarundervisningen erfaren person» företaga en studieresa till England. Tiden var även hos oss full av folkbildningssträvanden och av pedagogiska idéer, upplysningstidens alla skiftande, varandra korsande ideer: filantropinism, nyhumanism, Pestalozzi och över och genom dem alla Rousseau. På skilda vägar hade nu också till Sverige nått rykten om en ny, i England uppfunnen och där använd undervisningsmetod, som lovade att »på kortare tid, för bättre pris och på mera grundligt och säkert sätt» än andra metoder bibringa barnen de första elementerna. Det för metoden karakteristiska var att barnen ömsesidigt eller växelvis toges i anspråk för varandras undervisning. Metoden kallades därför växelundervisningsmetoden. Efter sina båda uppfinnare benämndes den också den Bell-Lancasterska. En och samma lärare undervisade samtidigt i samma rum ända till flera hundra barn, uppställda i skolsalen i smärre grupper, s. k. cirklar. Den omedelbara ledningen av de särskilda grupperna anförtröddes åt s. k. monitörer, vilka utsågos bland de mera försigkomna bland barnen och vilka med tillhjälp av allehanda för gemensam undervisning avsedda tabeller o. d.

hade att sörja för de andra barnens undervisning. På detta sätt kunde lärarens omedelbara befattning med det största antalet av barnen inskränkas till ett minimum.

Metoden betraktades i sitt hemland som en storartad uppfinning och jämfördes där i fråga om sin betydelse med vaccinen. Båda uppfinningarna väntades skola bli till nytta för miljoner människor. »Få uppfinningar», heter det i en samtida svensk skildring, »hava väl någonsin framträtt med flera anspråk på hela den bildade mänsklighetens uppmärksamhet än denna undervisningsmetod.» Ej underligt då, att den svenska regeringen lät sig angeläget vara att inhämta närmare kännedom om densamma. Till kunskapare utsågs en ung filosofie magister Peter Reinhold Svensson, då lärare vid en enskild barnskola i huvudstaden och känd som en duglig och intresserad pedagog. Den för honom den 31 mars 1817 utfärdade instruktionen utsträckte hans uppdrag till att även på ort och ställe taga närmare kännedom om den schweiziske pedagogen Pestalozzis uppfostringsidéer och att noga väga dessas värde i jämförelse med det engelska systemet.

*

Det kan nu närmast se ut, som om den fråga det här gällde var en fråga av en rent didaktiskt natur: huruvida Lancasters eller Pestalozzis metod lämpar sig bäst för barnundervisningen. Så synes också den utsände resenären själv hava fattat sitt uppdrag. Åtminstone får man närmast ett sådant intryck av den berättelse, han efter sin hemkomst avgav.

Ser man emellertid något djupare på saken, skall man finna, att det val, inför vilket den svenska folkundervisningen för hundra år sedan ställdes, icke endast var ett val mellan två olika didaktiska tillvägagångssätt, utan att det hade en långt betydelsefullare innebörd: *att det i grund och botten var ett val mellan tvenne varandra motsatta bildnings- och uppfostringsprinciper.*

Hur förhöll det sig då i själva verket med Lancaster och hur med Pestalozzi?

För ett bedömande av vad som verkligen här låg på djupet kan det till en början vara lärorikt att lyssna till ett ord uttänget från den stad, i vilken vi nu befinna oss, och yttrat av en auktoritet som icke gav sig till freds med vad som för ögonen var. Vi ha ett yttrande av Geijer om den Lancasterska metoden.

Som bekant innebar Geijers s. k. avfall ett avfall även ifrån hans tidigare uppfattning av folkbildningsspörsmålet. Liksom för hans senare politiska blev också för hans senare pedagogiska åskådning bestämmande den förändrade ställning han intog till kampen för den mänskliga personlighetens rätt att förverkliga sitt innersta krav. Tidigare hade han både som politiker och pedagog — såsom han själv uttryckte saken — hakat upp argumenterna mot de påyrkade reformerna på en enda spik: skillnaden mellan en s. k. offentlig klass och en näringsklass. Nu hade han kommit till övertygelse om att spiken var slagen i en överflödig vägg. År 1837 hade Johan Olof Wallin, då Sveriges ärkebiskop, i närvaro av Sveriges dåvarande konung och kronprins vid invigningen av ett nytt läroverkshus här i Uppsala, samma hus i vilket detta seminarium 32 år senare skulle finna ett hem, framlagt ett skolprogram, som särskilt i fråga om folkskolans ställning så väsentligt föregrep sin tid, att det ännu icke i denna del på långt när nått sitt förverkligande. Geijer, som vid invigningen var tillstädes, fann sig av Wallins tal föranlåten att följande år i första numret av »Litteraturbladet» framlägga sin pedagogiska bekännelse eller åtminstone början av en sådan. »Jag fyller i dag mitt 55:e år», skriver han, »och tackar Gud, att jag ser himmelen öppnare över jorden än även i min barndoms drömmar. Ack, många törsta, giv dem den läskande drycken! De skola vara tacksamma även för en droppe därav.» Det är i samma Litteraturblad, som Geijer något senare samma år finner anledning att i artikelserien: »I läroverksfrågan» yttra sig om den Lancasterska undervisningsmetoden, vilken då under nära tvenne decennier här i landet haft tillfälle att visa sitt värde och sin innebörd. »I undervisningen», säger han där, »är förhållandet mellan lärare och lärjunge så huvudsak, att detta direkta förhållande kan ge-

nom intet sidoförhållande (såsom det mellan lärjungarna själva) ersättas och kan det mindre, ju mera lärjungen ännu tillhör barnomsåldern. Växelundervisningen, om den även lämnar hastiga, men ej förkastliga mekaniska hjälpmedel till inhämtande av vissa tidiga färdigheter, förnämligast innanläsning och skrivning, är därför mest innehållsfattig för barndomen.» Han betecknar uttryckligen metoden som en mekanisk snällpress, som trycker fort, men förgängligt. Geijers omdöme om metoden är i grund och botten intet annat än en tillämpning på ett enskilt fall av vad han i allmänhet säger om hela skolfrågan: »*saken* i denna fråga är ingen annan — än *människan*».

Lancastermetoden är ett barn av upplysningstidens nyttighetsidéer. Den har uppstått på engelsk affärsmark, snarast som en nödfalls- och gottköpsutväg. Det är intressant att erinra sig, att dess förnämsta lärofader Lancaster tillhörde kväkarnas sekt. Härmed sammanhänger utan tvivel metodens starkt praktiskt-humanitära drag; men därmed sammanhänger säkerligen också dess brist på blick för en verkligt psykologisk utveckling, för en organisk fortgående personlighetsbildning. Även om åtskilliga av de personer, som senare omfattade och understödde metoden, ej voro oberörda av tidens mera etiskt-socialt och psykologiskt orienterande åskådningar, saknade dock metoden själv den bärande grundvalen av sådana åskådningar. Därför kom den icke att fatta sambandet mellan undervisning och uppfostran såsom ett organiskt. Läraregärningen trycktes ned till ett hantverk. För personlighetens betydelse hos lärare eller lärjungar saknades den rätta blicken. Metoden kan visserligen synas ha haft ett visst öga för individen, så till vida som den tog en oavlätlig hänsyn till de särskilda lärjungarnas olika prestationer och genom en oavbruten s. k. fri flyttning uppåt och nedåt vägde och taxerade dessas prestationer. Men härvid förbisåg den — och därvid gjorde den sig skyldig till ett fel, från vilket vårt skolarbete ännu icke frigjort sig — att vad som djupast grundlägger barnets individualitet och därmed ock dess personliga liv är icke i främsta rummet *graden* av dess begåvning utan *arten* av densamma. Och den förbisåg, att indi-

vidualiteten icke är något, som från början är fullbordat och färdigt, utan att den vinner sin utprägling under en ständigt fortgående, till tidslängden individuellt skiftande differentiering.

För Pestalozzi ställde sig uppfostringsproblemet helt annorlunda. För honom gällde det icke i främsta rummet att på kortaste tid och med de enklaste medel få fram ett gottköpsresultat av yttre kunskaper och färdigheter. För honom låg målet högre, eftersom hans utgångspunkt var av stark etisk och social natur, icke såsom hos Lancaster av övervägande filantropisk-utilitarisk. Pestalozzi drevs till sin uppfostrargärning av ett socialt patos, av en förbarmande och hjälpande kärlek till armadets förtryckta och utstötta barn. Hans mål blev därför att rycka massan ur dess tröga passivitet och utbilda individerna till fria, intellektuellt och sedligt självständiga personligheter. Uppfostrarens uppgift blev för honom att genom att följa barnaturens egna lagar väcka och framlocka de krafter, som finnas, samt giva dem tillfälle till lämplig användning. Han träder i opposition mot det gamla förfaringssättet att genom tvång och hot, genom utanläsning och förhör bibringa den passiva lärjungen ett andligt innehåll. I motsats härtill bygger han upp sin metod på åskådningens och självverksamhetens grundvalar och gör undervisningen till ett intimt samarbete mellan läraren och lärjungen.

Genom Pestalozzi — jag förbiser här ej inflytelserna från Rousseau och andra — har personlighetsspörsmålet ryckts i förgrunden för den pedagogiska världens uppmärksamhet. Där har det ock tack vare det sätt, varpå det där ställdes, stått under de hundra år, som sedan dess förflutit. Men det har icke ständigt och jämnt stått där klart och ofördunklat. Den ena skuggan efter den andra har fallit fördunklande över detsamma. Till sådana skuggor måste vi även räkna det brittiska nyttighets-system, som i början av förra århundradet ådrog sig så stor uppmärksamhet, att den svenska regeringen aktade nödigt att taga närmare kännedom om detsamma.

Valet mellan Lancaster och Pestalozzi kunde alltså — det

framgår av det nu sagda — lätt bli ett val av betydelsefull principiell innebörd för den vidare utvecklingen av folkbildningsarbetet i vårt land. Det kunde bliva detta särskilt på grund av de tidsomständigheter, under vilka det företogs.

Vi hade nyss här i landet fått ett nytt statsskick. Ett ordnat folkskoleväsen sagnades. Hos oss hade dittills det unga släktets fostran i det stora hela varit hemmens och kyrkans angelägenhet. Vad därutöver hade gjorts för folkundervisningen, hade kommit från enskilt håll. Frukterna av det dittills utförda arbetet motsvarade icke det nya samhällsskickets krav. Skulle män ur allmogens krets deltaga i avgörandet av landets angelägenheter, måste dessa besitta den andliga odling, som skickliggjorde dem för detta värv. Den politiska nödvändigheten verkade som en stark press. Redan vid 1809—1810 års riksdag höjdes röster för en sådan omgestaltung av det allmänna undervisningsväsendet, att det skulle komma att motsvara det nya samhällsskickets fordringar. En gång väckt växte tanken allt starkare, framför allt sedan den inom det stånd, vars livssak den närmast var — bondeståndet —, funnit kraftiga och hänsynslösa målsmän.

Det gällde nu att finna medel och utvägar. Arbetsfältet var oerhört, krafterna ringa och de ekonomiska utvägarna svaga. Lyckades det att finna ett medel, som kunde hjälpa över de yttre svårigheterna, var det uppenbart, att detta skulle ha all utsikt att komma till en vittgående användning. Omständigheterna skulle pressa fram utvecklingen på den väg, där de mötande svårigheterna voro minst.

*

Så lågo sakerna den gången, då vår folkundervisning ställdes vid skiljevägen: Lancaster eller Pestalozzi. Vilken utgång fick då valet?

När den utsände kunskaparen återvände till fäderneslandet, var marken här redan starkt förberedd till förmån för Lancaster. Genom varma rekommendationer av både bemärkta och icke bemärkta svenska män, vilka i utlandet lärt känna den nya

metoden, hade starka sympatier skapats för densamma. Oss besökande engelsmän hade därjämte bidragit till att stärka dess renommé. När nu den utsände hemkom och hade att förmåla, att den engelska metodens företrädare bestod såväl i ekonomiska besparingar, som läte förena sig med en lyckligt börjad förståndsodling, som i en anseelig tidsvinst vid kunskapernas inhämtande, så var det icke mången, som lyssnade till de vackra ord, han vid sidan härav hade att inrapportera om den svärmiske entusiasten i Schweiz och dennes metoder.

Segern för Lancaster var avgjord. Den vägen erbjöd de minsta svårigheterna och det minsta motståndet. Pestalozzi fick träda i skuggan och tillsvidare nöja sig med att en och annan hängiven beundrare dyrkade honom i sina tankar eller att de stora uppfostringskommittéerna diskuterade hans idéer. Den nya metoden höll nu sitt segertåg hos oss och fick snart här så fast fot, att dess historia under de följande fyra decennierna blev i stort sett ingenting mindre än den svenska folkundervisningens historia under samma tid.

Metoden omhuldades av regering, riksdag och enskilda inflytelserika personer. Huvudskedena i dess segertåg äro ju bekanta. Framgångarna följde slag i slag. År 1823 bildades i Stockholm »Sällskapet för växelundervisningens befrämjande» och erhöll samma år kunglig sanktion på sina stadgar. Sällskapets direktion med den kände bildningsvännen generallöjtnanten greve Jakob Gustav De la Gardie i spetsen, kom från början att utgöra ett slags överstyrelse för växelundervisningen i hela landet. År 1824 kom efter framställning av riksdagen från regeringen ett cirkulär, varigenom klockarna, den tidens folk-lärareassistenter, ålades att vara hemmastadda i den nya metoden. Vid sällskapets årssammankomst sistnämnda år höll Anders Fryxell, då sällskapets arkivarie, ett av hänförelse buret tal över metodens förtjänster. »Liksom det var den store Gustav Wasa», yttrade han därvid, »som genom reformationens införande beredde den första gryningen efter katolicismens mörker, och liksom den store Karl den elfte vidare så kraftigt befrämjade denna upplysnings spridande genom påbudet, att

varje svensk skulle kunna läsa innantill, likaså har Sveriges nuvarande store konung genom växelundervisningens anbefallande sökt att åt svenske bonden även hädanefter bibehålla det företräde, den hittills haft, att nämligen bland alla världens nationer vara den kunnigaste och mest upplysta.»

Följande år, 1825, kom en rekommendation från Uppfostringskommittén, som ansåg sig kunna vitsorda, att metodens värde vore erkänt över hela den odlade världen och med iver omfattat. Året därpå kunde direktionen meddela, att K. M:t ställt en staten tillhörig lokal till sällskapet förfogande för inrymmande av en av sällskapet upprättad s. k. normalskola för metodens tillämpning och för utbildande av lärare för densamma. Därmed hade också sällskapet förvärvat sig äran att hava upprättat Sveriges första lärarebildningsanstalt för folkundervisningen, i viss mening Sveriges första folkskoleseminarium. Normalskolans arbete blev förlagt till ett f. d. kronobränneri på söder, vars förste kände innehavare i början av 1700-talet burit namnet Lampa, säkerligen utan att ana dess symboliskt profetiska betydelse.

Genom normalskolan kom metoden att vinna ytterligare utbredning dels genom de från skolan utgående lärarna, dels ock genom det manande föredöme som därigenom gavs åt andra orter. Sålunda uppstod här i Uppsala en liknande anstalt. Vid prins Gustafs folkskola, invigd 1832, blev det nämligen från början sedvana, att icke blott skollärarkandidater från ärkestiftet utan även studerande vid universitetet från olika landsdelar inhämtade växelundervisningsmetoden. Även på andra orter än i Stockholm bildades sällskap för metodens befrämjande och snart var ett nät av samverkande krafter spunnet över större delen av vårt land. År 1834 hemställde rikets ständer till K. M:t, att ingen måtte prästvigas, som inte ådagalagt sig veta, huru en växelundervisningsskola borde vara inrättad.

År 1838 öppnades i Lund vårt första egentliga folkskoleseminarium, även detta i Lancasters tecken. När omsider efter många och långa strider och strävanden vår första seminariestadga kom till, föreskrev denna för behörighet till folkskol-

lärares tjänst bland annat kännedom om växelundervisningsmetoden. Och då det gällde att upprätta de i den nya stadgan föreskrivna seminarierna, uppdrogs på åtskilliga orter — däribland i Stockholm och Uppsala — åt redan befintliga växelundervisningsskolor med tillhörande lärareutbildningsanstalter att i samarbete med vederbörande konsistorier övertaga de nya seminariernas funktioner.

Under de 20 år, som vid denna tidpunkt förflutit sedan Stockholmssällskapet upprättande, hade metodens terrängvinster varit högst avsevärda. I landets 2,220 församlingar funnos nu i runt tal 750 fasta skolor. Av dessa arbetade in emot två tredjedelar i »metodens» tecken.

Under de båda följande decennierna — 40- och 50-talet — fortfor metoden att i stor utsträckning behärska vår folkundervisning och den behöll sitt herravälde mångenstädes ett gott stycke in på 1860-talet. Ännu år 1862, när det nya seminarie-reglementet utkom och gav seminarierna en stärkt ställning, hade metodens överstyrelse i Stockholm ingen tanke på att avstå ledningen av därvarande seminarium. På sin framställning i sådant syfte hos K. M:t fick den dock avslag, ett officiellt uttryck för att andra vindar då börjat blåsa.

Långt innan detta skedde hade mångenstädes missnöje yppat sig med metoden och dess arbete. I själva verket hade den här aldrig saknat motståndare. Det framgår bland annat därav, att Anders Fryxell redan år 1824 funnit sig föranlåten att å Stockholmssällskapet vägnar framkomma med högtidlig protest mot framställda anmärkningar. Och som jag redan nämnt ställde sig Geijer längre fram starkt kritisk mot systemet. I samma anda som han yttrade sig åtskilliga andra. Metodens anhängare funno sig också föranlåtna att tid efter annan vidtaga modifikationer i systemet. Mer än någon annan bidrog emellertid Torsten Rudenschiöld till att stäcka Lancasters välde hos oss. Han hade själv på närmaste håll förvissat sig om metodens skadliga verkningar och — vad som betydde mest — han hade något positivt att bjuda i stället. En friare och mera personlig uppfattning av uppfostrans väsen och uppfostrarens uppgift

arbetade sig allt mera fram, i samma mån som de Pestalozziska idéerna, i ursprunglig eller omsatt gestalt, hunno att befrukta skolans arbete även hos oss. I samma mån som lärarebildningen förbättrades, kom metoden att för många lärare kännas allt för trång. Även från den nyinrättade statsfolkskoleinspektionen förspordes knorr över systemets brister. Yttre hinder för en förbättring undanröjdes lättare, när det ekonomiska läget icke längre kom att kräva samma sparsamhet som tidigare. Äntligen sattes från officiellt håll en gräns för metodens herravälde genom statsrådet Carlsons bekanta folkskolecirkulär av den 22 april 1864, vårt första officiella vittnesbörd om de Pestalozziska idéernas genombrott i vår folkundervisning. Övningarna i skolan, hette det i cirkuläret, skulle huvudsakligen avse utvecklingen av lärjungarnas själsförmögenheter. Intet läroestycke finge föresättas barnen till arbete på egen hand, som icke först blivit av läraren med dem genomgången och förklarad. Skolorna borde uppdelas i vissa klasser eller avdelningar, och dessa skulle, så vitt möjligt vore, *omedelbart* undervisas av läraren. Det var denna sista bestämmelse, som innebar dödsdomen över Lancaster. Det ärevördiga »Sällskapet för växelundervisningens befrämjande i Stockholm» signalerade det skedda genom att från och med år 1866 kalla sig »Sällskapet för Folkundervisningens befrämjande». Det ville därmed, såsom det meddelade i sin berättelse för år 1865, tillkännagiva sin avsikt att frigöra sin verksamhet från bandet av en viss numera föråldrad lärometod.

*

Pestalozzi hade alltså omsider hemburit segern över Lancaster — åtminstone på papperet och i systemet. I skolans arbete gjorde sig dock Lancasters anda ännu länge förnummen och det gör den ännu i dag. Och det är icke utan sin betydelse.

*

Det var en lång och bred skugga, som här i Sverige under fyra decennier föll över den Pestalozziska personlighetspedagogiken. Dock — det kan ha sin fördel att få strida i skuggan. Den Lancasterska metoden möjliggjorde en billig undervisning av ett stort antal barn genom få lärare med ringa utbildning. Därigenom kom den att under vår folkbildnings mest kritiska tider väsentligen bidra till att hos rikets ständer och icke minst hos dess bondestånd dämpa en naturlig fruktan för ökade pålagor och på så sätt medverka till att föra till ett lyckligt slut den hos oss ändå nog så långa kampen för allmän och obligatorisk folkundervisning.

I sin första, år 1823 avgivna årsberättelse, ger direktionen för Stockholmssällskapet uttryck åt sina framtidsförhoppningar. Den yttrar: »När genom växelundervisningsmetodens välgörande inflytelse en allmänare upplysning och alla därav följande medborgerliga dygder visa sina lyckliga verkningar, då skola ock, i en framtid, kommande släkter välsigna de ädle Medborgare, som icke sparat några uppoffringar att medverka till uppnående av de sköna avsikter, för vilka detta sällskap sig förenat.» När vi nutida svenskar genomgå vår folkskolas hävder och stanna inför minnet av de tilldragelser, som knyta sig till det betydelsefulla året 1842, då måste vi tacksamt erkänna, att när sällskapet ställde sitt framtidshoroskop, dess aningar icke saknade profetisk inspiration. Lancastermetoden har hos oss fyllt det ingalunda obetydliga värvet att tjäna som yttre byggnadsställning, när folkskolan först restes här i landet. När omsider byggnaden var stark nog att stå för sig själv, hade ställningen fyllt sin uppgift.

Måste man sålunda om Lancasters »metod» säga, att den i yttre avseende gjort vårt folkskoleväsen betydande tjänster, så är det icke å andra sidan lätt att fälla ett lika fördelaktigt omdöme om dess inflytande på andan i och riktningen av arbetet i den svenska folkskolan. Det vore väl orätt att förneka, att metoden genom sina tekniskt didaktiska hjälpmedel även i rent undervisningsavseende gjort vår elementära folkbildning vissa tjänster på en tid, då man måste offra idealet för det praktiskt

utförbara. Den har mångenstädes bidragit till att i denna undervisning införa en anda av ordentlighet och noggrannhet, en anda som, för att bruka apologeten Fryxells ord, »ingalunda varit hinderlig för snillets fria utveckling». Av den sidan av Lancasterandan kunna vi aldrig få nog i vårt skolarbete. Man kan också fråga sig, om det icke skulle ha varit en vinst för vår undervisning, om denna i högre grad än som skett tillvaratagit och på lämpligt sätt utbildat den institution av ordnad medverkan i skolarbetet från lärjungarnas sida, som utgjorde metodens grundtanke. Men i stort sett är det alltför uppenbart, att metoden ej varit utan menlig inverkan både på den undervisande och den uppfostrande sidan av skolans arbete. Det har besannat sig, vad som från visst håll redan från början befarades: metoden skulle komma att mekanisera arbetet. Den har befordrat en innehållets dogmatism och en tillvägagångsformalism, som klämt in skolans gärning mellan en alltför dominerande passiv läxläsning och en alltför pedantisk dressyr; den har kommit att alltför mycket vidga avståndet mellan lärare och lärjunge och därmed har den icke blott för skolans personligt fostrande arbete försvagat dess grundval utan även blottställt lärjungarna för inflytelser av sedligt nedbrytande art. Belysande i detta senare avseende är vad Torsten Rudenschiöld har att berätta om sina intryck av systemet. »Det är icke sällsynt», säger han, »att dessa katekes-läxhörande monitörer låta muta sig förmedelst gåvor av slantar, äpplen, knappar, knappnålar, sockerbitar och dylikt och av begär efter dylik inträd förledas till att genom ogenhet och orättvisa mot de tomhänkte läxläsarna liksom skattlägga sina läxcirklar» och han tillägger: »Så inledas de små barnen redan i skolan till deltagande uti samhällslivets mest förskämda förhållanden.» Inför metoden i dess urartning kommer man osökt nog att tänka på de Geijerska orden: »Det gives inga knep att bilda människor. Men första villkoret är att själv vara det. Vad man ej har kan man ej ge, och vad man vill meddela, måste man först äga.»

Men det gives icke heller några knep att bilda lärare. Även på utvecklingen av vår lärarebildning, som dock i viss mån

grundlagts av »metoden», har den kommit att verka ogynnsamt. Eftersom metoden inskränkte lärarens gärning till ett tämligen lätt inhämtat hantverk, vars stora konst var att kunna rätt använda den rätta metoden, har den bidragit till att befästa en skev uppfattning av utbildningen. Genom den metodkult den drivit har den kommit att trängt och snävt fastsmida lärareutbildningen vid folkskolans kunskapsmätt och arbetssätt. Att en sådan fara hotade, insågo också från början metodens mera klarsynta gynnare. Vissa av dem ville därför över huvud icke veta av några särskilda seminarier. Dessa tedde sig för dem som tränga »normalskolor», vilka med nödvändighet måste göra läraregärningen till ett tomt hantverk. »Huru skall den kunna bidra till andras utbildning, som ej själv har någon? Det är i världens stora seminarium, som den blivande läraren skall bildas. En ung man med bildning, förstånd och erfarenhet skall lätt genom skrifter eller någon praktisk övning kunna inhämta metoden.» — Men de unga bildade männen visade sig snart alltför fåtaliga. Och så återstod ingen annan utväg än den tränga normalskolan med sin Lancasteranda.

Att metoden trots sina nu påpekade brister icke kommit att menligare inverka på vårt skolarbete än den verkligen gjort, torde i icke ringa grad bero därpå, att metoden, sådan den hos oss först sattes i system, erhöll en något modifierad anda och form med större möjlighet för läraren att personligen deltaga i arbetet. Själv yttrade en gång vår kunskapare av anno 1817 de tankvärda orden: »Varje mänsklig inrättning, som affekterar att passa för alla nationer, upphör just därigenom att passa för någon — och det av den enkla orsak, att de var för sig hava någonting eget, att de ej alla äro gjutna i samma form.» Att inverkan av metoden ej blev menligare än den blev, det berodde vidare och i icke mindre grad därpå, att den traditionella hemundervisningen, vilken metoden hos oss kom att ersätta och fortsätta, gav åt den i arv en ej ringa grad av naturlig personlighets pedagogik. Det berodde än vidare därpå, att även på en tid, då fördomar, armod, ringa utsikter till anseende och timlig bärgning mer än nu hindrade arbetarna på folkbildningsfältet,

det bland dessa fanns män, hos vilka den personliga självhävdel-
sen var så stark, att den övervann de svåraste yttre hinder, att
det fanns naturliga Pestalozzisjälar, vilka mitt genom hela ap-
paraten av cirklar och monitörer och tabeller och sandbänkar,
lyste och värmdde och närde de unga genom sin lågande, offrande
ande, — vilka trots yttre ringaktning, ja kanhända spott i med-
vetandet av sitt kalls höghet och kanhända också någon gång
överskattning av den vishet, som ansågs tillhöra detsamma, ver-
kade med den makt, som är den hänförliga personlighetens guda-
gåva.

*

Lancaster har varit vår skola till gagn. Men han har också
varit den till skada. Obestriddligt är bådadera. Huruvida gag-
net eller skadan varit störst, huruvida vi ha att skriva mest på
debet- eller kreditsidan, det är ej lätt att avgöra. Det är ej hel-
ler lätt att säga, huru sakerna skulle hava gestaltat sig, om va-
let för hundra år sedan blivit det motsatta mot vad det blev.
Det finns ett land, där Pestalozzi från början höll sitt segertåg
och där Lancaster aldrig vann förtroende eller nämnvärt blev
praktiserad: det var Tyskland. Men där lågo förhållandena an-
norlunda än hos oss. Där möttes i en tid av den djupaste natio-
nella nöd de tyska statsmännen och den schweiziske uppfostrings-
reformatorn i innerligt samförstånd därom, att den natio-
nella frälsningen låg i att den stora massan trädde ut ur den in-
tellectuella och sedliga omyndighet, vari den dittills hållits av
kyrka, skola och stat, och förvandlades till fritt viljande och
handlande personligheter.

Samma år som vi här i Sverige fingo ett nytt statsskick fick
ett tyskt land, Bayern, en ny seminariestadga, vilken i stort sett
var ett uttryck för Pestalozzi och i vilken mångenstädes ljuder
samma grundton, som genomgår den seminariestadga vi fingo
mer än etthundra år senare — år 1914. Om den utveckling sa-
kerna sålunda fingo i Tyskland varit till avgjord fördel för den
tyska folkundervisningen, torde vara ovisst nog. Säkert är, att
man i hänförelsen för det pestalozziska idealet ej alltid gjorde

sig tillräckligt klart, vad det på den tiden innebar, att ur en
skara ofta bristfälligt förberedda, ej sällan medelmåttigt utrus-
tade individer på kortaste tid dana lärare, vilka skulle vara i
stånd till att icke endast låta det egna vetandet gå vidare utan
att ur sin egen bildning hämta medel till en eggande, utvecklan-
de personlighetsbildande undervisning.

Bakslagen uteblevo icke heller. Pestalozzis anda var *en* —
hans metod kunde bli *en annan*, om andan saknades. Pesta-
lozzi var själv en famlande, i åtskilligt sig motsägende natur.
Hans uppskattning och framställning av undervisningens och
uppfostrans former var sådan, att hans metod ej mindre än Lan-
casters kunde inbjuda till formalism och pedanteri. Där då den
sociala, starkt personlighetsfärgade anden flyktade, där återstod
endast ett tomt hantverk, så mycket farligare, som dess utövare
lätteligen förleddes till den tron, att de voro stora konstnärer.
Säkert är att Pestalozzianerna i Tyskland i likhet med sin läro-
fader läto sig allt för ofta av sin entusiasm för hastigt driva mot
målet — de sågo ej hindren och därför stupade de mer än en
gång över dem. Och läget blev så mycket vanskligare, som
den politiska och sociala utvecklingen i sin ebb och flod skapade
vanskligheter och svårigheter. Obestriddligt torde dock vara, att
den tyska folkskolan, tack vare det val den i sin grynings da-
gar gjorde, i många avseenden och under långa tider varit
bättre skickad för sin gärning än den svenska.

(Forts.)

Meddelande från redaktionen.

I marsnumret av »Dansk Seminarieblad» yttrar redaktionen, att den sätter stort värde på att få mottaga årsberättelser från *alla* seminarier, och samma önskan vill redaktionen av »Tidskrift för folkundervisningen» uttala beträffande årsberättelserna för de svenska seminarierna.

Tionde svenska seminarieläraremötet.

Mötets bestyrelse har i samråd med seminarielärareföreningens styrelse beslutat att på grund av rådande svåra kristidsförhållanden uppskjuta seminarieläraremötet till ett följande år.

Litteratur.

Anna Bergström-Simonsson: Taltekniska övningar. Stockholm P. A. Norstedt & Söners förlag 1917. IV + 37 s. Pris h. 1 kr.

Den kända sångpedagogen fru Anna Simonsson, f. Bergström, lärarinna i sång vid Musikaliska akademiens konservatorium m. fl. läroanstalter, har genom utgivandet av »Taltekniska övningar» fyllt ett verkligt behov, särskilt känt vid seminarierna, för vilka som bekant den nya undervisningsplanen stadgar en kurs i talteknik i kl. I. Med den mycket begränsade tid, som kan anslås åt denna kurs, är det synnerligen värdefullt för läraren att ha tryckta övningar att hänvisa eleverna till och sålunda inbespara det tidsödande momentet att diktera det taltekniska stoffet. Priset är visserligen på grund av de oerhört stegrade tryckkostnaderna jämförelsevis högt för våra seminarieelever, för vilka ju 1 kr. är en avsevärd utgift, men tid är också pengar, ja, mer än pengar.

Hos den, som i likhet med undertecknad haft förmånen att genomgå en kurs i talteknik för fru Bergström-Simonsson och åtnjuta hennes livfulla, angenäma undervisning, uppliva dessa hennes »Taltekniska övningar» idel goda och glada minnen. De se visserligen ej roliga ut på papperet, dessa ramsor av fonem, och boken förutsätter alltid muntlig handledning för att kunna fylla sin välbehövliga och viktiga mission, ja, ibland t. o. m. för att förstås. Men jag försäkrar, att åtminstone författarinnan själv ingöt liv och omväxling i de i sig själv lätt enformiga övningarna. Och det ligger stor beläsenhet och rik praktisk erfarenhet gömd bakom dessa för den oinvidde kanske underliga ramsor.

Till sist några detaljanmärkningar, till eventuell tjänst för en ny upplaga. Bland tungryggsjuden (s. 1) saknas äng-(ng-)ljudet. Detta förekommer visserligen ej i början av ord (och har kanske just därför blivit bortglömt), men det är i alla fall ett särskilt

ljud och medtages t. ex. å s. 11. — Jag undrar, om det ej är meningen, att en bäge skall finnas mellan *alla* orden å de fyra sista raderna å s. 3; åtminstone skola de ljudas utan paus i luftströmmen. — Ett tryckfel förekommer också å s. 9, r. 4: mo (n. b. det andra i raden) bör vara ma. — Från talteknisk synpunkt äro naturligtvis språkljuden själva huvudsaken och ej deras betydelse, men att taga med rena provinsialismer är dock obehöfligt; jag för min del har ej den ringaste aning om vad sådana ord betyda som schampet (s. 21, r. 13), klaska (s. 23, r. 9 nedifrån) och prynfärgade (s. 34, r. 5 nedifrån). — »Gneiss» s. 25, r. 3 nedifrån stavas i Svenska akademiens ordlista gnejs, »omlett» (s. 29, r. 5) omelett. — Å s. 27 f. saknas ett från talteknisk synpunkt svårt ljud: det supradentala l (rl). Och bland de vokalljud, som behöva innötas (s. 28—30), är också y; nästan varje år inträffar, att någon förstaklassist i seminariet ej kan skilja på u och y utan åtminstone *skrifer* t. ex. buta i st. f. byta, butta i st. f. bytta. Även det starktoniga e-ljudet behöver övas för att motarbeta mäljarlandskapens mellanljud mellan ä och e. Varför ej för resten öva *alla* riksspråkets sexton vokalljud? Däremot skiljer förf. utan skäl (s. 29) mellan långt ä-ljud och kort ä-ljud. — »Och i ån är en ö» (s. 32, r. 15 nedifrån) bör skrivas på Frödings sätt »å i åa ä e ö», för att vokalmöte skall uppstå. Ett flertal övriga exempel i samma stycke äro icke exempel på vokalmöte utan på direkt vokalausats. — För konsekvensens skull borde alla ramsorna å s. 33—35 grupperas enligt den å s. 1 angivna ordningen.

Hj. J. Nordin.

Gecilia Allen-Thorsander. Engelsk läsebok för högre folkskolor m. fl. läroanstalter. Andra delen. Stockholm P. A. Norstedt & Söner, 1917. Pris häft. 90 öre.

Förra delen av förf:s engelska läsebok utgavs 1915 (se h. 1 1916). Den nu utkomna andra delen är avsedd för folkskolans högre avdelning (handelslinjen), men torde liksom den förra även lämpa sig för andra läroanstalter. Den innehåller 12 längre eller kortare läsestycken samt ett antal affärsbrev och privata brev. Boken är försedd med rikhaltig ordlista både till läsestyckena och till breven. Uttalsbeteckningen är densamma som i J. A. Åfzelius' uttalsordbok.

Pedagogisk Tidskrift. H. 1—3 1917.

Innehåll: *Edvard Göransson*, Frågan om de allm. läroverkens årsskrift; *Arvid Elfveerson*, Om olämpliga »livförsäkringsproblem» som övning på sammansatt ränta; *Otto Rohnström*, Om ordlistor

och texter vid undervisningen i moderna språk; *Bengt Söderborg*, Några anmärkningar till ett fysikaliskt studentproblem; *Edvard Göransson*, Några ord med anledning av d:r Söderborgs anmärkningar mot fysik. studentproblem; *A. Nordfelt*, Några detaljer i en blivande lönereglering; *G. A. Jaederholm*, Ett experimentallpsykologiskt arbete i samskolefrågan; Anmälningar och recensioner; Kortare meddelanden; Kungl. beslut; Personalnotiser.

Dansk Seminarieblad. Udgivet af *Dansk Seminarieforening*, redigeret af *Chr. Høirup*. Februari—April 1917.

Innehåll: *J. Jeppesen*: Seminarieforeningen; *J. F. Johansen*: Nogle Bemærkninger i Anledning af Diskussionen om Undervisningsbetalingen paa Statsseminarierne; *P. J. M. Vinther*: Skolepenge og Virkelighedssans; *Peder M. Trap*: Bidrag til Diskussionen om Seminarieforeningen; *J. F. Johansen*: Om Seminarieforeningens Formaal; *Knud Knudsen*: En Ønskeseddel; *Red.*: Bestyrelsens Forslag til en ændret Læreruddannelse; *E. Lund* og *J. Byskov*: De skriftlige Prøver ved Lærer- og Lærerindeeksamen; *Red.*: Seminarierne Betænkning.

Svenskt gymnastikblad. Andra årg. nr 2 1917.

Bladet utgives fortfarande till det billiga priset av en kr. per år. Av innehållet i nämnda nummer märkas följande uppsatser: Snöskred av *G. D.*; Ett och annat om fäktning, gymnastik och idrott i Persien av *Ivan Folke*; Om skidbrott och reparationsmedel av *G. Moberg*; Svenska idrottsförbundets instruktörskurser av *G. W.*

Växjö stifts 18:de Folkskolläraremöte i Huskvarna 1, 2 och 3 juli 1914. Berättelse, enligt uppdrag utgiven av *Georg Sahlström*, mötets sekreterare. Jönköping. H. Halls Boktryckeriaktiebolag, 1916.

Förevarande prydliga skrift utgör en fullständig redogörelse för mötet, som varit ganska givande. Såsom vanligt var det föredragen, inkl. inledningsföredragen, som gävo den mesta behållningen under mötet. Bland dessa vilja vi särskilt nämna Folkskollärarnas fortsatta utbildning av folkskoleinspektör Robert Johansson, Jönköping, Undervisningen i hembygds-kunskap enligt folkundervisningskommitténs förslag av rektor C. O. Arcadius, Växjö, Redogörelse för slöjden och arbetsundervisningen vid Huskvarna skola av vik. rektor Alfr. Lindén, Huskvarna, Praktiska högre folkskolor av läraren vid Malmö borgarskola N. O. Ekström, Folkundervisningens betydelse för arbetsdugligheten av fil. d:r Rurik Holm, Näås, Modersmålets läsning i barndomsskolan av folkskolläraren

Sven Nylund, Stockholm, Om kroppsrörelser av major Primus Peterson, Jönköping.

Mötets ordförande var undervisningsrådet Alfr. Dalin, vice ordf. folkskoleinspektören J. A. Franzén och sekreterare folkskolläraren Georg Sahlström.

Första mötesdagen hölls en välkomstfest i Huskvarna stadspark, där tal hölls av ordföranden och vice ordföranden samt av stadsfullmäktiges ordförande direktör Gustaf Tham m. fl. Under andra mötesdagen företogs en utfärd till Visingsö, där kyrkoherden F. Wetterholm, Jönköping, höll ett intressant föredrag om Visingsö, dess historia och fornminnen.

Nästa stiftsmöte kommer att hållas i Kalmar. Redogörelsen illustreras med porträtt av ordföranden och vice ordföranden samt fotografier över Huskvarna skolor och mötets utställning.

Läsning för Svenska folket. H. 1 1917. P. A. Norstedt & Söner. Pris 30 öre.

Innehåll: Självbehärskning, mål för uppfostran av *C. O. Arca-dius*; Hedniska hästseder och Staffan Stalledräng av *Beth Hennings*; Några ord till landsbygdens kvinnor av *Cecilia Bååth-Holmberg*; Om samfärdseln i Sverige under förra delen av 1800-talet av *I. Törneblad*; Småbrukarens hem av *Teodor Holmberg*; Huru allmogen i Göinge härad botade sina sjukdomar i äldre tider av *Pehr Johnsson*; Kaperiväsen och kapare av *M. T. Ullman*; Meddelanden.

Allmän historia för gymnasiet av *Richard Nordin*, fil. dr. lektor vid Uppsala h. allm. läroverk, och *Sixten Samuelsson*, fil. lic., adjunkt vid Uppsala h. allm. läroverk. **Del II. Medeltiden** av *Sixten Samuelsson* 126 s. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1917. Pris 1 kr. 90 öre.

Som läroböcker i allmän historia ha de av Pallin-Boëthius utgivna gjort långvarig och god tjänst. I jämförelse med äldre läroböcker ha de ock varit mycket lämpliga. Emellertid ha även beträffande dem på senare tider anmärkningar framställts. Se t. ex. O. Johnsson, Reflexioner över ett kapitel ur en historisk lärobok (denna tidskrift årg. 1914, sid. 105 och 167).

För att få en lärobok, som är särskilt avpassad efter den nu gällande kursplanen för gymnasiet, ha lektor R. Nordin och adjunkten S. Samuelsson börjat utge en ny lärobok, som enligt förordet skall omfatta antiken och medeltiden. Nu har medeltiden först utkommit.

När båda delarna bli färdiga, skola de synpunkter, som varit

bestämmande för arbetet, närmare angivas. Den nu utkomna delen är närmast avsedd att användas vid genomgången utav den »översikt av medeltidens inre utveckling», som skall meddelas i gymnasietts första ring. Då enligt kursplanen »korta återblickar på den politiska historiens huvudmoment» skola förekomma, har det historiska förloppet i sina huvuddrag inarbetats i framställningen.

Egendomligt för denna lärobok är, att förf. velat i lärjungarnas hand sätta en kombinerad läro- och läsebok, som kan ge dem en fylligare och konkretare bild av tiden i fråga. Så förekomma längre eller kortare citat ur Tacitus' *Germania*, Augustinus, *De civitate Dei*, Holmqvists kyrkohistoria, Vedel, By og Borger, Schultz, *Das höfische Leben m. m.* Det större sidantalet i denna lärobok i jämförelse med förut använda låter sig härigenom förklara. Sådana stycken som de nämnda äro ej avsedda för läsläsning. De huvudpunkter, åt vilka enligt kursplanen särskild uppmärksamhet bör ägnas, såsom hierarkien, feodalismen, nationalstaternas uppkomst och renässanskulturen, hava här fått en fylligare och mera ingående framställning.

Utan tvivel är det ett gott arbete, förf. presterat, och föreningen av läro- och läsebok har sina skäl för sig. Att ingå i specialiteter beträffande innehållet ha vi nu ej haft tillfälle till. Det är ock först sedan läroboken i någon mån blivit prövad vid undervisningen, som man något närmare kan yttra sig därom.

Proportionslärans tillämpning på Plangeometrien av *K. L. Hagström*, lektor vid Linköpings h. allm. läroverk. Fjärde upplagan. Linköping, Henric Carlsons bokhandel, 1917. Pris 1: 25.

Fjärde upplagan av förf:s förträffliga »Plangeometri för gymnasiet» har nyligen blivit tillgänglig i bokhandeln. Endast få förändringar möta i den nya upplagan: ett kort förtydligande i kapitlet om den harmoniska cirkeln, härledning även ur de s. k. projektionssatserna av Herons formel för triangelytan (å sid. 76 finns annan härledning). Förändringarna äro så obetydliga, att 3:e uppgiften kan samtidigt användas jämte den 4:e vid undervisningen.

Läroboken i fråga innehåller icke blott en lättfattlig framställning av de viktigaste av proportionsläran och plangeometrien (mot-svarande V och VI böckerna av Euklides) utan även (med finare stil) tillämpningar därav på planimetrien, ett lyckligt grepp. Med tillägg i läroboken av några få planimetriska satser jämte planimetrisk exempelsamling bleve särskild lärobok i planimetri obetydlig. Så kunde å sid. 48 tilläggas satsen om triangelmedianerna,

å sid. 71 en fullständigare redogörelse för triangelns bisektriser, å sid. 74 om sambandet mellan radierna i de in- och vidskrivna cirkelarna, om triangelytan, uttryckt i nyssnämnda radier och i triangelhöjden, sid. 47 om parallelltrapetsets yta. Fördelen för lärjungarna att i samma bok finna det viktigaste av proportionsläran, plangeometrien och planimetrien inses lätt.

Till stor hjälp för lärare och lärjungar vore nog att i läroboken som mönster finnes en fullständig lösning av några få bland de vanligaste plangeometriska problemen medelst metoden för geometrisk konstruktion av algebraiska uttryck, t. ex. att upprita en figur likformig med en given i en viss längd- eller ytskala, att dela en triangel i ett givet förhållande genom en rät linje av given riktning.

Liksom förf:s förut utgivna läroböcker är även denna praktiskt uppställd och vittnar om förf:s rika erfarenhet som lärare i matematik.

G. S.

Plan trigonometri för seminarier av J. Antonsson, adjunkt vid Linköpings h. allm. läroverk. Stockholm Magn. Bergvalls förlag, 1917. Pris 90 öre.

Adjunkten Antonsson har nyligen utgivit tre läroböcker i trigonometri, nämligen en för latin- och en för realgymnasiet samt en för seminarier, för vilka senare läroanstalter någon lärobok i detta ämne förut ej varit tillgänglig. Enligt 1914 års seminariestadga äro endsat två veckotimmar anslagna åt matematiken i kl. III, och på dessa skall medhinnas mycket: icke blott en repetitionskurs i algebra till och med kvadratrötter och andragradsekvationer, det viktigaste om figurers likformighet jämte satser ur rymdgeometrien, plan- och rymdgeometriska räkneuppgifter — utan även *de första grunderna av trigonometrien*.

Det måste därför vara en ingalunda lätt uppgift att skriva en lärobok i trigonometri för seminarier. Kortfattad och enkel måste den vara. Ifrågavarande lärobok omfattar 36 sidor, varav omkring 20 sidor med förträffliga exempel och tabeller över de trigonometriska talen. Den är således måttlig till omfånget. För den erfarne läraren blir boken säkerligen till god nytta vid undervisningen, då han har tillfälle att muntligen meddela och belysa innehållet för lärjungarna. För lärjungen blir nog boken, om han skall reda sig på egen hand, till en början åtminstone för svår. Förf. torde ej heller ha avsett sin bok för självstudium.

Då förf:s lärobok utgör den första i sitt slag för seminarierna,

förtjänar den förvisso att beaktas och provas av matematiklärare vid dessa läroanstalter.

Tryck och utstyrelse äro präktiga.

G. S.

K. L. Hagström. Lärobok i bokföring för realskolor samt för självstudium. Tredje förkortade upplagan. Stockholm, C. E. Fritzes Bokförlags Aktiebolag, 1917. Pris med 3 häften bokföringsböcker kr 1: 25.

Enligt den erfarenhet, som lärare vid olika skolor vunnit, är lektor Hagströms lärobok i bokföring utmärkt såväl för sin lättfattlighet som för den praktiska anordningen av innehållet. Den lämpar sig både för realskolor, kommunala mellanskolor och seminarier och torde bland läroböcker i detta ämne vara den mest använda vid nämnda läroanstalter.

Berättelse om Huskvarna skola 1822—1916 av Alfr. Lindén, skolans överlärare. Jönköping, Richards A.-B. Boktryckeri, 1916.

Just som det sista manuskriptet till häftet skall insändas, ha vi fått del av denna intressanta berättelse. Såsom något egendomligt kan nämnas, att det till denna dag blott varit fem föreståndare för skolan, nämligen pastorerna Adam Fr. Norlander (1822—1839), Samuel Adrian (1839—1856), C. Schermanson (1856—1879), numera undervisningsrådet Alfr. Dalin (1879—1914) samt nuvarande överläraren Alfr. Lindén.

Berättelsen är försedd med porträtt av föreståndarna (intill 1914) och brukspatron Wilhelm Tham (skolans »mecenat») samt avbildningar av skolorna (Centralskolan och Södra skolan) jämte några lärosalar.

Måhända återkomma vi till redogörelsen i fråga.

Ljungstedtska Tekniska Yrkesskolan i Linköping. Årsredogörelse 1916—1917.

Skolans ändamål är att företrädesvis åt ynglingar och flickor, som äro anställda i eller ämna söka anställning i yrken och hand, meddela undervisning i sådana kunskapsgrenar, som för deras yrkesskicklighet äro av vikt.

Under läsåret ha undervisats 199 manliga och 129 kvinnliga elever eller tillsammans 328. Skolans föreståndare är lektor K. L. Hagström. Lsåret avslutades den 23 april, sedan elevernas under året utförda arbeten under två dagar varit utställda till beskådande.

Några tavlor ur Martin Luthers liv av *Joh. Johansson*, rektor vid Linköpings folkskoleseminarium, f. d. teol. lektor. 64 s. Linköping 1917. Förf. Pris 1 kr. (För 10 ex. 5 kr., för 25 ex 10 kr., för 50 ex. 15 kr.)

Folkskoleinspektionen.

Några iakttagelser och anmärkningar.

Forts.

Jag har redan förut påpekat, att den nya, med så livligt bifall hälsade folkskoleinspektionsreformen ännu är av något för ungt datum, för att man skulle kunna begära någon mognad frukt av densamma. Så samvetsgrant och energiskt som flertalet inspektörer emellertid verka, har man dock, oavsett kris-tidens hämmande inverkan, rätt att vänta avsevärda resultat av inspektionen även i den gestaltning, den nu föreligger. Varje nummer nästan av Svensk läraretidning har ju någon eller flera notiser om skolförbättringar, en B-skola har blivit A-skola, en varannandagsskola har blivit vardagsskola, läsåret har praktiskt omlagts m. m. m. m. Och det vore orätt förneka, att i flertalet fall stå bakom sådana skolförbättringar inspektören, som kanske ofta efter ihärdigt bemödande först lyckats få fram en skolförbättring. Sådant är ju dock allt av den art, att man har rätt att fordra det såsom ett slags bevis på att denna kostsamma, väldiga apparat, som heter folkskoleinspektionen, verkli-gen är i funktion och att staten ej förgäves vidmakthåller detta dyrbara ämbetsverk.

Men det är anmärkningsvärt, om man summerar alla dessa notiser om skolförbättringar, huru de giva ett likartat intryck av att röra skolans utanverk, formella åtgärder av ofta högst förträfflig art, men inte alls erbjudande någon garanti för att det varit skolans inre liv man avsett i första hand stärka och

berästa. Till skolans yttre liv räknar jag då frågorna om olika skoltyper (normalplanens littera), skollokaler av olika art, skoltider, skolvägar, städning, skolgårdar och åtskilligt annat, som kunde tilläggas och som allt är av den art, att det behöver komma under inspektionens domvärjo. Till skolans inre liv hänför jag de betydelsefulla frågorna om undervisning och fostran ur sedlig och religiös synpunkt, läxor och läxläsning, läroböcker och undervisningsmateriel, undervisningsmetoder m. m. Var och en som förstår att bedöma tiden rätt, inser ock vilket starkt och ansvarsfullt krav på skolans fostrande verksamhet, som i denna tid sättes just på vår folkskola på grund av hemmens försvagade inflytande på den växande ungdomen och på grund av alla upplösande, destruktiva tendenser på det religiösa och moraliska området, som dessvärre i hög grad giva tiden dess färg. Här är den svaga punkten i inspektionsverksamheten. Arbetets egen anordning befordrar inte inspektörernas kompetens på skolans viktigaste område, vartill kommer, att de inte hinna med att ägna synnerlig uppmärksamhet åt skolans inre liv. Den formella tillsynen kräver så mycket av deras tid och krafter, att alltför litet finns till övers för det, som borde få inspektörernas bästa iver och angelägnaste omsorg.

Inser man detta, då är man nog villig medgiva, att det är något, som är skevt i den nuvarande inspektionen. Och då håller man nog också före, att det icke skadar att allvarligt börja diskutera denna betydelsefulla samhällsangelägenhet, som sannerligen endast korttänktheten kan anse ha blivit slutgiltigt löst genom den senaste reformen.

Jag har förut nämnt siffran 200 på tal om behovet av ökning av folkskoleinspektörernas antal. Likasåvisst som jag tror, att ett så stort antal inspektörer kunde behövas, om sysslan lades rationellt, vartill jag djärves räkna dess natur av bisyssla, likasåvisst håller jag före, att det vore en för folkskoleöverstyrelsen synnerligen möjlig sak att utan alltför stora svårigheter enhetligt leda och kontrollera en sådan skara inspektörer.

F. n. äro statens folkskoleinspektörer 34. Det skulle betyda

en ökning till c:a sex gånger så många. Ledande för mig har varit den statistik över de av folkundervisningskommittén föreslagna och sedan i stort sett av riksdag och Kungl. Maj:t fastslagna inspektionsområdena, vilken statistik åtföljde kommittéförslaget. Jag bortser emellertid alldeles från de fullständigt exceptionella förhållandena i de nordligaste distrikten. Norrland är ju ett land för sig självt och måste röra sig med en helt annan och med det övriga Sverige i stort sett inkommensurabel statistik. Emellertid framgår av den uträkning, undervisningskommittén verkställt, att på varje inspektör komma c:a sexhundra lärare. Naturligtvis äro då också från detta antal frånräknat antalet lärare i de större städerna, där lokalinspektörer finnas anställda och där statens inspektörer redan nu ha en föga tidskrävande uppgift. Det behövs sannerligen inte ordas mycket om huru mycket för stort detta antal är. I all synnerhet som detta antal är utspritt över distrikt, vilkas areal i genomsnitt uppgår till c:a 7,000 kvadratkilometer. De stora norrländska distrikten äro givetvis ej heller nu medtagna. Norra Lapplands inspektionsområde exempelvis är ensamt lika stort till arealen som ungefär 8 medelstora distrikt i södra och mellersta Sverige. Men så behöver ej heller inspektören i detta distrikt bry sin hjärna med mer än ungefär 200 lärare.

Folkundervisningskommitténs förslag är försett med en redogörelse för inspektionens ordnande i Tyskland, England och Frankrike. Medlemmar av kommittén ha gjort dessa länders ordnande av folkskoleinspektionen till föremål för studium. Det samstämmiga intrycket är, att, inte ens där inspektionen är huvudsyssla, man vågat sig på att ålägga inspektören uppsikt över ett tillnärmelsevis så stort antal lärarekrafter, ändock inspektionsområdenas areal i dessa tätt bebodda länder blir endast en bråkdel mot jättedistriktet i vårt land. I Posen t. ex. komma på en s. k. kretsinspektör c:o 90 lärare, och i det tätt befolkade distriktet Düsseldorf, som bekant bland Europas tätast befolkade trakter, stiger antalet lärare på varje inspektör dock icke till mer än 300. I Frankrike, där befattningen som folkskoleinspektör icke får förenas med annan avlönad befattning, är

medeltalet lärare på varje inspektör, enligt redogörelsen av kommittéledamoten fröken H. Sidner, 248. I England och Skottland, där dessa förhållanden för kommitténs räkning också iakttagits av fröken Sidner, synes förhållandena vara t. o. m. fördelaktigare uti ifrågavarande hänseende än i Frankrike.

I Sverige är en verkligen effektiv och betydelsefull inspektion av folkskolan från folkskoleinspektörernas sida omöjliggjord på grund av att distrikten tagits till så enormt stora, och därmed lärareantalet blivit så överväldigande stort. Naturligtvis är det kostnadsfrågan, som här spelat in, och näppeligen torde det vara välbetänkt att låta kostnaderna för inspektionen ytterligare svälla ut.

Felet var, att man nödvändigt skulle envisas med att lägga inspektionssysslan som huvudsyssla, ehuru vårt land inte lämpar sig därför. Såsom jag förut betonat, anser jag det aldrig vara något ideal att låta en person uteslutande vara folkskoleinspektör och inte på samma gång undervisare. Vårt land med dess i det stora hela rådande glesboddhet och dess stora avstånd hänvisar tydligt till ett större antal smärre inspektionsdistrikt, där resorna icke bliva så ytterligt tidsödande som i de nuvarande inspektionsdistrikten, varigenom arbetet oerhört lider. Det hade sannerligen varit väl, om också dessa förhållanden betraktats litet grundligare, innan man tog steget ut till den nuvarande otillfredsställande anordningen. Hade landet delats i ett par hundra inspektionsområden och hade man i dessa distrikt fått lämpliga personer att såsom bisyssla åtaga sig inspektionsverksamheten, hade man erhållit för mycket billigare pris en långt effektivare inspektion.

Men vilka vore då lämpliga att taga till inspektörer? Tankarna gå i första hand till *seminariernas lärare*. Här borde man i synnerhet efter den uppräckning, som seminarierna på senare tid vunnit och varigenom deras lärarekår i stort sett vunnit en avsevärd inre höjning, inte ha haft svårt att påträffa personer, vilka skulle kunna mönstergillt sköta en folkskoleinspektörs åligganden. Genom seminariernas sortering under folkskoleöverstyrelsen är ju också denna lärarekår överstyrelsen så

väl bekant, att denna skulle kunna på goda grunder göra sitt val till inspektörer. Jag går så långt, att jag säger: Det borde vara regel, att åtminstone någon av lärarna vid varje seminarium hade något litet distrikt att inspektera. En sådan inspektionsverksamhet skulle knyta en förbindelse mellan seminarierna och folkskolorna, varav seminarierna i sin verksamhet skulle hava stort gagn. Det kan knappast vara tillräckligt endast med övningsskolan vid seminarierna. I huvudsak bliva seminariernas lärare obekanta med de förhållanden, under vilka åtminstone landsbygdens skolor arbeta. Man kan knappast förutsätta, att synnerligen många av eget initiativ med tanke på sin verksamhet såsom utbildare av dem, som skola undervisa i folkskolan, söka göra landsbygdens folkskoleväsen till föremål för grundligt studium. Det är emellertid lätt att inse, huru mycket den seminarielärare är i avsaknad utav, rent pedagogiskt, även om han vore aldrig så intresserad av sitt ämne, som inte har väl reda på huru folkskolan arbetar.

Ett folkskolelärareseminarium måste alltid söka avpassa undervisningen så, att denna direkt gagnar den blivande läraren och giver honom de medel i hand, med vilka han blir dugglig att kunna fostra och undervisa de lärjungar, som möta honom i skolan.

Jag förstår så synnerligen väl biskop H. J. Danell, då han i ett yttrande, som år 1909 infordrades av honom med anledning av ett cirkulär från dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet Hugo Hammarskjöld angående folkskoleinspektionens ändamålsenliga anordning, framhåller som önskvärt, »att fortfarande åtminstone en av folkskoleseminariets lärare tillika vore folkskoleinspektör inom ett mindre område i närheten av seminariestaden». Ett likartat uttalande gjordes ock av Uppsala domkapitel, vilket såsom svar på ovannämnda cirkulär bl. a. betonar, att ett mindre inspektionsområde i närheten av Uppsala borde avsättas för folkskoleseminariets räkning, så att seminariets rektor eller någon annan av seminariets lärare skulle kunna erhålla tillfälle att där utöva inspektionen.

Folkundervisningskommittén har helt naturligt beaktat den-

na sak och på några sidor i sitt digra betänkande vägt skäl mot skäl. Den finner frågan förtjäna ett allvarligt överbäggande, så mycket mer, som antalet folkskoleinspektörer, vilka tillika varit tjänstgörande seminarielärare, under vissa inspektionsperioder varit jämförelsevis stort. Under åren 1877—1904 utgjorde de inspekterande seminarielärarna flera än fjärdedelen av hela antalet folkskoleinspektörer. När kommittén sedan skall fatta ståndpunkt, kan jag inte finna annat, än att de skäl, som anföras för den ifrågasatta anordningen verkat ofantligt mycket starkare och mera övertygande än de motsatta. Den slutsats, som kommittén kommer till, blir verkligen icke logiskt betingad av den föregående bevisföringen, men den passar givetvis bäst in med kommitténs huvudyrkanden. För att ändå liksom stärka positionen något eller för att i någon mån försvara sin slutsats framställer kommittén ett kompletterande förslag om åstadkommande av förbindelse mellan seminarium och folkskola på annan väg. Förslaget innebär, »att varje seminarielärare, som har att deltaga i elevernas praktiska utbildning, erhöles tillfälle att med vissa mellanrum besöka ett antal folkskolor av olika slag, synnerligast på landsbygden, och att där göra iakttagelser». Kommittén fortsätter: »Utan tvivel skulle detta ur lärarutbildningens synpunkt vara synnerligen förmånligt, särskilt emedan det därigenom skulle kunna bliva honom möjligt att besöka åtminstone någon av sina förutvarande elever och därvid utröna, i vad mån den handledning, de erhölet, motsvarat de krav, som det praktiska skolarbetet ställer på dem.»

Förslaget är ju i och för sig självt alldeles förträffligt. Men förstärker man då icke, vilken kraftig drivfjäder man gäve åt dessa för seminarieläraren gagnarika iakttagelser, om man samtidigt fordrade inspektionens ansvar!

Den seminarielärare, som ägde inspektionsuppdrag och genom honom det seminarium, vid vilket han vore anställd, vunnit härigenom en solid syn på vad som kräves av läraren i folkskolan. Seminarium och folkskola skulle ha ömsesidigt gagn av en dylik anordning.

Bland *överbäggarna* i våra folkskolor borde det heller inte vara omöjligt att ständigt finna goda krafter för inspektionen.

Nu är det visserligen sant, att överlärareinstitutionen i vårt land är blott föga utvecklad. Några antydningar däråt finnas ju i nästan varje A-skola, där det i regel åtminstone finns en s. k. förste lärare. Dennes befogenhet är dock mycket osäker och omtvistad. Ofta nog har denne lärare såsom förste lärare just ingen annan befogenhet än att han är ett slags *övervakningsmästare*.

Envar, som fått någon inblick i skolans värld, förstår dock, huru synnerligen angeläget och av behovet påkallat det är, att vi i vissa större skolor få verkliga överlärare, som ha ansvar för skolan i dess helhet, i all synnerhet för dess undervisning och disciplinära förhållanden. Allt som göres för att ändamålsenligt stärka denna institution, bör därför hälsas med glädje.

Av den intressanta redogörelse för folkskoleinspektionen i Tyskland, som undervisningsrådet N. O. Bruce lämnat folkskoleinspektionskommittén och som vidfogats kommittéförslaget, framgår, huru synnerligen mycket längre överlärareinstitutionen kommit i Tyskland än i vårt land. Där finns t. o. m. officiella bestämmelser om att en större folkskola måste förestås av en överlärare (Direktor). Så t. ex. i Sachsen. Självt har jag genom iakttagelser i England övertygat mig om att man också där lägger avsevärd vikt på att varje större folkskola äger en rektor med icke allt för snävt kringskuren maktställning.

Det är på tiden, att någonting åtgöres åt denna betydelsefulla skolfråga i vårt land. Vår folkskoleöverstyrelse borde här se en tydlig uppgift för sin skolorganisatoriska verksamhet att väcka intresset för saken och om möjligt utarbeta ett förslag, som i sin tid kunde underställas riksdagens och Kungl. Maj:ts prövning.

En förening av överlärareuppdrag med skyldigheten att inspektera folkskolan i ett mindre distrikt synes mig inte blott vara möjlig att åstadkomma utan också synnerligen ändamålsenlig. En sådan kombination skulle i sin mån verksamt bidra till att stärka överlärarens position och ge honom behöfvlig auk-

toritet. Den skulle hjälpa skoldistrikt och stat att avlöna en sådan skolans ledare på ett anständigt sätt. Man kunde också ha skäl att vänta, att flera med akademisk bildning skulle söka anställning i folkskolan än vad nu är fallet, om platser med väl avlönad ledareställning erbjöde sig inom folkskolan. Och ett dylikt tillgodogörande av akademisk bildning inom folkskolan skulle utan tvivel bliva till skolans bästa.

En överlärare, som nu finge uppdraget att också vara skolinspektör, skulle också därigenom tvingas att intressera sig för pedagogiska spörsmål. Han skulle känna med sig, att det krävdes av honom att »hålla sig uppe». Han skulle förstå, att hans medlärare inte blott hade rättighet att *begära* råd av honom utan också *erhålla* råd, baserade på verklig insikt. Och vidare — han skulle gagnarikt kunna tillgodogöra sig sina i distriktet vunna iakttagelser och erfarenheter för den egna skolan och dess bästa, liksom han kunde föra ut i sitt distrikts skolor beprövade och väl befunda metoder. Inspektionssysslan och överlärareskapet skulle ömsesidigt gagna och befrämja varandra och därigenom skolväsendet i det hela.

Men det finns trakter i vårt land, där man icke på mycket långa håll kan finna rätt på någon lämplig överlärare, t. ex. i våra stora sammanhängande jordbruksdistrikt, där större samhällen och därför större skolor alldeles saknas. Där borde inspektionsuppdraget i regel givas åt för sysslan väl kvalificerade *prästmän* såsom de mest lämpade att i dylika distrikt handhava inspektionen. Alltsedan en lagligen ordnad folkskoleinspektion i vårt land infördes, ha prästerna snart sagt varit de ledande krafterna i inspektionen, och många av dem ha som inspektörer inlagt ovärderliga förtjänster om vår folkskola. Den anordning av folkskoleinspektionen, som den 1 jan. 1915 tog sin begynnelse, betydde även, att präster komma att bliva mycket sällsynta som folkskoleinspektörer, så länge den nuvarande stadgan gäller. Ty även om ansökningsrätten till dessa platser står öppen även för präster och även om vid den första tillsättningen enligt den nya ordningen flera prästmän utsågos till inspektörer och än flera anmälde sig som sökande, kan det med

visshet förutsägas, att det inte kommer att bliva så i framtiden. Varje inträffad ny ledighet på någon av inspektörsplatserna bekräftar detta. De sökande prästmännen bliva allt färre. Helt naturligt för övrigt, då den, som vigt sig åt kyrkans tjänst, också måste känna sig ha förpliktelser mot kyrkan, som inte kunna uppfyllas, om han binder sig vid en folkskoleinspektörs syssla i dess nuvarade läggning. Skall skolan kunna påräkna i nämnvärd grad medverkan från prästers sida i inspektionsarbetet, kan detta icke ske, förr än en omläggning av detta arbete skett i överensstämmelse med vad här ovan skildrats. Komme en sådan omläggning till stånd, är det min tro, att skolan inte kunde undvara hjälp från prästers sida vid handhavandet av inspektionen.

I de nu nämnda kategorierna av ämbetsmän — seminarielärare, överlärare och präster synes mig sålunda, att man alltjämt hade att tillgå de lämpligaste inspektörerna, och det borde kännas tryggt för folkskoleöverstyrelsen att ha att söka bland bestämda kategorier i stället för att som nu nödgas välja bland en tämligen obestämbar mängd aspiranter till inspektörsbefattningarna.

(Forts.).

Harald Falk.

Från invigningen av den nya seminariebyggnaden i Uppsala.

II.

Lancaster och Pestalozzi.

Tal vid invigningen av Uppsala folkskoleseminariums nya byggnad
den 29 mars 1917

av överdirektören *B. J:son Bergqvist*.

(Forts.)

Det är alltså ej så lätt att säga, hurudan utvecklingen hos oss kommit att gestalta sig, om valet för hundra år sedan utfallit annorlunda än det då gjorde, om vi sluppit taga omvägen genom Lancaster. Det är icke heller ett svar på den frågan, som för oss, den nuvarande svenska folkundervisningens målsmän, är det viktigaste. Lika litet som det är det viktigaste att utröna, *var* felen eller förtjänsterna ligga i den hittillsvarande utvecklingen. Det, varpå det för oss i främsta rummet nu kommer an, det är att se till att vi fortsätta, där förtjänsten utfört ett gott verk, och att vi söka bota och bättra, där felet fört utvecklingen ur de rätta banorna.

Det stora byggnadsarbete på den svenska folkskolan, som Lancaster en gång fått tjäna, är ännu långt ifrån färdigt. Och ännu återstår mycket, innan Pestalozzis anda kan sägas hava inom det svenska folkbildningsarbetet slutfört sitt arbete.

Ännu i dag, 75 år efter det vår första folkskolestadga fastslog grundsatsen om att åt varje svensk medborgare skall som

barn beredas tillfälle att inhämta ordentlig folkskolebildning av för folkskolans arbete ordentligt utbildade lärare få mera än 40 % av de i landsbygdens skolor undervisade barnen åtnöja sig med undervisning i s. k. halvtidsläsande skolor. Och inemot 30 % av samtliga de i våra folkskolor undervisande lärarekrafterna hava en lägre utbildning än den för folkskolan avsedda. Jag skulle ej vilja önska att vi för att komma dit, där 1842 års män sågo vårt mål, skulle behöva på nytt importera något utländskt gottköpsmedel men jag skulle innerligt önska, att samma fosterländska iver och hänförelse, med vilken byggnadsarbetet sköttes före 1842, och samma förståelse och samma hjärta för folkskolan, den stora samhällstjänarinnan, som då drev svenske män fram till det stora verket, måtte också i våra dagar vara tillfinnandes och göra sig förnumna vid tillgodoseendet av en av våra allra största nationalangelägenheter. Detta tillgodoseende kräver i främsta rummet anordningar av ekonomisk art: de kommunala skolutskyldernas reglerande och jämnare fördelning inom landet, ökat stöd åt medellösa barn, beredande av större tillgång på ordentligt utbildade lärarekrafter och icke minst verksamma åtgärder för att åt folkskolans lärare och lärarinnor måtte beredas en bärning och en ställning, som motsvarar vikten och omfattningen av deras arbete.

Vad angår den andra sidan av vår uppgift, att söka bota vad förut försummats eller felats: att skapa den rätta andan i och giva de rätta formerna åt folkbildningsarbetet, så finnas även här vida, obrutna eller åtminstone vanvårdade fält. Det är visserligen sant, att Pestalozzis ande med starkt förnimbara, mer eller mindre direkta inslag av Rousseau och hans meningsfränder, kan sägas i så hög grad hava gått in i vårt skolarbete, att den svenska folkskolan för närvarande i stort sett medvetet eller omedvetet arbetar i dess tjänst. Särskilt har den anden *befäst sig* i tvenne svenska skapelser: den svenska skolslöjden och den svenska skolgymnastiken. Men det vore ett misstag att tro, att kampen mellan Lancaster och Pestalozzi därför skulle anses vara hos oss slutligen utkämpad. Valet dem emellan inställer sig alltså och utfaller ingalunda alltid till förmån för den

senare. Än i dag fortlever i den svenska skolvärlden en nedärvd själlös, intellektualistisk praktik, förbunden med en auktoritetsdyrkan, vilken som ett barn av Lancasterandan står i motsats till de Pestalozziska idealen. Det är därför så mycket viktigare, att hängivenheten för dessa senare, där den är tillfinnandes, låter sig själv genom en daglig förnyelse befästa och genom vaksamt och verksamt arbete lägga nya landvinningar till de gamla. För att sådana landvinningar skola kunna göras fordras emellertid i främsta rummet ökad möjlighet för folkskolan att under längre tid än den nu normala få behålla sitt inflytande på det uppväxande släktet. Först sedan folkskolan själv fått sitt eget tidsområde ökat och därtill vunnit komplettering genom obligatoriska fortsättningsskolor, äro de yttre betingelserna för handen för att de Pestalozziska personlighets-synpunkterna kunna få fullt utrymme i vår folkundervisning.

I den punkt, jag nu sist berört — andan i och formen för vår folkskolas arbete — vilar på de svenska folkskoleseminarierna en mycket krävande och en mycket ansvarsfull uppgift. Lyckligtvis äro de för den uppgiftens lösande numera bättre rustade än någonsin tillförene. Så länge Lancasterandan behärskade även dem, voro de därtill föga dugliga. Det dröjde länge, innan frigörelsen kom, och det dröjde ännu längre, innan den vann officiell bekräftelse. Det skedde först år 1914, då den nuvarande seminariestadgan av k. m:t fastställdes. Anledningarna till dröjsmålet voro många. Här ha återigen ödesdigra inflytelser från främmande land spelat in. När på 60-talet i sammanhang med frigörelsen på folkskolans område förlossningens dag syntes randas även för seminarierna, hämtades förebilderna från Tyskland, men där hade verkningarna av en reaktionär andavinstäckt och lamslagit de Pestalozziska idealen. Och i sådan form kommo de till våra seminarier. I själva verket bragte därför varken 1865 års eller 1886 års seminariestadga — trots partiella förbättringar, som måste tacksamt erkännas — seminariearbetet in på banor, som principiellt synnerligen mycket avveko från de dittills följda. Först så småningom och under

inflytande av hela kultur- och samhällsutvecklingen i övrigt har den förändring beretts och delvis också utförts, som kommit till uttryck i den nya seminariestadgan. Personlighetstanken har här satt sin prägel både på arten och omfattningen av den allmänna bildning och den fackbildning, som seminarierna ha att meddela, och på det arbetssätt, som bör vid dem tillämpas.

Seminariets kurser ha frigjorts från och lyfts upp över folkskolans kurser — det är numera möjligt för den blivande läraren att redan under seminarietiden från en något högre punkt skaffa sig en något vidare syn på de särskilda ämnen och deras elementer ävensom på dessas plats och betydelse i det hela. Och han blir nu också i tillfälle att åtminstone till viss grad lämpa sina studier efter egna anlag och böjelser. Seminariets arbetssätt är ej längre ett avtryck av folkskolans arbetsmetoder. Den blivande läraren behandlas ej nu längre i metodiskt avseende som folkskolebarn. De nya arbetsmetoderna sträva att införa mera självständighet och självverksamhet i hans arbete och söka sätta honom i stånd att själv bidra till bildandet av en uppfattning av metodiska frågor och av den gärning han skall utföra.

I den mån det nyorganiserade seminariet utrustas — såsom genom statsmakternas lofvärda försorg skett här i Uppsala och även på andra håll — med de yttre förutsättningar för ett framgångsrikt arbete, som utgöras av tillräckliga och väl anordnade lokaler, i den mån seminariernas lärare i ekonomiskt avseende från det allmännas sida tillgodoses på ett sätt, som kan vid seminarielärarebanan bibehålla och till densamma föra de krafter, som för det nya arbetet erfordras, i samma mån äro vi ock berättigade att hysa de bästa förhoppningar om att seminarier skola komma att skänka en kraftig medverkan till att i den svenska skolans arbete införa den rätta andan och åt detta arbete giva de rätta formerna.

Av utomordentlig vikt är emellertid, att vi icke för oss fördölja, hurusom på den nya väg, på vilken våra seminarier nu

äro inne, lura vissa faror, vilka kunna bli ödesdigra nog, om de ej i tid och på rätt sätt uppmärksammas och undvikas. Det är i grund och botten samma faror, som alltid och överallt inställa sig, där personlighetstanken är på väg att arbeta sig fram och vinna förverkligande. Det gäller den rätta avvägningen mellan de båda hörnstenarna i all sann personlighetsbildning: tillvaratagande av sig själv och utlämnandet av sig själv, eller om man så vill: självhävdelse och hängivenhet. Personligheten är ju, för att bruka Kants ord, »en inre värld, som följer sin egen lag och dock har sammanhang med den stora världen». Sammanhanget med den stora världen uppkommer därigenom att personligheten mitt i sin inre värld finner och godkänner lagar och normer, vilka icke äro subjektiva hugskott utan ha sanningens allmänt förbindande natur, så att på deras grundval en samhällelig samlevnad möjliggöres. Självhävdelsen utesluter slaveri, men innebär en frestelse till självsväld — hängivenheten utesluter självsväld men frestar till opersonlig underkastelse.

Det moderna samhällets stanka betoning av individens förpliktelse att med alla sina krafter träda i dess tjänst står icke i strid med ett djupare fattat personlighetsbegrepp, men den förutsätter för sitt berättigande ett motsvarande utrymme för individens rätt att hävda sig själv.

Det är för ytterligheterna som våra seminarier ha att taga sig till vara. Först i fråga om självhävdelsen. Arbetet kan för den blivande lärarens personliga självhävdelse komma att glömma hängivenheten — hängivenheten åt seminariets uppgift att tjäna folkskolan. Vid den nuvarande anordningen av seminariernas lärokurser och arbetssätt, med dessas frestelser till utflykter och upptäcktsfärder i smått i vetandets värld, med dessas s. k. enskilda arbete o. s. v. är det av utomordentligaste betydelse, att sambandet mellan seminariearbetet och arbetet i folkskolan icke förbises eller försummas. Och härvid är det icke nog, att kärleken till folkskolan väckes och vårdas, så att den blivande läraren, även då han befinner sig på höjden av sitt teoretiska arbete, i detta arbete känner sig bunden vid sko-

lan. Det är lika mycket av nöden, att han icke för de mera vittgående studierna försummar de mera elementära kunskaper, som behövas för hans omedelbara arbete i folkskolan. Det är av nöden, att dessa kunskaper bli hans fasta och säkra egendom, icke minst därför att han själv en gång i sin ordning har att i sina egna lärjungars grundliga och väl utformade kunskaper se en viktig sida av sitt arbete. Folkskolläraren skall visserligen vara »en ungdomsuppfostrare, som har att åt befolkningens breda lager så långt möjligt förmedla delaktighet av nationens andliga liv», men han skall tillika vara den »mäster», som lär barnen allt vetandets abc: att läsa, skriva och räkna. I denna punkt skola seminarierna alltid komma att i sitt arbete ha behov av ett stycke Lancaster. Och det står för övrigt långt ifrån i strid med vad Pestalozzi själv tänkte och gjorde. I det avseendet räcka de båda lärofäderna varandra handen.

Det finns också en annan punkt, där en viss fara hotar. Folkskolans lärare måste i regeln meddela undervisning i en mångfald olika ämnen och färdigheter. Därefter måste givetvis seminarieutbildningen anpassa sig. När nu seminariearbetet eftersträvar vidgade och högre kunskaper nästan i vart och ett av de många olika ämnena och utbildningstiden är kort, så ligger den faran nära att kunskaperna kunna komma att sakna grundlighet och fasthet, inre sammanhang och förbindelse med den studerandes personliga liv. Därigenom kan lätt uppstå ett söndersplittrat och ytligt vetande, som innebär en fara för personlighetens egen soliditet för karaktärsbildningen, ett vetande, som lätt leder till en självförhävelse, som allt för gärna hänger ut sina bildningsklutar till allmänhetens beskådande, i stället för att — ödmjukt och tacksamt — i det förvärvade vetandet se ett medel till den egna personlighetens utveckling och skickliggörande för sin samhällelige uppgift. En av de män, som i början av förra årundradet hade att organisera de då pånyttfödda preussiska seminarierna, yttrade en gång: »ett seminarium måste likna en av majregn vattnad trädgård, icke en tenngjutareverkstad, som endast levererar prydligt målade tennsoldater». Mannen hade för visso rätt, men hade han mäktat skåda fram över

den kommande utvecklingen, skulle han förvisso hava känt sig manad att tillägga: »men man måste se till att den trädgården icke blir ett busksnår med vilt växande grenar och skott. Det behövs där både såg och sax.»

De nuvarande seminarierna måste se till, att arbetet, så långt sådant med nuvarande jämförelsevis korta utbildningstid är möjligt, vinner koncentration både till tid och innehåll, att timplanen icke överlastas och att icke kurserna över måttan svälla, att det skiljes mellan huvudsak och bisak, att hellre vissa mera begränsade typiskt och metodiskt betydelsefulla stycken genomgås med grundlighet och lugn än att arbetet breder ut sig över vida, skiftande sträckor. Seminarierna åtnjuta förmånen att tämligen fritt förfoga över sina kurser och sin timplan. Men större frihet medför större ansvar.

Slutligen synes mig det nuvarande seminariearbetet i ännu ett avseende påkalla varsamhet. Jag tänker på de blivande lärarnas fysiska hälsa och den fara för överansträngning, som ett splittrat och jagande arbete medför. Även på denna punkt har personlighetlivet berättigade krav på självhävande. För lärarens blivande gärning är det av utomordentlig betydelse, att han är sund och stark. Den nuvarande seminariestadgan lägger stor vikt på, att eleven är frisk och färdig, då han inträder på seminariet. Må man se till, att han befinner sig i samma kondition, när han lämnar sitt seminarium. Den nutida folkskolan har en viktig och ansvarsfull uppgift även i fråga om de ungas fysiska fostran, redan alltför länge försummad hos oss. Det är livligt att önska, att den blivande läraren redan under sin egen utbildningstid må bliva i tillfälle att på sig själv få erfara den fysiska fostrans välsignelse och att han icke minst därigenom eggas till att i sin ordning medverka till det i hög grad fosterländska målet, att det unga släktet i vårt land må växa upp till ett sunt, kroppsligen och andligen starkt släkte.

Jag har inför den högtidliga stund, som nu är inne, låtit tanken gå tillbaka utöver flydda tider; jag har där spårat och följt en strömning på undervisningens och uppfostrans område, för

vilken personlighetsspörsmålet har ingen eller en helt underordnad betydelse — och i motsats till denna en annan strömning, för vilken samma spörsmål står i förgrunden. Jag har förbundet detta spörsmål med Pestalozzis namn, ty det är genom honom som det med allvar ställts folkbildningens målsmän för ögonen. Det är dock icke genom honom som det först införts i uppfostrans historia. Det *kristna* livsidealet står i så intim förbindelse med personlighetsspörsmålet, att en verkligt kristen uppfostran, som icke tar hänsyn till detsamma, svårligen är tänkbar. Genom Luther och reformationen har det dock först på ett fastare sätt förbundits med tanken på en folkuppfostran. Det nya sedliga ideal, som Luther gav kristenheten och som alltigenom bars upp av tanken på personlighetens befrielse, på dess frigörelse från tradition och auktoritet, på den personliga tron och det egna samvetet hos den enskilde, innebar i sig i själva verket även ett nytt uppfostringsideal, med vilket tanken på en allmän folkundervisning på ett organiskt sätt förmådde sig.

Även om det nya uppfostringsidealet närmast ställdes i den kyrkliga reformationens tjänst och genom tidsomständigheternas makt först sent ledde till en förverkligad allmänt medborgerlig bildning, så är dock den allmänna folkskolan att anse om icke som en skapelse, så dock som en följd — låt vara en mera avlägsen sådan — av reformationen. Detta är en sak, som vid detta tillfälle bör tacksamt erkännas, och det bör minnas, att när den svenska kyrkan i år firar sitt Luthersjubileum, så har också den svenska skolan rik anledning att taga del i det jubileet och taga del däri icke blott med vackra ord utan framför allt genom att i sitt arbete söka, ödmjukt men med frimod, hos det unga släktet bereda rum för det lutherska livsidealet, för idealet av en kristen människas frihet, en frihet, i vilken människan i tron på sin himmelske Fader är upphöjd till allas herre, men i kärleken är allas tjänare, en frihet, inneslutande i fulländad form både den självhävande och den hängivenhet, som är den sanna personlighetens väsen.

Till ett arbete i den andan inviger jag nu detta lärohus under
10—170506. Tidskrift för folkundervisningen 1917.

betygande av den svenska folkskolans tacksamhet till konung och riksdag för de omsorger om henne, om vilka det bär ett så talande vittnesbörd.

Och så till slut — för att ge ett uttryck åt den förhoppningen, att allt det goda i det gamla seminariet må få en plats även i det nya — samlar jag nu alla goda önskingar över arbetet i de nya lärosalarna i dessa samma ord, som för 80 år sedan uttalades vid invigningen av det lärohus, i vilket detta seminarium trettio år senare skulle finna ett hem för nära fem decennier:

»Vile och vake över detta hus Guds frid och Konungens lag! Komme över dess trösklar ej annat än lärgirighet, själsrenhet, goda föresatser! Råde inom dess murar ordning, uppmärksamhet, flit! Gånge ut genom dess portar grundliga, sanna kunskaper, utvecklade ädla förmågor, styrkta, glädjerika förhoppningar, till Guds ära, Konungens välbehag, Föräldrarnas fröjd och Fäderneslandets fromma.»

Med dessa ord och dessa önskingar förklarar jag denna byggnad invigd för sin höga uppgift i den fosterländska odlingens tjänst.

Det enskilda arbetet vid folkskoleseminarierna.

Under tre läsår har nu den s. k. nya stadgan tillämpats vid våra folkskoleseminarier. Denna tid kan visserligen ej i och för sig anses lång, men detta hindrar icke, att både lärare och elever därunder hunnit bilda sig en åtminstone tämligen klar och säker uppfattning med avseende på den frågan, huru nya stadgan verkar. Att så förhåller sig, framgår tydligen därav, att man i ledande kretsar inom den svenska seminarievärlden redan sistlidne juni ansåg tiden vara inne att sammankalla ett allmänt seminarielärarmöte. Syftet därmed var givetvis, att man därigenom skulle få meddela varandra de erfarenheter, man rörande nya stadgan under de gångna tre åren vunnit. På grund av tidsförhållandena kom emellertid, som bekant, nämnda plan ej under innevarande år att realiseras.

Bland alla de frågor, till vilkas debatterande nya seminariestadgan ger anledning, är väl den, som angår elevernas enskilda arbeten, otvivelaktigt en av de viktigaste. Som bekant föreskrives i stadgan härom, att varje elev särskilt i klass III och IV skall — vid sidan av det för alla gemensamma klassarbetet och mot vederlag av inalles åtminstone tolv dagars ledighet under läsåret samt möjlighet att under vissa villkor erhålla partiell befrielse från klassarbetet — på egen hand inom självvalt ämne utföra ett studiearbete, som huvudsakligen skall avse »att utveckla hans förmåga av självverksamhet». Klart är nog utan vidare, att en bestämmelse sådan som denna skall, om den

kan tillämpas på ett å ena sidan fullt effektivt, å andra sidan icke överansträngning vållande sätt, bliva till mycket stort gagn för seminariernas elever — i viss mening ock för deras lärarpersonal. Ty förmågan att i avseende på studier, undersökningar och experiment reda sig själva, det är just vad eleverna behöva förvärva sig, men det är också något, som våra seminarier i äldre tid blott alltför litet påaktade. Och vad åter lärarna vidkommer, böra elevernas enskilda arbeten bliva dem till gagn bland annat så till vida, att de av det sätt, varpå sådana utförts, och det resultat, som därigenom vunnits, ha möjlighet att bilda sig en långt säkrare uppfattning av sina lärjungars andliga mognad, än om de uteslutande skulle bygga på de iakttagelser i nu angivna hänseende, som de under lektionerna äro i tillfälle att göra. Det är emellertid så överallt i livet, att det ideal, man uppställt, ej kan helt förverkligas. Svårigheter av skilda slag ställa sig hindrande i vägen, huru mycket man än arbetar på att förebygga detta och bereda framgång åt den goda sak, vars förkämpe man är. Så gestaltar det sig ock i fråga om seminaristernas enskilda arbeten.

En svårighet härvidlag, som antagligen existerar vid alla seminarier, om ock i olika grad, är den, att för nu åsyftade arbeten avpassad litteratur ej finnes och ej heller, åtminstone icke för närvarande, kan genom inköp förvärfvas. Tacksamt måste visserligen erkännas, att våra seminarier efter nya stadgans tillblivande och Överstyrelsens inträde i funktion fått ökade möjligheter att utvidga sina bibliotek och sålunda på detta område följa med sin tid. Men dels ha de bekymmersamma förhållanden, som världskriget skapat för vårt land, hämmande påverkat även seminariernas ansträngningar att planmässigt öka sina bokförråd, dels är det också härvidlag en sanning, att »Rom byggdes icke på en dag». Särskilt är det förvisso ej någon lätt sak för två elever vid samma seminarium att samtidigt ägna sig åt enskilt arbete på varandra närliggande områden, ifall de därvid uteslutande skola begagna sig av den litteratur, som resp. seminariebibliotek hava att erbjuda. I varje fall är förhållandet sådant inom det seminarium, där författaren tjänstgör.

En annan omständighet, som för eleverna försvårar uppfyllandet av bestämmelsen om enskilt arbete, är bristen på tillräckliga lokaler för laborationer och därmed sammanhängande undersökningar. Det nu senast sagda innebär visserligen ej, att alla vårt lands folkskoleseminarier i fråga om lokaler för naturvetenskapliga studier skulle vara styvmoderligt lottade. Tvärtom förhåller det sig nog i den vägen så, att alla de seminariebyggnader, som uppförts efter år 1907, även i nu berörda hänseende motsvara alla rimliga krav. Men såvitt författaren ej tar miste, är det av Sveriges femton statsseminarier endast sex, som under nyss angivna tid haft förmånen att få taga nya och alltigenom tillfredsställande lokaler i besittning. Och vad särskilt dem beträffar, som hava de äldre husen, torde bristen på tillräckliga och tidsenliga lokaler för arbeten på naturvetenskapernas fält vara kännbar nog. Måhända är det ej heller i fråga om tillgången på apparater för vetenskapliga undersökningar överallt så väl beställt.

En svårighet av tvivelsutan långt betänkligare art än de hittills angivna är den, att elevernas enskilda arbeten vålla överansträngning. Det ordinarie seminariearbetet är i och för sig pressande i synnerhet för sådana elever, som ej ha desto starkare hälsa och ej äro vana vid ett i stor utsträckning stillasittande arbete. Kommer nu härtill det enskilda studiet, så *kan* det *bliva* för mycket — och *har* väl allaredan på somliga håll så *blivit*. Väl är det sant, att, såsom ovan sagts, en ledighet från den ordinarie klassundervisningen på inalles åtminstone tolv dagar per läsår skall komma eleverna i de klasser, som syssla med enskilt arbete, till godo. Men bortsett från det, att denna ledighet utan tvivel i och för sig är ganska liten, blir den av ett särskilt skäl i många fall, praktiskt taget, rentav chimärisk. Det heter nämligen i stadgan, att eleverna genom bestämmelsen om de tolv dagarnas ledighet »icke befrias från deltagande i undervisningsövning, som är upptagen å arbetsordningen». Men då så är och det otvivelaktigt även måste så vara, då blir ju därigenom varje sådan ledighetsdag splittrad, under vilken en elev, som åtnjuter ledighet för enskilt arbete, enligt

fastställd ordning skall hålla lektion i övningsskolan. Och antaget att ifrågavarande undervisningsövning förekommer först ett par timmar efter frukostrasten, så är det åtminstone sannolikt, att den elev, för vilken saken gestaltar sig på detta vis, i verkligheten ej förrän på eftermiddagen kommer i gång med sitt enskilda arbete. Och även om vederbörande under aftonen före sin ledighetsdag lärt sig läxorna till dagen efter densamma, något, som väl ingen antar i regeln vara förhållandet, så går ändå i nu angivna fall åtminstone halva ledighetsdagen förklarad för det ändamål, som därmed egentligen avses. Men om vi ock helt och hållet se bort från en situation, sådan som den ovan framställda, så kan det nog ändå ej förnekas, att bestämmelsen om enskilt arbete ökat faran för elevernas överansträngning. Det är också tydligt, att man på somliga håll alldeles bestämt hyser denna uppfattning. Att så förhåller sig, framgår av seminarieläkarnas i resp. årsredogörelser införda utlåtanden om hälsotillståndet bland eleverna. Innan vi emellertid ägna dessa vår uppmärksamhet, må med ledning av de statistiska tabellerna över de under senaste läsår inträffade sjukdomsfallen bland eleverna nämnas, att vid fjorton¹⁾ seminarier med under höstterminen 1870, under vårterminen 1850 elever förekommo följande sjukdomar, som uppenbarligen stå i samband med elevernas arbetsbelastning, nämligen:

huvudvärk	h.t. 186,	v.t. 220,	summa 406 fall
neurasteni	17,	40,	57 >
»överansträngning»	6,	17,	23 >
sömnlöshet	6,	—,	6 >
sinnessjuk	1,	1,	2 > ²⁾

Summa 494 fall

Aktger man åter på den spridning dessa sjukdomar ha vid landets manliga seminarier i jämförelse med deras förekomst

¹⁾ Ett (kvinnligt) seminarium är ej medräknat, därför att de sjukdomsuppgifter därför, som i detta fall äga intresse, ej äro av läkare kontrollerade och fördens skull ej ha fullt bevisningsvärde.

²⁾ I redogörelsen för ett manligt seminarium äro fallen av huvudvärk, neurasteni och sömnlöshet sammanslagna; summorna (23 för h.t. och 27 för v.t.) medräknas här blott i uppgiften om huvudvärksfallen.

vid de kvinnliga seminarier, så finner man, att förhållandena gestaltat sig sålunda:

huvudvärk	förekom i	8	manliga	med	inalles	226	fall	
»	»	4	kvinnliga	»	»	180	»	= 406 fall
neurasteni	»	6	manliga	»	»	48	»	
»	»	3	kvinnliga	»	»	9	»	= 57 »
överansträngning»	»	2	manliga	»	»	23	»	
»	»	0	kvinnligt	»	»	0	»	= 23 »
sömnlöshet	»	2	manliga	»	»	3	»	
»	»	1	kvinnligt	»	»	3	»	= 6 »
sinnessjukdom	»	1	manligt	»	»	2	»	
»	»	0	kvinnligt	»	»	0	»	= 2 ¹⁾ »
Summa							494	fall

Av ovanstående siffror framgår, att de fall av huvudvärk, som under läsåret vid folkskoleseminarierna förekommit, äro till antalet något mer än $4\frac{1}{2}$ gånger så många som fallen av alla de andra sjukdomarna tillsammans. Men av dem framgår ock, dels att fallen av nu berörda sjukdomar vid kvinnliga seminarier ej utgjort ens $\frac{2}{3}$ av dem, som i manliga seminarier konstaterats, dels att kvinnliga elever ej inom något av de ifrågakommande sjukdomsområdena varit angripna i högre grad än sina manliga kamrater men väl på alla områdena utom ett, där siffrorna äro desamma, kunna uppvisa betydligt lägre summa sjukdomsfall.

Utan att nu gå in på några reflexioner med anledning av dessa iakttagelser vill författaren blott framhålla det uppenbara faktum, att under höstterminen 26,4 % och under vårterminen 26,7 % av eleverna vid landets folkskoleseminarier varit besvärade av sjukdomar, som otvivelaktigt åtminstone till en stor del stå i nära samband med arbetsbelastningen i nämnda läroanstalter. En och annan av seminarieläkarna uttalar sig ock varnande fråga härom. Uppsala-seminariets läkare framhåller visserligen, att sjukligheten varit jämförelsevis liten i de lägre klasserna, men förklarar detta sannolikt bero därpå, »att därvarande elever ännu äro relativt litet påverkade av överansträngning».

¹⁾ Blott det ena fallet hör hit, det andra har enligt läkarens mening »tydligt haft sin grund i ärftlig belastning».

Härmed har han tydligt angivit såsom sin mening, att överanstängning bland eleverna förekommer, och att denna blir desto större, ju högre upp i klasserna de komma. Även Landskrona-seminariets läkare talar om överanstängning bland eleverna, men han förklarar den dock hava varit »ringa». Att elevernas arbetsbelastning varit för stor, framhålles också av läkaren vid seminariet i Växjö; särskilt pekar han på »en fortfarande anhopning och forcering av arbetet mot terminens slut, som borde undvikas». Likaledes konstaterar seminarieläkaren i Strängnäs tillvaron av överanstängning, men han har funnit detta särskilt gälla klass III och det i en så stor utsträckning, att han betecknar denna omständighet såsom någonting »särskilt påfallande och anmärkningsvärt». I än starkare ordalag uttalar sig läkaren vid statens folkskoleseminarium i Göteborg. Han betygar nämligen, att »en siffra (i den statistiska redogörelsen för sjukdomsfallen), som visar sig anmärkningsvärt hög, är den, som rör nervositet och därmed närbesläktade tillstånd». Han tror sig visserligen ej i stånd att för tillfället avgöra, »huruvida detta skulle tyda på en mera allmän överanstängning av lärjungarna», men väl har han tyckt sig finna, att »en del förhållanden» i alla fall »peka i den riktningen». Han har nämligen upprepade gånger förspott, att elever »vid hemarbetets upptagande känt sig trötta och ej kunnat hålla tankarna samlade till ett givande läxarbete». Därjämte har till hans kännedom kommit, »att de ofta få arbeta sent om kvällarna och delvis måste taga i anspråk en del av den för sömn nödiga delen av dygnet». Kraftigare än någon av sina ämbetsbröder framhäver läkaren vid statens folkskoleseminarium i Stockholm elevernas arbetsbelastning. »Endast undantagsvis», heter det, »har den dagliga arbetstiden i någon av klasserna varit kortare än 8 timmar. Vanligen har det varit fråga om 9—10 timmar eller mer.» Rörande orsaken till denna överdrivet långa arbetstid per dag hänvisar nu åsyftade läkare på de stora fordringar i fråga om »grundliga kunskaper i en massa olika ämnen», som nu gällande seminariestadga uppställer; och det enda effektiva botemedlet härvidlag förklaras bestå däri, att arbetstiden väsentligt av-

kortas, »även om ett nedprutande av studiekursen i vissa ämnen därigenom skulle bli oundgängligt».

Det nu senast sagda får naturligtvis under inga omständigheter anses vara uttryck för den åsikten, att elevernas av stadgan påbjudna enskilda arbeten skulle vara enda orsaken till den överanstängning, som på sina håll blivit av läkare konstaterad. Men väl är och måste det vara förfs mening, att ifrågasvarande studier utgöra en bidragande orsak till att en del elever nödgas anstränga sig över sina krafter. Och detta är nog så mycket mera fallet, som den befrielse från klassundervisningen, eleverna för dessa studier hava rättighet att få, ej kan taga formen av en sammanhängande ledighet av t. ex. en vecka åt gången, vilket otvivelaktigt vore det bästa.¹⁾ En ansats i nu angiven riktning har emellertid under senaste läsår gjorts vid seminarierna i Falun och Uppsala. På bägge dessa håll ha nämligen eleverna för enskilt arbete åtnjutit ledighet under två dagar i följd. Måhända har en dylik anordning förekommit även anorstädes; men såvitt förf. kunnat finna, framgår detta ej av de uppgifter om det enskilda arbetet, som årsredogörelserna innehålla. Och i ett flertal redogörelser anges bestämt, att så icke varit förhållandet, utan att blott en lovdag åt gången kommit eleverna till del.

I det föregående har nu frågan om det enskilda arbetet betraktats nästan uteslutande ur synpunkten av de hithörande studiernas betydelse för *eleverna*. Men saken både kan och bör skärskådas även ur synpunkten av dess betydelse för seminariernas *lärare*. Talet härom behöver dock ej bli långt — och skall ej heller bli det.

Att det enskilda arbetet är till gagn för lärarna, har allredan inledningsvis — om ock blott i förbigående — påaktats. Det har nämligen framhållits, att läraren genom en elevs enskilda arbete bättre än genom klassundervisningen enbart har tillfälle och möjlighet att lära känna, vad han eller hon verkligt »går för». Härtill kommer, att läraren kan genom att låta

¹⁾ Åtminstone synes det vara stadgans mening, att en sådan anordning icke bör ifrågakomma.

resultatet av en elevs enskilda studier taga form av ett föredrag bereda hela den klass, eleven tillhör, en beaktansvärd möjlighet att få en djupare inblick i en del av det läroämne, inom vars område föredragsämnet faller, än det är tänkbart, att han genom klassundervisningen skulle vara i stånd att skänka. Men givetvis kan läraren till fullo nå ifrågavarande mål endast under den förutsättningen, att vederbörande elev är färdig med sitt enskilda arbete, det vill härvidlag säga sitt föredrag, just på den tid, då det ämne, föredraget behandlar, antingen skall i klassen genomgå eller också helt nyligen blivit i densamma genomgået, och det är förvisso icke lätt, ja, stundom icke ens möjligt att ordna saken på detta vis. Och till sist må i detta sammanhang påpekas, hurusom läraren genom det enskilda arbetet har tillfälle att komma i närmare kontakt med och träda i mera personligt förhållande till en del av sina elever, än det eljest kan för honom var möjligt.

Men det enskilda arbetet vållar nog och läraren vissa olägenheter. Helt säkert är det nämligen mer än *en* lärare, som gjort den iakttagelsen, att en del elever begagna eller åtminstone försöka begagna det enskilda arbetet såsom ett medel till att »skruva upp» sitt betyg i ett ämne, vare sig de hava fallenhet och anlag för detsamma eller ej. Tydligtvis på grund av egna erfarenheter i den riktningen har ock seminariekollegiet i Karlstad funnit det nödvändigt, »att varsamhet iakttages i avseende på det enskilda arbetets inflytande på betygen». I samband härmed har nämnda kollegium, »för att lärarna bättre skola kunna bedöma, i vad mån elevernas enskilda arbete gagnar deras insikter och färdigheter», ävenledes fattat beslut om att »höjning av betyget i ett ämne för enskilt arbete i regel bör äga rum först då slutbetyget i ämnet avges». Exemplet manar till efterföljd, där ej detta redan skett. För övrigt må man på tal om de olägenheter, det enskilda arbetet kan vålla läraren, ej heller se bort från det förhållandet, att kontrolleringen därav stundom för honom blir en ganska betungande uppgift. Då eleverna i fråga om ämne för sina enskilda studier hava oinskränkt valfrihet, är det nämligen tänkbart, att en viss lärare får ett

mycket stort antal arbeten att kontrollera och bedöma. Detta har ock verkligen inträffat. Så t. ex. fick en av lärarkåren vid seminariet i Kalmar förra året på sin lott icke mindre än 41 enskilda arbeten, men det är väl ändock alltför mycket. Man talar om överansträngning bland eleverna och det helt säkert med rätta. Må vi emellertid betänka, att även en lärare kan bli överansträngd! Hans krafter äro icke outtömliga. Och det värsta härvidlag är, att nog i regeln flertalet elever uppskjuta fullbordandet av sina enskilda arbeten till slutet av terminerna — eller åtminstone gärna vilja detta göra. Även med avseende härpå har Karlstads-kollegiet uttalat sig. Vid början av sistlidne hösttermin bestämde det nämligen, »att allt enskilt arbete skall vara avslutat i 4:e klassen den 15 april och i 3:e klassen den 1 maj». En därmed analog bestämmelse har ock utfärdats av seminariekollegiet i Kalmar. Men att promulgera ett påbud är *en* sak, att utan särskild pressning förmå alla eleverna att ställa sig detsamma till efterrättelse är en helt annan sak. Och hopa sig en massa enskilda arbeten för en och samma lärare på t. ex. de tre sista veckorna utav en vårtermin, då i följd av läsårets förestående avslutning så mycket annat utanför schemat är att bestyra, så blir det väl för den läraren stundom helt enkelt omöjligt att med vederbörlig noggrannhet fullgöra sin plikt att kontrollera och värdesätta dem alla. Men en dylik situation är för läraren, minst sagt, allt annat än behaglig.

Så har då införandet av enskilt arbete i folkskoleseminarierna visat sig i flera hänseenden vara till nytta för deras både elever och lärare. Men av det sagda torde ock ha framgått, att för båda parterna vissa olägenheter äro med ifrågavarande studieform förknippade. Om en idé i och för sig är god, bör man emellertid ej motarbeta den, även om erfarenheten skulle ådagalägga, att dess omsättande i praktiken medför svårigheter av olika slag. Men väl bör man arbeta på att röja de konstaterade svårigheterna ur vägen, så långt görligt är. Och då det enskilda arbetets idé obestriddligen är god, så må nu till sist uttalas den önskan och förhoppningen, att genom

samverkan av alla för saken intresserade krafter de olägenheter, det enskilda arbetet visat sig medföra, måtte på lämpligaste och mest effektiva sätt nedbringas till ett minimum. Ty att helt och hållet bortskaffa dem torde nog icke vara möjligt.

G. S.

Katekesnämndens läroboksförslag.

Vår kristna tro, framställd i anslutning till Martin Luthers lilla katekes. Underdånigt förslag (enl. uppdrag utarbetat av Kungl. Katekesnämnden). Stockholm, Norstedt & Söner. 1917. Betänkande och motivering. 80 öre. Upplaga till skolornas tjänst. 90 öre. Konfirmandlärobok. 1 kr. 50 öre.

Det uppdrag, som ursprungligen, för 6 år sedan, gavs åt Katekesnämnden, omfattade endast en granskning av »sådana i tryck utgivna eller till nämnden i handskrift överlämnade arbeten, som, avpassade efter barnålderns mottaglighet och behov, äro avsedda till bruk vid undervisningen i skola och hem ävensom vid nattvardsundervisningen». Men i samband med detta uppdrags meddelande uttalades ock den förhoppningen, att genom sådana frivilliga försöks diskuterande och kritiserande skulle småningom kunna framkomma »ett arbete, som fullt motsvarar sitt ändamål». Huruvida detta slutresultat skulle kunna vinnas genom en enskild utom nämnden stående persons åtgörande eller av nämnden själv (resp. genom en dess ledamot) utarbetas, därom kunde naturligen intet på förhand avgöras. Det måste därför anses som fullkomligt obefogat att påstå, det nämnden »handlat alldeles stick i stäv med sin ursprungliga instruktion, då den 1915 begärde uppdraget att få utarbeta en ny katekes» (C. A. Bergström i Sv. Kyrkot. N:o 24, 1917). Bortsett från att, såsom nämnden själv framhåller, från flere håll önskemål uttalats därom, att ett läroboksförslag måtte komma till stånd, »som vore utarbetat i enlighet med de i nämndens

Meddelanden utstakade riktlinjerna», så kunde väl med skäl därest detta icke skett, den beskyllningen gjorts nämnden, att den väl kunde kritisera andras försök, men ej vågade sig på ett eget. Nu föreligger emellertid ett sådant, och man må bedöma det hur man vill, så kan det svårigen förnekas, att det har sin betydelse, att nämnden själv fått tillfälle att i praktiken omsätta sina med stor vidlyftighet i de förut utgivna »Meddelandena» utvecklade åsikter i läroboksfrågan.

Såsom den främsta bland de av nämnden uppställda principerna torde man utan tvekan kunna beteckna dess krav på lärobokens *nära anslutning till Luthers lilla katekes*. I »en fastare koncentration kring dess bärande grundtankar» har nämnden enligt egen utsago sett vägen till katekesfrågans lösning. Såsom det starkaste motivet för denna sin uppfattning har nämnden anført å ena sidan, att »genom ett avlägsnande av Luthers lilla katekes från ungdomsundervisningen skulle man ej blott i det yttre avskära bandet med århundradelång tradition, utan man skulle ock i en grad, som man knappast gjort sig klar, göra det för det uppväxande släktet svårare att rätt förstå det religiösa språk, som talas runtomkring det». Å den andra sidan har nämnden gjort gällande, att »Luthers lilla katekes kan, där den blott i någon mån blivit verkligen tillägnad, åt barnen och ungdomen giva något annat och mera än någon annan lärobok, i sig än så förträfflig, skulle kunna giva dem: en behållning, vida rikare, än de själva omedelbart förstå, att från skolan föra med sig ut i livet». Och nämnden har i samband härmed erinrat om »Luthers här (i lilla katekesen) som annorstädes framträdande förmåga att bakom alla teologiska formler nå fram till och omedelbart giva uttryck åt den kristna trons djupaste religiösa grundmotiv».

Mot alla yrkanden på lärobokens uppställning efter något visst system hävdar nämnden bestämt företrädet i den av Luther valda grupperingen kring fem huvudstycken. Visserligen måste läroboken enligt nämndens mening »sträva efter att giva ett enhetligt uttryck åt innebörden av den kristna uppenbarelsen i dess förblivande betydelse och dess konsekvenser för oss i

detta nu». Men varje strävan efter en längre gående systematik, varje närmande till det mera vetenskapliga, dogmatiska eller etiska systemets form anser nämnden här vara av ondo.

I fråga om det mera pedagogiskt-metodiska har nämnden beslutit sig för att *uppgge den gamla frågeuppställningen* samt — vilket torde vara av större betydelse — *ställa bibelstoffet före vederbörande lärostycke* för att såmedelst redan i det yttre markera, att det senare skall bygga på det förra såsom grundval. I det rikligt, kanske väl rikligt (se nedan!), tillmätta bibelstoffet ingå såväl enstaka korta bibelord som hänvisningar till längre, sammanhängande bibelställen. En annan nyhet i jämförelse med äldre läroböcker av liknande slag äro hänvisningarna till *psalmer* i psalmboken.

Enligt vad nämnden uttryckligen upplyser, är det icke dess mening, att de i boken införda lärostyckena, bortsett från själva Luthers lilla katekes, skola föreläggas barnen till utanläsning. De bibelord, som särskilt avsetts för utanläsning, äro i förslaget utmärkta genom att deras begynnelsebokstav tryckts med fetstil. Lärostyckena har nämnden sökt uppdelas i »möjlighast kort och pregnant hållna undermoment» för att för barnen underlätta uppfattningen av deras innehåll. Och den »har betraktat det såsom en vinst, om deras formulering samtidigt kunde bli sådan, att de på många punkter kunde tänkas av sig själva, utan någon särskild därpå nedlagd möda, komma att till sina huvuddrag även inpränta sig i barnens minne».

Nämnden har utgivit sitt förslag i *tvenne olika former*: en avsedd för *skolorna*, en annan för *konfirmandundervisningen* och över huvud för mera mogna församlingsmedlemmar, som kunna vilja uppliva vad de i ungdomen lärt av vår kristna tro.

Vid en jämförelse mellan de båda böckerna visar det sig, att de till sin grundstomme äro varandra fullkomligt lika. Skillnaden består egentligen däri, att en del nya bibelställen och ett antal nya lärostycken införts i konfirmandupplagan, vilka saknas i skolupplagan, vartill kommer, att endast den förra innehåller en utveckling av femte huvudstycket. Bortsett från detta nu sist nämnda bestå de nytillkomna lärostyckena i följande:

I. Inledn.: Redskapen för Guds uppenbarelse; vårt Gudsbehov;

II. 1:a huvudst.: Edgång, mened; fly det som leder till okyskhet;

III. 2:a huvudst.: Den kristna församlingens trosbekännelse; församlingens bekännelse i den evangeliska kyrkan; under; onda andemakter; Jesus Kristus i sitt frälsarekall; de yttersta tiderna; det nya förbundets ämbete; det gamla förbundets ämbete och de kristnas andliga prästtjänst; den kristna missionen; kyrkans egenskaper; verkningar av Guds nåd;

IV. 3:e huvudst.: Varför vi bedja; vårt böneliv;

V. 4:e huvudst.: Kristlig kunskap och uppbyggelse; konfirmationen. Därtill komma så även några smärre tillägg till vissa enskilda stycken i skolans lärobok.

Genom utgivandet av en särskild konfirmandlärobok har nämnden fattat bestämd position i en viktig principfråga, som den, åtminstone i någon mån, lämnade öppen i sina första »Meddelanden». Redan då uttalade emellertid nämnden, att »om man skulle stanna för anordningen med två läroböcker, den för konfirmandundervisningen avsedda» ej finge »te sig såsom ett i förhållande till barnaboken helt och hållet nytt arbete, utan att mellan de båda böckerna ett verkligt inre, organiskt sammanhang komme att bestå».

I nämndens 1915 utgivna »Meddelanden II» upptar den till bemötande några skäl mot användningen av olika böcker i skolan och vid konfirmandundervisningen. Den knappa tiden säges göra möjligheten att vid den senare med framgång undervisa efter en ny bok allt mindre. Dessutom vore det, menar nämnden, »icke nyttigt för den i alla fall så mycket skadade enhetligheten i kristlig kunskap och allmänbildning, om någon anordning vidtoges, varigenom kristendomsundervisningen i skolan betraktades av barnen som mindre viktig än kristendomsundervisningen i kyrkan eller omvänt». »Bleve det en särskild bok för skolan och en annan för konfirmationsundervisningen, är det fara värt, att ingendera boken hunne växa sig in i barnens kärlek och bliva för dem en bok för livet.» I det följande

skildras som ett idealiskt förhållande, om man kunde få för de båda angivna ändamålen två böcker, men så anordnade, att den mindre i allt väsentligt återfunnes ordagrant i den större. Den viktiga frågan, om ej en konfirmandbok rätteligen borde innehålla åtskilligt av helt annan art än »skolkatekesen», avfärdas av nämnden med den anmärkningen, att sådant kunde få sin plats i ett tillägg. Huruvida ej detta lätt nog kunde leda till, att barnen betraktade vad som så hänvisades till »bihanget» som mindre viktigt, därom synes nämnden ej det ringaste ha bekymrat sig.

Nu ha vi fått se, hur nämndens ideal för en konfirmandlärobok tar sig ut i praktiken, och vi kunna då ej underlåta att därtill knyta några erinringar, för ögonblicket lämnande skolboken å sido. Hela frågan om en lärobok för svenska konfirmander kunde väl tarvat en vida grundligare utredning än vad nämnden låtit komma densamma till del. Här framställa sig flera spørsmål av icke ringa vikt. Ett sådant är detta: Är det önskvärt att vi få en dylik bok, som alla äro ovillkorligt pliktiga att vid undervisningen följa? För min del tvekar jag icke att på den frågan svara ett bestämt och kraftigt *nej*. Så gärna jag skulle kunna vara med om, att — om så funnes lämpligt — vissa riktlinjer utarbetades till tjänst för denna viktiga gren av den svenske prästens församlingsarbete, så livligt övertygad är jag, att en tvungen begränsning till en viss lärobok under våra nutida förhållanden skulle verka skadligt. Så vitt skilda äro de olika konfirmandgrupper, vi ha att handleda, stundom t. o. m. i samma församling, att det kan visa sig både önskvärt och nödvändigt att anlägga undervisningen helt olika den ena gången och den andra.

Härtill kommer så vidare även den frågan: vad bör en dylik lärobok för konfirmander innehålla, förutsatt att den, såsom min och helt visst mångas önskan är, komme till stånd för *fri-villigt* bruk? Bör den huvudsakligen blott återgiva de lärostycken och bibelspråk — möjligen något förökade — som barnen redan gjort bekantskap med i skolan? Eller bör den,

med det i egentlig mening kateketiska materialets starka koncentring kring vissa framför andra viktiga huvudpunkter, undvika en genomgående repetition än en gång av skolkursen i kristendom? Och finnas icke andra moment, t. ex. en utförligare behandling av Kristi person och liv samt en översikt av kyrkans och i synnerhet vår svenska kyrkas historia, som väl förtjänade att vid konfirmandundervisningen dela utrymmet med undervisningen i katekes, utan att denna därför bleve otillbörligt försummad?

Den som på dylika frågor är benägen att lämna ett jakande svar, han kan omöjligen med glädje hälsa katekesnämndens förslag till konfirmandlärobok, och allra minst kan han det, om han anser sig ha orsak att misstänka, att meningen är att påtvinga svenska präster en viss lagstadgad ledtråd för deras konfirmandundervisning och beröva dem den frihet, de hittills på detta område kunnat glädja sig åt.

Opraktiskt och oekonomiskt vore det för övrigt att nödga konfirmander, som nyss slutat skolan, att skaffa sig en ny bok, i huvudsak av samma slag som den de använt i skolan, blott med några tillagda stycken och bibelspråk. Så mycket står för mig alldeles klart, att *om* vi skola ha en lärobok för konfirmander, då bör den vara något helt annat än vad katekesnämnden för sådant ändamål nu bjudit oss.

Lämna vi emellertid nu den frågan å sido och fästa oss huvudsakligen vid nämndens förslag »till skolungdomens tjänst», så inbjuder detta helt naturligt, såsom nämnden själv i sin motivering framhåller, till en jämförelse med vår föregående katekesutveckling, som ju detta förslag avser att för folkskolorna ersätta.

Redan vid en mera ytlig granskning faller det i ögonen, att lärostyckenas antal högst väsentligt inskränkts — från 268 i 1878 års katekes till endast 109 i det nu framlagda förslaget. Därvid bör dock behållas i sikte, att nämndens stycken ofta äro avsevärt längre än de gamla. Annorlunda ställer det sig med bibelspråken. Om än deras fördelning på ett mindre antal stycken bidrar till att förstärka det omedelbara intrycket av deras

talrikhet, så är denna i och för sig ganska betydande. Ett hastigt överslag har lämnat till resultat, att i stället för de 289 språken i 1878 års katekes kommit icke mindre än 475 i det nu föreliggande förslaget. (5:e huvudstycket är här ej medräknat, då det ej ingår i nämndens skolupplaga.) Den ojämförligt största ökningen faller på 1:a huvudstycket, som i 1878 års katekes hade 39 bibelspråk, men nu är försett med ej mindre än 170. Även 4:e huvudstycket har fått sina språk mer än fördubblade; däremot synes antalet språk å trosartiklarna vara ungefär detsamma som förr. I ovan angivna siffror äro då ej inräknade de hänvisningar till längre, sammanhängande bibelställen, som också här och var förekomma.

Med skäl må man hysa betänkligheter inför ett så ymnigt användande av bibelord. Väl må det vara sant, som det heter i nämndens motivering, att »en bättre börda bär ingen på vägen än en skatt i minnet bevarade bibelord»; men man torde, just när det gäller barn, böra taga sig väl tillvara för att göra den bördan för tung, eftersom det dock i de flesta fall är först i framtiden, som nyttan och glädjen av densamma kan beräknas göra sig förnummen. Nu är det visserligen sant, att nämnden icke avsett mer än en del av de i boken anförda bibelorden för utanläsning; redan dessa belöpa sig dock till omkr. 200 st. Gärna skall ock erkännas, att i regel de ord, som tillhöra denna grupp, äro korta och därför ej i och för sig böra bereda några oöverstigliga svårigheter. Men när nämnden i sin motivering uttryckligen framhåller, att »vid många stycken blott en mindre del av bibelspråken torde behöva i detalj genomgås; de övriga erbjuda sig sedan av sig själva såsom sammanfattande uttryck för en eller annan sida av det utvecklade tankeinnehållet», och dessutom manar läraren att »åt sig bevara den rätta rörelsefriheten», då ligga onekligen två frågor bra nära till hands: 1) Vad gagn ha egentligen barnen av att en hel del bibelspråk stå i boken, som icke komma att spela annan roll än att möjligen mera tillfälligt av läraren citeras? 2) Hade dessa språk ej snarare sin plats i en för läraren avsedd handbok, som bjöde honom ett rikare material för förberedelsen till lektionen?

Något, som är ägnat att förvåna, då man vet, att nämnden alls icke omfattar eller gillar den gamla, mer mekaniska uppfattningen av bibeln, är att den likväl ofta nog ansett även en liten del av ett stycke behöva »stödjas» av ett särskilt bibelcitat. Avstode man däriifrån, skulle helt visst åtskilliga av de nu upptagna bibelspråken kunna uteslutas. Icke behövde väl t. ex. stycket om »gudsfruktan» föregås av 9 språk, eller stycket om »söndagens rätta bruk» av lika många, eller stycket om »Guds namns missbruk» av icke mindre än 11. Det borde, synes det oss, icke så mycket vara fråga om, hur många språk man möjligen *kan* få med, utan hur många som *måste* med. Icke behöver väl t. ex. utsagan i st. 8: »De tio buden gav Gud genom Moses åt Israels folk. De hörde jämte andra bud i lagen till det förbund, som Gud ingick med det folket» — icke behöver väl detta bestyrkas med anförande av ett särskilt bibelcitat. Ps. 78: 5: »Han upprättade ett vittnesbörd i Jakob och stiftade en lag i Israel; och han påbjöd den för våra fäder, som skulle kungöra den för sina barn» —?

Ett frågetecken kan, beträffande valet av bibelställen, med skäl sättas för, att de apokryfiska böckerna anlitats i större utsträckning än förut; endast i nödfall borde enligt mitt förmenande detta ske i en barnabok.

Vad urvalet av bibelställen i det stora hela angår, torde man icke kunna neka nämnden det erkännandet, att det är väl gjort, vilket dock icke hindrar, att man med saknad ser ett och annat »kärnspråk», som den gamla katekesen upptog, uteslutet. Såsom ex. må nämnas Ps. 127: 1, Gal. 5: 6, 1 Tim. 1: 15; 6: 12, 2 Tim. 2: 19 m. fl. Å andra sidan finner man några språk bibehållna, som all erfarenhet visat vara föga lämpliga för en barnabok, t. ex. det så ofta av barnaläppar söndertrasade Rom. 2: 14, 15, som väl må passa i en dogmatisk lärobok för vuxna, men bereder de små så stora svårigheter, att de knappt torde uppvägas av vinsten. Även ett och annat av de nya språken torde vara mindre lämpligt, därför att det ej är nog enkelt, utan tarvar vidare exegetisk utredning.

Framträder olikheten mellan 1878 års katekes och nämndens

förslag redan i fråga om *bibelspråken*, så gör den sig dock helt naturligt ännu mer gällande, när fråga blir om *lärostyckena*. Att de icke såsom förr äro avfattade i form av svar på vissa bestämda frågor, utan intaga en fristående ställning under var sin överskrift, har redan i det föregående antytts; likaså att de följa efter bibelställena som en sammanfattning av dem. Om riktigheten av de principer, som härigenom blivit tillämpade, är jag för min del fullt ense med nämnden.

Styckenas överskrifter äro korta och i regel enkla; dock förefaller en och annan av dem sökt eller åtminstone mer lämpad som »predikoämne» än som överskrift till ett stycke i en barnabok. Så t. ex. st. 50: »Guds fadershjärta» och än mer st. 77: »korset och kallet». Det måste låta nära nog som en »charad» för barnasinnen. Och föga bättre vitsord kan ges åt själva styckets ord: »I den dagliga syndaförlåtelsen fostras vi genom korset och kallet till gudsmänniskor!» Till ett fullständigt »manér» har det blivit att förbinda olika meningar i samma stycke med »och». Sådant måste i längden verka tröttande och kan lätt leda till, att om läraren ställer sin fråga så, att barnet kan och bör hämta svaret ur en viss del av stycket, detta svar kommer att begynna med ett »och». T. ex. st. 74: icke mindre än tre »och», av vilka åtminstone de två första gott kunnat undvaras, möta här; likaså två i följande stycke: »Genom tron mottaga vi syndernas förlåtelse och bliva rättfärdiga inför Gud. Och genom syndernas förlåtelse verkar den helige Ande i oss ett nytt sinne med håg och kraft att göra Guds vilja. Och detta allt kommer därav, att Gud själv har tagit oss till sina barn genom tron och för oss upplåtit sitt faderliga hjärtelag» (det sista uttryckets språkliga riktighet kan för övrigt ifrågasättas).

I fråga om formuleringen kan man ju ha olika tycke och smak. Här skall blott pekats på några ställen, där nämndens formulering synes direkt olycklig och missvisande. Så i st. 15, då där talas om, att »sex dagar i veckan skola användas till arbete i vårt jordiska kall; den *sjunde* dagen skall användas till vila och uppbyggelse». »Den sjunde dagen» — ja, så står det verkligen! Och ändå vilja nog icke nämndens medlemmar gälla

för — »sjundedagsadventister»! Men då bör man ock undvika ett sådant uttryckssätt, som i förslaget får ytterligare betoning i felaktig riktning, därigenom att i st. 17: »veckans stora högtidsdag» ställes icke först utan sist bland dess dagar. Mindre väl funnen synes även formuleringen av beskedet (i st. 19) om vem som skall anses vara vår nästa: »varje människa, som vi på något sätt kunna göra gott eller ont». Varför icke hellre hålla sig till ordets språkliga betydelse och låta »nästan» vara den människa som Gud på något sätt ställer oss nära (själva den verbala formuleringen må sedan bli vilken som helst)? Ett sådant uttryck som (st. 60), att Kristus »i offrande och segrande kärlek gjort min och hela världens skuld och nöd till sin egen» kan knappast sägas vara präglad av den enkelhet, som höves en barnabok. Och nog synas bra många olika ämnen vara sammanblandade med varandra i närmast föregående stycke, som tydligen är avsett att klargöra meningen med Luthers ord: »han har förlorat mig, förtappade och fördömda människor», men som enligt mitt förmenande gör saken vida mer invecklad: »Jesus Kristus har i liv och död förkunnat sin Faders vilja och råd om vår frälsning och genom allt sitt verk berett oss fullkomlig förlåtelse hos Gud. I förbarmande kärlek söker han alltjämt det, som är förlorat, och beder alltid för oss. Och när han har funnit mig (obs. växlingen av objekt!) och gjort mig delaktig av Guds förlåtelse, är jag genom honom frälst och fri, så att jag slipper att leva i räddhåga för Gud och i träldom under synden.» Det är, från en sida sett, en lycka, att nämnden ej tänkt sig dylika stycken förelagda till utanläsning; de bleve säkert svåra nog ändå.

Vad särskilt förklaringarna till buden angår, skulle man önskat en större likformighet i fråga om uppställningen och styckenas överskrifter i syfte att få vid vart och ett av buden klart framhållen den gåva, vilken just *det* budet ville värna och skydda — något som vid undervisningen kunde ge anledning till ett hälsosamt betonande av sambandet mellan Guds gåvor och hans bud. Uttrycket »främja vår nästas timliga goda» (st. 34) låter sig knappast språkligt försvara. Mycket litet

tillfredsställande är (i st. 93) beskrivningen på vad frestelse är; här föreligger dock ett ämne, som redan för barn är av så utomordentligt stor praktisk betydelse.

Egendomlig förefaller anordningen med de två första styckena på 4:e huvudstycket: först ett om »Jesu mening med dopet», sedan ett annat om »Vad dopet är och vad det giver». Kunna och böra egentligen de båda skiljas åt? Kommer ej lätt den olika formuleringen i de båda styckena att verka förvillande? Och borde ej i alla händelser, om båda skulle medtagas, ordningen mellan dem ombytas? Är »dopet en nådefull handling av Gud, varigenom vi upptagas i hans förbund och i gemenskapen med honom och hans församling» — en gemenskap, i vilken »vi hava barnarätt hos Gud med fri och öppen tillgång till Guds nåd, som giver oss syndernas förlåtelse, hjälp och skydd mot våra andliga fiender och ett evigt liv» — är då icke »Jesu mening med dopet», att vi skola få dessa gåvor och bruka dem till vårt eviga väl? Visst kan samma sak också uttryckas så: »Jesu mening med dopet är, att jag skall få honom till min Herre, leva hos honom som hans lärjunge och få nåd och barnarätt att hela mitt liv förtrösta på Fadern, Sonen och den helige Ande.» Men om det är pedagogiskt fördelaktigt att så växla med uttrycken i två omedelbart på varandra följande stycken som egentligen röra samma sak, det är nog något, som kan tåla att tänka på.

Såväl i sina förut utsända »Meddelanden» som i sin inledande motivering till det nu framlagda förslaget har nämnden uppställt det som sin kanske allra främsta grundsats att iakttaga »en närmare anslutning till och en fastare koncentration kring de bärande grundtankarna i Luthers lilla katekes». Bristen på sådan anser nämnden vara det egentliga huvudfelet i 1878 års katekesutveckling. Nämnden säger sig »också i mera formellt hänseende ha sökt att så mycket som möjligt lära av Luther», varför den ock »på mer än en punkt upptagit stora katekesens uttryckssätt». Å andra sidan reserverar sig nämnden mot den slutsatsen av det nu sagda, som skulle den »ansett sig skyldig att överallt i en eller annan form s. a. s. till kom-

menterande upptaga varje enskilt uttryck i Luthers förklaringsar»; »frihet gentemot Luthers formuleringar i det enskilda har nämnden med fullt medvetande tagit i anspråk», och detta så mycket hellre, som »en slavisk yttre trohet mot Luthers ordalag lätt skulle på mer än en punkt komma att medföra en otrohet mot hans djupare intentioner».

I allt detta kan man känna sig benägen att ge nämnden fullt rätt. En annan fråga blir emellertid, hur nämnden tillämpat dessa sina principer. Det erkännandet torde envar, som är någorlunda hemmastadd på området, ej vilja undanhålla nämnden, att den rymt upp med åtskilligt, som mer eller mindre gammal kateketisk tradition fogat in i Luthers katekes, men som i grunden varit alldeles främmande för dennas tankegång. Så t. ex. läran om Kristi tre ämbeten, som på andra artikeln brukat förtrycka sammanhanget i Luthers förklaring, eller uppräknningen av Guds egenskaper, eller uppdelningen av de skapade varelserna, o. s. v. Av sådana dogmatikens tillbehör finner man lyckligtvis intet i nämndens förslag till lärobok. Man slipper att vid 1:a artikeln, som handlar om Guds timliga välgärningar, läsa om syndafallet och dess följder, annat än för så vitt i samband med orden »av sin blotta nåd» påminnes om, hur vi »genom synden förlorat vår barnarätt hos Gud, men Gud har icke förkastat människorna». Och man slipper likaledes vid 2:a artikeln dessa förklaringar till varje enskilt dess led, som gärna gav intrycket av, att det ena hade precis lika stor betydelse som det andra — något som man blott behövde studera Luthers stora katekes för att bli påmint om icke var fallet.

Att nämnden i stort sett vid sin utläggning av de olika huvudstyckena följt Luthers kateketiska traditioner, vilja vi heller icke bestrida. Ätminstone på en punkt skulle jag önskat, att nämnden låtit mindre binda sig av Luthers knappast tillräckligt historiskt grundade uppfattning, nämligen i fråga om ledet »de heligas samfund» i 3:e artikeln. Man förlorar för stora praktiskt-kristliga värden genom att låta tanken på »de heligas gemenskap» fara och göra »de heligas samfund» till endast en bestämning åt kyrkan, om vars helighet ju redan ordet

»en helig kyrka» vittnar. Vad anslutningen till Luthers stora katekes angår, vågar jag ju icke förneka, att den kan föreligga på flera punkter, än där jag kunnat uppsåra den, men nämnden har i alla händelser, genom att ej på något enda ställe ange en utsaga eller ett uttryck såsom hämtat från denna vördnadsvärda och värdefulla källa, sört för, att ingen vid användandet av läroboken skall lockas till en närmare bekantskap med densamma, något som jag anser vara en anmärkningsvärd brist. Ett motsatt förfarande ha andra framstående katekesförfattare ansett sig böra iakttaga.

Har nämnden, såsom nyss erinrades, hävdad sin frihet i detaljer i förhållande till Luther, så synes den någon gång ej i den utsträckning, man skulle önskat, ha begagnat sig av en sådan frihet. Särskilt ha vi fäst oss vid, att den för Luthers tid säkert utmärkt passande exemplifieringen i förklaringen till andra budet (olika sätt att missbruka Guds namn), bibehållits, då likväl förändrade tidsförhållanden och seder kunnat väl motivera en i viss mån annan exemplifiering. I detta sammanhang må ock nämnas, att det torde kunna starkt ifrågasättas, om oseden att inblanda djävulens namn i sitt tal bör beröras vid andra budet. En tänkande ung människa gör gärna, och det med rätta, härvid den invändningen: icke är sådant ett missbruk av Guds namn.

Om 2:a huvudstycket blivit kallat »lekmannabibelns hjärta», så kunde man väl beteckna 2:a artikeln som själva »hjärtats hjärta». Nämnden har, bl. a. i 2:a häftet av sina Meddelanden, uttalat den utan tvivel riktiga meningen, att »de svåraste problemen i en kristlig troslära, vare sig populär eller vetenskaplig, möta oss i andra artikeln»; och nämnden har i sammanhang härmed vid kritiken av ett visst kateketiskt arbete framhållit, att framställningen just på denna punkt »skulle vinna i klarhet, reda och konkretion, om man vid hela behandlingen av 2:a artikeln låte sig ledas enbart av lilla katekesens Lutherord». Att nu nämnden själv i sitt framlagda förslag anser sig hava följt denna regel, därpå äger man icke rätt att tvivla. För en utomstående faller det sig emellertid ej allt-

igenom så lätt att konstatera detta. Till en början kan ifrågasättas, om ej ett stycke sådant som 56, om »de kristnas tröst», passat bättre som avslutning än som inledning till 2:a artikeln. Den induktiva metoden, som nämnden ju följer i fråga om de enskilda styckena, hade då även fått göra sig gällande inom ett större sammanhang. För att rätt förstå, att vi behöva Kristus som vår frälsare, vore väl ett inledande ord om vårt frälsningsbehov (jfr st. 58) på sin plats. Och här kunde väl en närmare anknytning till Lutherorden »mig, förtappade och fördömda människa» varit att rekommendera. Utan att en sådan gått förut, bli dessa ord lätt en mer eller mindre oförstådd uttälax. Om hopandet av olika ämnen i st. 59 har redan talats. En starkare begränsning till innebörden i ordet »förlossat», som det ju här synes närmast gälla, hade varit önskvärd. Styckena 60—61 röra sig sedan kring »förvärvet» och st. 62—63 kring »vunnit» (om jag rätt fattat nämndens mening?). Egendomligt förefaller det, att man så litet tagit hänsyn till Luthers fingervisning i stora katekesen om vad återlösningen kostat Kristus, dit han tydligen räknat själva människoblivandet. Väl nämnes detta i förbigående uti st. 60, men torde vid en så flyktig beröring i boken knappast komma till sin rätt. En anmärkning, som jag hört göras, är att betydelsen av Kristi uppståndelse ej av nämnden tillräckligt framhäves. Jämför man st. 63 och 64, synes mig dock denna anmärkning knappast vara befogad. Över huvud lida, synes det mig, nämndens formuleringar, ej minst på andra artikeln, av en anmärkningsvärd brist på precision och klarhet, som för en barnabok är betänkelig nog.

Det sagda må vara nog för denna gång. Jag har kanske redan tagit min uppgift alltför vidlyftigt. Men blotta allmänna satsar utan exemplifierande detaljer fylla ju ej ändamålet. Så många förtjänster förslaget må äga, synes det mig dock för att kunna godkännas som skolbok tarva åtskillig omarbetning.

J. Th. Bring.

Litteratur.

G. Westling. Om »upplysningstidens» svenska kyrka med särskilt avseende på Linköpings stift. *Särtryck ur Kyrkohistorisk årsskrift* 1916.

Förf. har i nämnda tidskrift lämnat flera viktiga bidrag till Linköpings stifts historia och i samband därmed även berört motsvarande tids förhållanden inom svenska kyrkan i allmänhet. Såsom källor ha begagnats framför allt Linköpings stifts arkiv men även Kungl. Bibliotekets brevsamling, tidningar och tidskrifter, som kunna belysa den tid, som behandlas. Framställningen grundar sig sålunda på noggrann källforskning.

Bland mera bekanta personligheter, som här beröras, märka vi en mera ingående skildring av biskopen i Linköping, sedermera ärkebiskop Lindblom.

Några tavlor ur Martin Luthers liv av Joh. Johansson, rektor vid Linköpings folkskoleseminarium, f. d. teol. lektor. 64 s. Linköping 1917. Förf. Pris 1 kr. (För 10 ex. 5 kr., för 25 ex. 10 kr., för 50 ex. 15 kr.)

På förevarande skrift, som nyligen utkommit, vilja vi härmed rikta uppmärksamheten. Den lämpar sig särskilt för innevarande år, då 400-årsminnet av reformationens begynnelse skall firas. Den är ett avtryck ur förf:s omfattande arbete »Livsbilder» men är dessutom försedd med ett flertal illustrationer, som äro nya och särskilt anskaffade för denna skrift. Stilen är enkel och i god mening populär, och de olika tavlorna ur Luthers liv på ett tilltalande sätt framställda.

Boken anbefalles livligt till läsning i skola och hem. Som premiebok i skolor torde den vara mycket lämplig.

W. Peters. *Psykologisk Pedagogik*. Översättning. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1917. Pris 2:50.

I den följd av pedagogisk litteratur, som genom seminarieadjunkten d:r R. Hall införlivats med den svenska litteraturen, är översättningen av professor Peters' Einführung in die Pädagogik auf psychologischer Grundlage en ganska beaktansvärd del. För dem, som ej ha tillfälle att följa med den alltjämt växande litteraturen om psykologiska undersökningar och försök samt deras tillämpning på pedagogiken, lämnar denna bok en översikt av vad man vunnit eller hoppas vinna i teoretiskt och praktiskt avseende för lösningen av de problem, som sedan gammalt uppstått för pedagogiken. Tillika meddelas hänvisningar till den nyare litteratur, som behandlar ifrågavarande ämnen.

Efter ett inledande kapitel om uppfostrans mål samt pedagogikens indelning och metoderna för de iakttagelser, som böra ligga till grund för densamma, behandlas utförligt de olika arterna av anlag och de olika begåvnings typer, som på grund därav kunna uppställas, vidare de processer, som äga rum vid den själsliga utvecklingen, och de medel, varigenom den påverkas, ytterligare skolans uppgifter, anordning och metoder och de olika undervisningsämnenas speciella metodik samt slutligen villkoren för ernående av de önskade resultaten av skolarbetet.

Den experimentella psykologien underkastar den traditionella pedagogiken nya undersökningar och försök, varvid åtskilliga av de satsar, som hittills vunnit erkännande, bliva satta i tvivelsmål eller hänvisas till fortsatta noggrannare undersökningar. Sålunda synes värdet av den metodiska koncentrationen mellan olika läroämnen icke hava vunnit bekräftelse, då barns förmåga av helhetsuppfattning visat sig vara ganska bristfällig, och det fasta schema för en lektions gång (de formella graderna), som den herbertska skolan uppställt, dock utan att vinna allmänna efterföljd, godkännes icke. Frågorna om översättningsmetodens eller den direkta metodens användning vid språkundervisningen och om ljudmetodens eller normalordsmetodens företräden vid den första läsundervisningen förklaras ännu icke vara tillräckligt utredda.

Däremot synas åsikterna om fördelen av linjedelning i lägre och högre skolor dels med hänsyn till olikheter i den allmänna begåvningen (Mannheimersystem), dels med hänsyn till den speciella begåvningen för olika läroämnen hava bestyrkts av verkställda undersökningar. Även med avseende på sättet att med största möjliga besparing av skolbarnens tid och arbete åstadkomma de kvantitativt och kvalitativt bästa prestationerna av dem har man kommit till beaktansvärda resultat.

De stycken av boken, som handla om de praktiska resultaten av de meddelade undersökningarna, äro intressanta och lärerika, men de teoretiska utredningarna äro i följd av sin sammanträngda form tunglästa och oklara. Översättningen har icke förbättrat originalens framställning. Läsningen försvåras nämligen genom användningen av termer, som strida mot vanligt språkbruk, t. ex. förnimmelse i st. f. sinnesförnimmelse, begär i st. f. strävan (begär är en form av vilja, icke ett moment i viljan) och genom överhoppningar, t. ex. sid. 20, där minnet och föreställningslivet skiljas från varandra. Därjämte förekomma svåra tryckfel, såsom sid. 31 17-åriga i st. f. 7-åriga, och grova översättningsfel, t. ex. sid. 5, där genom missuppfattning av »also» den föregående meningen saknar eftersats, och den till obegriplighet förvanskade meningen överst på sid. 110. Det vore önskligt att doktor Hall med större noggrannhet granskade sina biträdens översättningsarbeten.

C. O. A.

Gustaf Cederschiöld. *Svensk läsebok. Första kursen* (för klass IV). Åttonde, omarbetade upplagan. *Andra kursen* (för klass V). Sjunde, omarbetade upplagan. Båda å P. A. Norstedt & Söners förlag 1917. Pris för vardera: häft 1 kr. 40 öre; kart. 1. kr. 80 öre.

Då ifrågavarande läseböcker utgått i flera upplagor, ha de hunnit bli tillräckligt prövade. Om den plan, förf. följt, yttrar han i förordet bl. a. följande: »Angående *urvalet* vill jag betona, att de gångna åren hava befestat min övertygelse om riktigheten av de grundsatser, efter vilka första upplagan redigerades. För mig har det blivit alltmera axiomatiskt, att den säkraste och rakaste vägen till uppnåendet av litteraturläsningens ändamål utstakas genom det omsorgsfullaste aktgivande på ungdomens håg och tycken samt dess förmåga att tillägna sig form och innehåll. »Kan den eller den årsklassen verkligen fullt sentera det eller det stycket?» blir alltså — enligt min åsikt — den viktigaste frågan, det blir den fråga, som måste ha bejakats, innan andra frågor om styckets lämplighet ens få upptagas till prövning.

För att undanröja missförstånd tillägger jag, att ungdomen mycket väl kan »fullt sentera» (d. v. s. njuta av och tillägna sig) sådana stycken, som till form och innehåll behöva och annan enkel förklaring meddelad av läraren eller i not. — — — Också en annan möjlighet till missuppfattning är det kanske rådligast att här söka avlägsna. Jag skyr ej att uttrycka min fordran så, att det valda läsestycket i första rummet måste synas lärjungen »roligt». Men var och en, som någorlunda förstår barnanaturen, vet mycket väl, att det »roliga» i barnets språkbruk tages mycket vidsträcktare

än i de äldres: »roligt» är för barnet allt, som livligt tilltalar dess förstånd, känsla eller fantasi.»

Beträffande denna sistnämnda fordran tro vi ej, att man alltför strängt bör hålla därpå, och förf. synes ej heller i tillämpningen göra det, ty i läseboken förekommer nog ett och annat både prosaiskt och poetiskt stycke, som från barnens synpunkt ej kan betraktas såsom i vanlig mening roligt, men som ändock bör vara med.

De olika styckena förekomma ej i någon tidsordning, emedan förf. med rätta anser, att litteraturläsningen ej bör underordnas studiet av litteraturhistorien. Bland styckenas författare märkas i första kursen: Carl Snoilsky, R. Dybeck, B. E. Malmström, C. J. L. Almqvist, Gust. Fröding, Aug. Bondeson, Runeberg, Utgivaren, Nicander, V. v. Heidenstam, A. M. Lenngren, Victor Rydberg, Aug. Strindberg, Topelius, Ossian-Nilsson; och i andra kursen: Paul Rosenius, Stagnelius, Thore Fries, Karlfeldt, E. G. Geijer, And. Fryxell, S. L. Ödmann, Atterbom, Selma Lagerlöf, Olof v. Dalin, Esaias Tegnér, Gunnar Wennerberg. Dessutom äro intagna ett stycke ur Den äldre Eddan samt ett par isländska sagor. Förf:s mening är, att goda diktverk kunna läsas parallellt med läsebokskurserna, t. ex. Fänrik Ståls sägner (delvis) i kl. IV och någon eller några av Runebergs större episka dikter i kl. V.

Förf:s rika erfarenhet i vad som rör vårt språk och undervisningen däri förvissas oss om att valet av stycken i de nu utkomna omarbetade delarna av läseboken skall vinna erkännande av lärare i ämnet.

Grammofonundervisning. Några rön av Dr. Wilh. Uhrström. P. A. Norstedt & Söners förlag 1917. Pris 35 öre.

På senare tider har man vid några läroverk börjat använda grammofoner vid undervisning, och förf. höll redan år 1912 vid läroverksläraremötet i Norrköping ett föredrag om »Talmaskinen i språkundervisningens tjänst». Det är i första rummet för undervisningen i de främmande moderna språken, som talmaskinen har sin betydelse. Men även vid deklamation av ett stycke på modersmålet liksom vid sångföredrag har den sin nytta.

Sedan förf. redogjort för grammofonen och dess betydelse, angiver han en plan, efter vilken han brukar gå tillväga vid undervisningen.

I slutet av broschyren upptages en förteckning på Kungsholmens realskolas fonogrambibliotek. Vid nämnda skola liksom vid Östermalms högre realläroverk och Stockholms borgarskola har nämligen grammofonen kommit till användning. Ett enklare grammofon-

institut kan anordnas för en jämförelsevis ringa kostnad — omkring 100 kr.

Sveriges natur. Svenska Naturskyddsföreningens årsskrift 1917. 8:e årg. Redaktör och utgivare Thor Högdahl. Wahlström & Widstrand i kommission.

Den i dagarna utkomna 8:e årgången av »Sveriges natur» är genom sitt intressanta och omväxlande textinnehåll och sina många vackra illustrationer ägnad att ytterligare befästa de sympatier, den välredigerade årsskriften alltifrån början vunnit hos vårt lands naturvänner.

Bland de större bidragen må i främsta rummet nämnas två posthuma uppsatser av framlidne byråchefen Th. Örtenblad. »Naturen vid hemmet», vari behandlas en del frågor rörande byggnadssättet på landet och byggnadernas inverkan på landskapsbilden, samt »En snabbresa till Skanörs Ljung», vari lämnas en kortfattad skildring av naturförhållandena på Ljungen med särskilt framhållande av områdets stora betydelse ur naturskyddssynpunkt. »Lunnelid, en gammal offerplats på Västgötabygden» heter en såväl till form som innehåll förträfflig uppsats av dr Rudolf Söderberg, präktigt illustrerad dels medelst teckningar av konstnären Arleman, dels med av förf. tagna fotografier. Kandidat G. Einar Du Rietz lämnar en skildring i ord och bild av vegetationen i den för sin naturskönhet bekanta ekskogen vid Borgholm, och kandidat Sten Bergman berättar om fågellivet i Abisko nationalpark, från vilket han även meddelar några med känd talang tagna kamerabilder, varibland en blivit reproducerad som försättsplansch. Vidare märkas en skildring över det som naturskyddsområde nyligen fridlysta klintpartiet Höglint på Gottland, författad av statsgeologen Henr. Munthe och illustrerad medelst ett 10-tal vackra fotografier, en intressant relation av lektor Mutts Floderus rörande en del gamla »kungsekar» på historiska gods i Uppland och Södermanland samt en uppsats av lektor Karl Starbäck, vari redogöres för tillkomsten av Samfundet för hembygdsvård, dess program och arbetsmetoder. Redaktör Waldemar Bülow skriver om Sveriges största träd, den månghundraåriga eken i Norra Kvill; dr K. Johansson kompletterar sin i årsskriften 1916 meddelade skildring av Martebomyr med en uppsats om några märkligare idegransförekomster därstädes; direktör Erik Almqvist bjuder på en serie utmärkta fotografier av naturminnen i Strömstadstrakten, åtföljda av beskrivande text, fil. kand. Helmer Olivecrona skildrar en av honom upptäckt granurskog i Lima, Dalarna, vilken tyvärr synes vara starkt hotad av

avverkning, och årsskriftens redaktör, skriftställaren *Tor Högdahl*, bidrar med en längre, intressant utredning om »Bättre skydd för vårt lands djurvärld».

Även avdelningen »Smärre uppsatser och meddelanden» innehåller en del originalbidrag, bl. a. sådana av författaren *Algot Ruhe* om »Flottstationen och Stockholms natur», av amanuensen *V. Norlind* om skånska pilvallar och pilalléer, av jägmästare *U. Daniels-son* om blommande murgröna på Öland samt av lektor *M. Floderus* om fågelskyddsplantering i Västerås. Dessutom finner man utförliga referat och meddelanden rörande alla aktuella naturskyddsfrågor av större vikt, såsom Dalby hage-frågan, Naturskyddsföreningens framställning om fridlysning av björn på enskild mark, förslaget om åtgärder för naturskydd i Göteborg m. m. Bland de många vackra och intresseväckande illustrationerna må, förutom de redan nämnda, särskilt framhållas försättsplanschen med »Brudgranen» vid sjön Sottern, Närke, efter fotografi av herr *Axel Lundin*, den fjortonstammiga granen på Kinnekulle, fotograferad och beskriven av stud. *E. Hörstadius* samt amanuensen *R. Örtengrens* förträffliga vegetationsbilder från »Fåfången», av vilka en återfinnes bland försättsplanschererna.

Årsskriften utdelas gratis till föreningens medlemmar. Bokhandelspriset är kr. 3:50. För naturskyddssaken intresserade kunna anmäla sig under adress: Svenska Naturskyddsföreningen, Stockholm 14. Årsavgiften är endast 2 kr., ständig ledamotsavgift 50 kr.

Kungl. Folkskoleöverstyrelsens underdåniga berättelse om dess verksamhet under tiden 1 juli 1915—30 juni 1916. Stockholm 1917. P. A. Norstedt & Söner.

Det är andra årgången av sin berättelse rörande folkundervisningen och folkbildningsarbetet, som överstyrelsen nu utgivit. Den är liksom förra årgången fördelad i fjorton huvudavdelningar.

Genom dessa årligen utkommande berättelser får man en samlad översikt av alla de ärenden, som folkskoleöverstyrelsen behandlat och som särskilt för alla folkundervisningens målsmän äro av stort värde att ha reda på. Till berättelsen äro fogade följande fem bilagor: 1. Instruktion för ledare av fortbildningskurser i gymnastik; 2. Utdrag ur konsulenter, inspektörers och sakkunnigas berättelser rörande folkhögskolan, blindundervisningen, sinnesslöanstalterna, undervisningen i gymnastik, huslig ekonomi, manlig slöjd, kvinnlig slöjd, musik, ur folkskoleinspektörernas berättelser; 3. Uppgifter rörande överstyrelsen underlydande läroanstalter m. m. 1. Folkskoleseminarierna, 2. Småskoleseminarierna, 3. Högre

folkskolor, 4. Folkhögskolor, 5. Folkbiblioteksverksamheten, 6. Den populära föreläsungsverksamheten, 7. Abnormundervisningen; 4. Reglemente för högre folkskola med handelsundervisning i Göteborg; 5. Folkskoleinspektionen år 1917.

Biblioteksbladet. Organ för Sveriges Allmänna Biblioteksförening. Årg. 2. H. 1—3 1917. Redaktion *Fredrik Hjelmqvist och Knut Tynell*. Ut kommer i 5 häften om året. Pris 3 kr.

Förevarande häften utmärkas av ett rikligt och omväxlande innehåll huvudsakligen rörande skolbiblioteken. Andra häftet utgör ett festnummer till prof. Knut Kjellberg med anledning av hans 50-årsdag. Vad som här särskilt intresserar oss och för landskapsforskare är av synnerligt värde är den noggranna litteraturförteckningen rörande *Bohuslän* (av förste bibliotekarien *S. Aberstén*), *Småland* (av förste bibliotekskonsulenten *Fr. Hjelmqvist*) samt om *Östergötland* (av bibliotekarien *Hj. Landgren*).

Häftena 1 och 3 innehålla korta recensioner över böcker i olika ämnen. I h. 3 märkes särskilt Luther-litteratur.

Dansk Seminarieblad. Udgivet av Dansk Seminarieförening, redigeret af *Chr. Høirup*, Gjedved, Horsens. Maj, Juni och Juli 1917.

Innehåll: *Red.*: Bestyrelsens Lovforslag og Offentligheden; En Kommission til Overvejelse af Danmarks samlede Skolevesen; *Niels Jul*: Skenskrivning; *A. Thorup*: Nogle Bemærkninger om Fysikundervisning paa Seminarierne; *K. og Red.*: Hjørring Seminarium; Optagelsesprøven; Skolemøde paa Skarup; Skriftlige Opgaver ved Lærer- og Lærerindeeksamen 1917; *Red.*: Paa given Foranledning; *A. Thorup*: Nogle Bemærkninger om Fysikundervisning paa Seminarierne II; *C. H.*: Vore Lærebøger; Et og andet; Bøger og Blade.

I art. »Vore Lærebøger» i juliheftet beröres ett ämne, som har intresse även för våra seminarier, och som vi senare tänka nämna något om.

Läsning för Svenska folket. H. 2 1917. P. A. N. & S. Pris 30 öre.

Häftet innehåller följande: Kaperiväsen och kapare av *M. T. Ullman* (Forts.); Om kakaoträdet av *J. A. O. Skärman*; En svensk riddersman av *Ebba af Sillén*; Tankeförmågan hos djur av *T. O.*; Uppländsk folkdiktning av *Elias Grip*.

Föreningen. Tidskrift för Sveriges Allmänna folkskollärareförening utgiven av Centralstyrelsen. H. 1, 2 och 3 1917.

Utom årsberättelse, stadgar m. m. samt medlemsförteckning innehåller häftet I redogörelse för Sveriges allm. folkskollärareförenings extra ombudsmöte, som av centralstyrelsen sammankallats

12—170506. Tidskrift för folkundervisningen 1917.

för behandling av lönefrågan och hölls å Vetenskapsakademiens hörsal den 16 och 17 oktober 1917. I *andra häftet* meddelas ärenden, behandlade av kretsarna 1916, samt en mängd ärenden, som varit föremål för centralstyrelsens behandling, en avdelning, som innehåller mycket av intresse. Dessutom upptagas ärenden, som utsänts till kretsarna 1917, och Minneslista för kretsordförandena. *Tredje häftet* handlar uteslutande om *katekesfrågan 1. Centralstyrelsens meddelande till kretsarna a. Historik b. Det nya läroboksförslaget 2. Ur katekesnämndens Meddelanden IV: 1—3.*

Landskrona folkskolelärarinneseminarium 1916—1917. Redogörelse av Nils Torpson, seminariets rektor.

Vad som i denna berättelse särskilt intresserar, är den utförliga redogörelsen för inträdesexamen och de inträdessökande. Här angivas de skriftliga uppgifterna i olika ämnen, vitsorden (fullt godkänd, tveks. godk., icke godk.) för de prövade å olika ämnen, föregående studier, ålder efter kalenderår, hemort i län, målsmans yrke. För det enskilda arbetet i kl. 3 och 4 redogöres även noggrant. Intressant är att se, huru insikt i främmande språk gestaltar sig vid ett lärarinneseminarium. Av seminariets 116 elever hade icke mindre än 79 läst ett eller flera främmande språk före inträdet vid seminariet.

Folkskoleseminariet i Växjö. Redogörelse för läsåret 1916—1917.

Redogörelsen prydes av tvenne porträtt, näml. av avlidne biskop N. J. O. Lindström och seminariets förra rektor C. O. Arcadius, åt vars långvariga och framstående ledning av seminariet och oavlätliga arbete för dess bästa en varm erkänsla ägnas.

Folkskolelärareseminariet i Linköping 1916—1917. Redogörelse för verksamheten av Joh. Johansson, seminariets rektor.

Vid det gångna läsårets början öppnades övningsskolans bibliotek, som flitigt anlåtats. För detta liksom för seminariets bibliotek redogöres noggrant.

I tvenne bilagor i slutet av berättelsen meddelas dels »Inledningsord av seminariets inspektor vid början av höstterminen 1916», dels redogörelse för tvenne under läsåret hållna »Samkväm», i vilka seminariets lärare med fruar och samtliga eleverna deltagit.

Folkskollärarinneseminarium i Umeå. Berättelse om dess verksamhet under läsåret 1916—1917 av N. H. Nyman, seminariets rektor.

Det enskilda arbetets fördelning på olika ämnen och antalet elever framgår i denna liksom i föregående redogörelser av en tabell, varjämte uppgifterna för nämnda arbete angivas.

Pedagogisk tidskrift. H. 4—8 1917.

Innehåll: Carl Rebbe, Språkundervisningen vid de allmänna läroverken; E. Edström, Några ord med anledning av ovanstående art.; E. Solander, Exponentialfunktioners och logaritmiska funktioners derivator; Benkt Söderberg, Om korrektionsändringar i examensproblem. Ett svar; R. E. Zachrisson, Det nya gymnasiet och språkfrågan; Martin P:n Nilsson, Reformplaner för gymnasiet i Danmark och Norge; Th. Mazer, Det nya katekesförslaget. Några synpunkter; Axel Ahlström, Våra studenters kunskaper i franska; Uppgifter till de skriftliga proven för studentexamen, v. t. 1917 samt realskoleexamen v. t. 1917; Anmälningar och reanotiser.

Berättelse till Östergötlands läns landsting år 1917 av Styrelsen för dess Småskoleseminarium i Linköping.

Förevarande berättelse, avgiven av styrelsens ordförande, Gottfrid Westling, och dess sekreterare, Josef Wahlqvist, innehåller redogörelse för lärotid, lärarepersonal, elever, undervisning, för användningen och fördelningen av de av landstinget beviljade anslagen samt några tillfälliga anslagsyrkanden för år 1918 till Landstinget. Dessutom meddelas berättelse om den fortbildningskurs i gymnastik för folkskollärarinnor, som hölls i juli månad 1917 och leddes av Ella Leijonanker.

Joh. Johansson och C. J. Magnusson. Kemi och Geologi för realskolan. I. Femte klassens kurs i kemi. Sätte omarbetade upplagan. Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1917. Pris 1 kr. 30 öre.

Laborationsövningar i kemi för realskolans femte klass av Joh. A. Johansson. Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1917. Pris 60 öre.

Teodor Holmberg. Ljusmän och Ljusbrytningar. Uppsala. J. A. Lindblad, 1917. Pris 4:50.

Vi tillåta oss fästa seminariernas uppmärksamhet på den nya boken av Teodor Holmberg, i vilken han följt folkbildningssträvandenas utveckling från Luther till Grundtvig. För elevernas enskilda arbete bör denna översikt av pedagogikens historia i syfte att visa den plats, som folkhögskolan och de med denna besläktade folkbildningsanstalterna intaga i den andliga kulturens historia, vara av stort gagn. Författaren har låtit de ledande personligheterna i denna utveckling med egna ord framlägga de framtidstankar, som de burit inom sig, och har därvid icke kommit med från andra utdrag av pedagogiska uttalanden alltför väl be-

kant gods. Även i ett annat avseende bör denna bok för seminariernas elever hava stort värde. Den visar nämligen, att det mycket ofta är äldre åskådningar, som i våra dagar under nya namn och i nya rustningar framträda i fejden mellan världsåskådningar, och kan därigenom för dem bidra till vinnande av den inre klarhet och den översikt av idéernas stridsfält, som så många av dem ivrigt men mången gång förgäves söka. Den stora betydelse, som seminarierna hava för utvecklandet av en på sedligt religiös och fosterländsk grund vilande folkbildning, är av författaren flerstädes framhållen, och de väckande orden böra inana både lärare och elever till självrannsakan och prövning av de idéer, som de vilja förverkliga i sin lärareverksamhet.

På sid. 51 förekommer ett meningsstörande tryckfel »lämna respekt» i stället för »känna respekt», som bör rättas före bokens begagnande.

C. O. A.

Livsbilder av Joh. Johansson, rektor vid Linköpings folkskoleseminarium, f. d. teol. lektor.

IV. Bilder till belysning av Vår kristna tro. Pris 3 kr. hos förf., adr. Linköping.

Härmed följer såsom kostnadsfri bilaga **Vår kristna tro.** Kungl. katekesnämndens katekesförslag, skolupplagan i förkortad och förenklad form. Ett försök av Joh. Johansson, seminariektor. Linköping 1917. Författarens förlag.

Föreliggande del av »Livsbilder» ansluter sig närmast till Katekesnämndens förslag. Förf. hoppas dock, att den skall kunna användas av lärare även enligt nu gällande katekesutveckling. Samma enkla och tilltalande stil, som utmärker de föregående delarna, återfinnes även här.

Med denna del följer som bilaga ett katekesförslag, som är utarbetat i enlighet med Katekesnämndens förslag men är förenklat och förkortat, framför allt genom uteslutning av en stor mängd bibelord. I förordet angives noggrant, huru förf. tänkt sig läroängsen. Då motsvarande stycke i Livsbilderna blivit läst, bör det bli lätt för lärjungen att inhämta det kateketiska lärostoffet. Om förslaget blir antaget som lärobok eller vinner en allmänare användning, komma de bibelspråk, som skola inläras, att fullständigt införas, liksom även Luthers lilla katekes skall medtagas.

Såsom vi vid anmälan av förf:s »Guds rike» nämnt, anse vi, att läsningen av katekesen bör begynna under det 4:e skolåret.

Förf:s nya bidrag till katekesfrågans lösning bör hälsas välkommet, då det vittnar om livligt intresse för saken samt om insikt och erfarenhet i ämnets behandling.

Från den lagstadgade folkskolans barndomsår.

(Föredrag av folkskolläraren E. Eriksson i Härnösand vid Västernorrlands läns fjortonde folkskolläraremöte därstädes den 18 juni 1917.)

Då den lagstadgade folkskolan i dag lägger bakom sig sitt tredje kvartsekel, kan den liknas vid en vandrarare, vilken från en tämligen högt belägen utsiktspunkt blickar tillbaka på den väg, som lagts till rygga, och därvid känner ett ögonblicks vila så mycket skönare, som den kan njutas mot bakgrunden av be-segrade svårigheter.

Ty vägen, som den svenska folkskolan haft att vandra, har, och detta icke minst i början, ej sällan varit svårframkomlig och tung. Men framåt och uppåt har det dock burit. Liksom vid en bergbestigning har det ena hindret efter det andra övervunnits, vyerna ha vidgats, målet klarare fattats, viljan och kraften att närma sig målet allt mera ökats.

Upprättandet av anstalter, avsedda att åt landets uppväxande ungdom meddela skolbildningens första grunder, går i vårt land tillbaka till slutet av 1500-talet. Genom åtskilliga föreskrifter i 1686 års kyrkolag främjades särskilt läskunnighetens allmän-nare spridning. Men inrättandet av barnskolor förblev ännu länge i huvudsak beroende på församlingarnas vilja, och resultatet av regeringens vid flera tillfällen under 1700-talet givna påbud och förmaningar i fråga om barnaundervisningen måste betecknas såsom synnerligen otillfredsställande. Men med stad-

gan av den 18 juni 1842 angående folkundervisningen i riket började en ny tid, ja, man kanske vågar säga en storhetstid, gry för den svenska folkbildningen.

När vår folkskola nu alltså kan se tillbaka på en 75-årig tillvaro, vore ju en återblick på hela den gångna tiden här närmast på sin plats. Men en sådan kan näppeligen fogas in i den trånga ramen av ett kort föredrag. Ämnet har måst begränsas, och framställningen kommer sålunda att röra sig uteslutande om folkskolan, sådan den avspeglade sig i 1850-talets skoltidningar: om dess ledning, lärareutbildningen, undervisningssystemen, lärarnas ekonomiska och rättsliga ställning o. s. v. eller, med andra ord, om den lagstadgade folkskolans barndomsår.

*

Först då ett par ord om en av de källor, från vilka stoffet till den följande framställningen hämtats, en skoltidning på 1850-talet.

Till mångt lärarehem kom vid den tiden ett veckoblad, till formatet motsvarande våra nuvarande skoltidningars men endast fyrsidigt. Dess namn, *Triaden*, angav, att tidningen i fråga ville vara ett organ ej blott för folkskollärare, utan att den jämväl och i lika hög grad avsåg att tillvarataga organisternas och kantorernas intressen. Då annonser nästan helt och hållet saknades, hade prenumerationspriset måst sättas jämförelsevis högt eller till 2 riksdaler banko.

I sin prenumerationsanmälan 1854 klagar Triaden emellertid över att förlust dock icke kunnat undvikas för dem, som »med ädel uppföring» åtagit sig att garantera dess bestånd, men fortsätter: »Då likväl en tidning särskilt för folkskollärare samt organister och kantorer numera blivit ett oundgängligt behov, hoppas vi, att ett större deltagande under innevarande år skall ersätta den förlust, bolaget hittills måst vidkännas, och tillika försätta redaktionen i tillfälle att göra tidningen så innehållsrik och värdefull som möjligt.»

Slutligen lämnar redaktionen i sin anmälan den upplysning

gen, att »de flesta herrar postförvaltare benäget för Triaden modererat sina arvoden till hälften av de i lag bestämda».

Bland de frågor, vilka i början av 1850-talet diskuterades i denna tidnings spalter, återfinnas märkligt nog sådana, som ännu i våra dagar äro föremål för utredning och överläggning, enär de fortfarande vänta på en tillfredsställande lösning. Till dessa kunna ju hänföras katekes-, rättskrivnings-, löne- och pensionsfrågorna m. fl.

Många skollärare och organister voro flitiga medarbetare i Triaden. Där finna vi ock representerade sådana märkesmän i den svenska folkundervisningens historia som Anders Oldberg, P. A. Siljeström och Torsten Rudenschöld.

*

Vi övergå nu till att se, vilka upplysningar 1850-talets skoltidningar lämna oss om de organ, som fått sig den uppgiften anförtrodd att handhava folkskolans ledning.

Det nya skolsystemet och skolans lärare mottogos ofta inom ledande kretsar med stort misstroende. I Svensk kyrkotidning infördes 1856 en artikel, som antogs vara skriven av då nyutnämnde ärkebiskop Reuterdaahl — somliga gissade också på dåvarande teologie professorn, sedermera ärkebiskop Sundberg — och vars omilda omdömen om folkskolan och dess lärare i fråga om tydlighet icke lämna något övrigt att önska. Vi anföra några av de kraftigare satserna ur denna kritik.

»Det genom 1842 års skolstadga för allmogen upprättade folkundervisningssystem har», säger författaren, »sina äventyrligheter, av vilka dock ännu icke mycket ont försports. Det är äventyrligt att tillskapa en stor samling skollärare, som tro sig hava och verkligen hava rättigheter, som anse sig vara offentliga tjänstemän — de kalla sig redan själva en corps — utan att hava andra skyldigheter än den en husmoder, en mormor, en äldre trotjänare och trotjänarinna i varje bondhus bör kunna uppfylla. Man kan befara, att dessa 'offentliga män' skola sysselsätta sig med helt annat än barnundervisning. Det är äventyrligt att i vårt långsträckta, folkfattiga och även i an-

dra hänseenden fattiga land anordna en metodisk folkundervisning— — —»

Emellertid medger författaren, att de »äventyrligheter», han för sina läsares fantasi frambesvurit, i själva verket ej visat sig så fruktansvärda. »Hittills», fortsätter han nämligen, »har dock allt avlupit någorlunda väl. I den ort, som vi bäst känna, äro de flesta, icke alla skolmästare, stilla anspråkslösa personer, som i seminarium fått lära åtskilligt gott och vid undervisningen däri ej tillåta sig några egenmäktigheter. En förständig pastor har någorlunda i sin makt att förhindra dem från att bliva skadliga.»

Man förstår lätt, med vilken förbittring ett sådant uttalande skulle mottagas av dem det närmast gällde, och Triadens insändaravdelning inrymmer också åtskilliga artiklar, i vilka författaren och hans omdömen bli föremål för en ganska besk motkritik. Så t. ex. fäster sig en insändare särskilt vid den uttalade farhågan, att folkskollärare skulle komma att sysselsätta sig med helt annat än barnundervisning, och säger: »Även om så rasande vore, så visar det intet annat än att folkskollärarna blivit smittade av vissa svenska ärkebiskopars exempel. Vi ha ännu i friskt minne namnen Jöns Bengtsson, Gustav Trolle m. fl., som varit allt utom mänsklig ordning undergivna.» Och därmed, att författaren betecknat flera av folkskolestadgans bestämmelser såsom äventyrliga, hade nu enligt insändarens mening även han satt sig upp mot konungen, »som alltid visat sig såsom en verklig upplysningens vän och befordrare».

De mot skolan avogt stämda eller för densamma mera likgiltiga prästerna synas dock småningom hava försonat sig med sin ställning som skolrådsordförande, en eller annan måhända därför, att han fann en uppgift i att hindra skolans lärare »från att bliva skadliga», andra därför att de i skolan sågo icke så mycket en kyrkans dotter som fastmer en hennes tjänarinna och de i och genom skolan således ville främja kyrkans intressen.

Men andra åter trivdes redan från början gott i sin nya

ställning, emedan de voro besjälade av verkligt intresse för en förbättrad folkbildning. Härom skriver en lärare.

»Vår pastor har gjort ganska mycket för skolans bästa inom vårt pastorat. Genom hans oförtrutna bemödanden och kraftfulla påtryckning hava våra stora och vackra skolhus blivit uppbyggda trots bondgubbarnas motsträvighet.»

Detta intresse för folkskolan visar sig också i kyrkoherde Otterströms öppna brev till Rudenschöld, vari han ger denne följande vackra erkännande.

»Även herr greven greps av tidens stora tanke, som uttrycktes genom den kungl. folkskolestadgan, och öppnade i egen person vid Leckö en skola för folket. Jag hörde det med en känsla blandad av tacksamhet och beundran, ty med sitt exempel adlade herr greven inför allmänheten det förut föraktade skolmästaryrket, och med sina glödande ord för saken tystade herr greven mången fiende till folkbildningen.»

Och från Härnösand ha vi i Svensk folkskoletidning 1852 under rubriken »Något om skolstyrelser» en skildring, som enkelt men värtaligt vittnar om skolrådsordförandens varma intresse för skolan. Efter att hava beklagat, det vederbörande myndigheter på vissa orter ej velat lämna folkskolan och dess lärare den handräckning, som både lag och ämbete ålagt dem, framställer den Härnösands stads skolstyrelse och särskilt dess ordförande, stiftets biskop, såsom glädjande och efterföljansvärda föredömen i kärlek till och nit för skolan.

»Här såsom mångenstädes», säger författaren, en lärare vid Härnösands folkskola, »utgöres församlingen av en del föräldrar, vilka med allvar måste förmås att hålla sina barn i skolan. Dessa förebära esomoftast som ursäkt, att de behöva barnen hemma för att genom deras arbete hava någon hjälp. För att ej detta och dylika svepskäl skulle bliva gällande har en spisningsanstalt blivit inrättad å härvarande fattighus, varest de fattigare barnen erhålla spisning de dagar, som skolan av dem bevistas. Likväl har det visat sig, att de mest otacksamma föräldrar hellre velat begagna sina barn till tiggeri än låta dem gå i skolan. Även händer, att andra föräldrar av svaghet för

barnen låtit dem då och då utan vederbörligt tillstånd få bliva hemma. Sådant har fått passera till veckans slut, men påföljande vecka hava dessa föräldrar blivit av vederbörande inkallade för att redogöra för sin uraktlåtenhet och utan avseende på personer ålagda att ställa sig gällande skolordning till efterrättelse och ej någonsin utan lärarens samtycke tillåta sina barn vara hemma från skolan. I synnerhet har H. H. biskop Bergman, stadens högtärade pastor, visat sig såsom en rättslig väktare, vilket kan synas därav, att han för att bespara skolstyrelsens medlemmar de ofta förekommande sammanträden för dylika fall själv låtit kalla de försumliga till sig och med det milda och tillika allvarliga sinne, som är honom eget, ofta i flere timmars tid talat förmaningens ord till föräldrarna att vara underdåniga all mänsklig ordning och uppfostra barnen i gudsfruktan och rena seder. Sällan har han med samma föräldrar måst förnya sina varningar, utan hava de åttlytt hans ord och visat vördnad genom hörsamhet.»

Dessa så hedrande bemödanden att tio år efter folkskolans lagstadgande åvägabringa en jämn skolgång få ej fattas som någon blott enstaka företeelse, vilket framgår av några rader i en artikel om den svenska folkskolan i den danska tidskriften Skolens Reform, juniheftet 1854. Dess författare anser det visserligen på det hela taget menligt för skolans framåtskridande, att den nästan uteslutande låg i prästerskapets händer, men fortsätter:

»Jag vill icke härmed säga, att prästerskapet i allmänhet lägger hinder i vägen för folkundervisningen, om än detta skulle kunna både sägas och bevisas om enskilda av dess medlemmar. Om det stora flertalet måste man sanningsenligt säga, att de verkligen gjort mycket, ja, att somligstads prästen är den, som gjort nästan allt för att bringa skolväsendet i det skick, vari det nu äntligen befinner sig.»

Närmast gällde det nu att öva nödigt tryck, där skolrådet och dess ordförande visade sig likgiltiga gent emot skolan, och att sålunda söka vinna en viss jämnhet och likformighet i under-

visningsväsendet inom vårt land. Man måste se till, att folkskolestadgan på sina håll ej bleve en död bokstav allenast.

Här griper Härnösands domkapitel in på ett sätt, som vittnar om ett på den tiden enastående intresse för folkskolans snabba utveckling, och det föreslår åtgärder delvis så radikala, att de icke ens i det nyligen till vederbörande myndigheter utsända förslaget till nya normalreglementen torde finnas upptagna.

Med anledning av domkapitlets utlåtande angående folkundervisningens tillstånd säger också Siljeström (1853), att Härnösands konsistorium fattat frågan djupare än någon annan stiftsstyrelse, och att man icke utan stort intresse läste de upplysningar och reflexioner, detta utlåtande innehöll. Efter att hava berört de hinder och svårigheter, med vilka folkskolan på den tiden hade att kämpa, angav domkapitlet åtskilliga medel för dessas undanröjande, varibland: förändring av lagstadgandet rörande tredskande föräldrar och målsmän samt införande av ett ordentligt bötesystem för skolförsummelser, anställande av en folkskolinspektör i stiftet och anskaffande av en bättre religionsbok än den då brukliga katekesen, vars begagnande ansågs förorsaka trötthet och leda.

Det viktigaste av dessa önskemål var helt visst kravet på inspektion. Domkapitlet ingick också till k. m:t med anhållan om »medel till avlöning för en kringresande skolvisitator, som skulle efter av konsistorium i vederbörlig ordning undfånget förordnande årligen besöka ett visst antal skoldistrikter för att inspektera skolorna, göra sig noga underrättad om lärjungarnas antal, undervisningens beskaffenhet och jämna fortgång, undersöka skolmaterielens och lokalens skick, anställa förhör med lärjungarna — — —, meddela såväl skollärarna som skolstyrelserna nödiga upplysningar och, där så behöfvades, rättelser m. m. samt slutligen avlämna redogörelse för sin inspektionsresa.»

Om frukterna av en sådan inspektion och om dess nödvändighet yttrar domkapitlet: »Konsistorium vågar uttrycka den övertygelsen, att redan denna åtgärd ensam skulle förmå att

verka en oberäknelig förbättring i folkskoleväsendet. Såsom förhållandet nu är, saknar konsistorium i egenskap av överstyrelse för stiftets folkskoleväsende all annan kännedom om folkskoleundervisningens tillstånd än den högst knapphändiga, som av skolstyrelsernas ofta ofullständiga uppgifter på papperet kan inhämtas. Konsistorium, som i allmänhet ej äger anledning att draga skolstyrelsernas nitälskan för den goda saken i tvivelsmål, har dock starka skäl till den förmodan, att *några* av de till konsistorium insända uppgifterna, oaktat de redan på papperet ej visa sig såsom de fördelaktigaste, dock i verkligheten ännu ytterligare tåla ej så ringa modifikation.

*

Efter att så hava kastat en blick på några av de önskingar och planer, som en av den tidens mest intresserade och framsynpta skolmyndigheter företrädesvis ansåg böra förverkligas, lämna vi kapitlet om skolans ledning och övergå till att med några ord beröra *lärarnas utbildning*.

Innan de nyinrättade seminarierna hunnit utexaminera tillräckligt antal folkskollärare, antogos till undervisare personer, vilka prästerna efter enskilda förhör godkände såsom dugliga. För det mesta var det dock klen beställt med dugligheten. Men förutom dessa av prästerskapet godkända lärare funnos även sådana, som efter att hava mer eller mindre grundligt misslyckats på andra områden tagit sig för att meddela undervisning åt allmogens barn. *Deras* olämplighet hade man emellertid kommit till insikt om redan 1820, såsom synes av ett kungligt cirkulär detta år, där det heter:

»Sedan till vår kunskap kommit, att personer kringrest och i socknarna på landsbygden befattat sig med barnaundervisningen, vilka ej allenast varit därtill oskickliga utan även brottslige och till straff blivit dömda, så have vi ansett nödigt att vidtaga mått och steg till förekommande härav och till iakttagande av en noga eftersyn på det sätt, allmogens barn undervisas.»

Men detta cirkulär talar dock blott om »eftersyn», och några för folkbildningen mera avgörande mått och steg vidtogos ej förrän 22 år därefter i och med folkskolestadgans utgivande och seminariernas upprättande.

Sedan statens 12 folkskoleseminarier börjat sin verksamhet, ersattes de förut nämnda lärarkrafterna så småningom med för sitt kall särskilt utbildade personer. Men utbildningen var bristfällig. Hade man förut behandlat folkbildningsfrågan alltför makligt, blev brådskan nu så mycket större. På fyra å fem år skulle rikets omkring 2,700 socknar förse med var sin lärare, varav följde, att från vart seminarium i medeltal 50 elever årligen måste utexamineras. Varje seminarium hade i början blott en lärare, föreståndaren, och denne skulle enligt folkskolestadgan meddela sina elever: »full färdighet uti innaläsning, rätt- och välskrivning samt fullgiltig insikt och ådagalagd färdighet att undervisa i följande ämnen: katekesen, bibliska historien, fysisk och politisk geografi i säker översikt, fäderneslandets historia och huvuddragen av allmänna historien, räknekonsten, såväl teoretiskt som praktiskt, till och med sammansatt regula de tri uti hela och brutna tal, allmänna begreppen av geometri och linearteckning samt naturläran». Dessutom skulle examinanden visa sig äga kännedom om växelundervisningsmetoden och vara skicklig att undervisa i gymnastik och kyrksång samt därjämte äga förutsättning att — enligt somliga domkapitels åläggande — meddela undervisning i »trädgårdskonst».

Fordringarna voro således stora nog, och det vill synas, som om kursen skulle, intill 1849, medhinnas på ett halvt år! Då säkerligen de flesta eleverna kommo till seminariet direkt från plogen eller hantverket och därför i regeln ägde ytterst ringa förkunskaper, inses lätt, att seminarieföreståndaren, även där viljan var den bästa och förmågan den högsta tänkbara, fått sig en olöslig uppgift förelagd. Hela denna på papperet ganska tilltalande seminariekurs kunde under sådana förhållanden ej resultera i någon verklig uppfostrarutbildning utan måste med nödvändighet inskränkas till, såsom en artikelförfattare säger.

»några färdigheters inövande, en del läxors inlärande och för övrigt mekanisk metodik».

*

Och härmed äro vi nu inne på *1850-talets undervisnings-system*.

Vid den tidens folkskolor, de så kallade lancasterskolorna, kunde som bekant undervisningen på grund av det stora barnantalet ej skötas av läraren ensam, utan han hade till biträden några mera försigkomna elever, monitörerna. De barn, som ej längre behövde övas i stavning och tabelläsning, bildade vanligen en grupp för sig, apologistklassen, som erhöi omedelbar undervisning av läraren. Övriga barn uppdelades allt efter olika ståndpunkt i flera eller färre »cirklar», vilka samtidigt och i samma rum undervisades av monitörerna under lärarens uppsikt. Men det var ingen lätt sak att uppgöra en någorlunda tillfredsställande arbetsordning för en sådan skola. I tidsskriften Föreningen 1858 vänder sig en bekymrad lärare till dess utgivare, skolläraren F. A. Ekström i Stjärnvik, med förfrågan, hur han lämpligast borde ordna arbetet i sin skola.

Ur dennes svar må anföras: »Om vi nu säga, att titulus har 90—100 lärjungar, så antaga vi, att av dem minst 20 stycken äro så försigkomna, att de icke behöva någon övning i stavning och renläsning å tabeller. De njuta tit. omedelbara undervisning tisdagar och torsdagar tillsammans med 8 cirkeln. De övriga, fördelade i 8 st. cirklar, antaga vi hava 9 lärjungar i varje av de 6 lägsta cirkelne = 54 lärjungar och uti de 2 övre 26 lärjungar tillsammans. Dessa 26 lämna en dag varje vecka monitörer till de 6 cirkelne på så sätt, att $\frac{1}{3}$ av dem tjänstgör omväxlande måndagar, onsdagar och fredagar. Och när vi på så sätt fått 8 monitörer dagligen, så dela vi 1 och 2 cirkeln i 2 avdelningar med var sin monitör, varemot 3, 4, 5 och 6 cirkeln erhåller endast var sin; i cirkeln gives det bästa av 8 cirkeln barn till monitör, och för 8 cirkeln är läraren själv undervisare.»

Enligt detta förslag skulle alltså de sju lägre cirkelna er-

hålla undervisning tre dagar, apologistklassen två dagar och den mellanliggande åttonde cirkeln eller övergångsklassen fem dagar i veckan. Lördagen var fridag.

Av de i herr Ekströms svar upptagna metodiska anvisningarna må nämnas, att barnen för att ej lära sig renläsningstabellerna utantill borde »läsa rätt fram 1 à 2 dagar varje vecka och de övriga dagarna renläsa baklänges», att läraren ej borde vara bunden vid någon viss cirkel utan vara på rörlig fot, så att barnen aldrig voro »säkra för att han icke plötsligt kan vara dem helt nära», och att i mindre skolor cirkelnas antal borde inskränkas.

En för den tiden synnerligen betecknande anvisning lämnar i sin arbetsordning en av de bäst skötta lancasterskolorna i riket, då det heter: »Vidskepelse, fruktan för spöken och oförnuftiga föreställningar om den eller den naturföreteelsen söker man med all flit motarbeta och utrota.»

För att emellertid dessa växelundervisningsskolor med sina mycket påtagliga brister ej skola bli alltför omilt bedömda, må vi här ett ögonblick erinra oss den bakgrund, mot vilken de böra ses, den gamla byskolan, som lancasterskolan så småningom lyckades ersätta. I Svensk Folkskoletidning 1852 läses en skildring från en sådan byskola, av vilken vi göra följande sammanfattning:

Barnen inkomma i en stuga och packa sig ihop på bänkar eller bräder. Skolmästaren sätter sig på en stol och framkallar en lärjunge i sänder för att förhöra hemläxan, under det de större gossarna placera sig vid bordet för att skriva. Men snart kommer pigan för att duka, och gossarna måste undan. Efter måltiden skrives, läses, spinnes och pratas. På eftermiddagen infinna sig ett par grannar. Där samtalas om hästar, oxar och kalvar, varunder vännerna ta sig en eller annan sup, tills de bli ganska stortaliga. Nu kommer en handlande och utbjuder sina grannlåter. Så na'kas aftonen. Läraren ville gärna anställa »ett litet kristeligt katekesförhör» med barnen före aftonbönen. Men då äro gubbarna komna riktigt i takt med att disputer och interfoliera med svordomar, vilket gör att katekisa-

tionen måste inställas. Nästa dag vandrar man till en annan stuga för att uppleva nya eller likartade äventyr.

Även om man nu antar, att denna bild av en dag i den gamla byskolan fått en väl grell färg, så torde det dock utan vidare vara klart, att lancasterskolans inrättande på sin tid utgjorde ett stort steg framåt på den utvecklingens väg, vår folkskola haft att vandra.

Emot växelundervisningsskolorna ställer nu emellertid greve Torsten Rudenschöld sitt skolsystem.

I en promemoria, införd i Göteborgs Handelstidning och föranledd av folkskolefrågans behandling vid ett diskussionsmöte 1855, förklarar Rudenschöld, att barnen oftast under folkskolans dåvarande skick lärde alltför litet, och fortsätter: »Ett rättmätigt anspråk på folkskolan måste vara, att den del av undervisningen, som är för alla nödvändig, också göres för alla åtkomlig. Att detta för närvarande icke sker, är nog samt bekant, alldenstund i de flesta landsskolor blott en ringa del eller långt under hälften av barnen inom skolåldern besöka de fasta skolorna men det ojämförligt större flertalet utebliver, och detta till stor del på grund av giltiga vare sig lokala eller andra hinder.» Detta missförhållande ville han nu avhjälpa med sina ambulatoriska roteskolor.

»En välgörande och relativt grundlig undervisning» kunde emellertid enligt Rudenschölds mening ej åstadkommas, så länge en lärare måste »lära allt åt alla på en gång, endast understödd av nästan allmänt underhaltiga monitörer». Läraren måste sättas i tillfälle att få göra blott ett i sänder, att sammanhålla lärlingarna inom ett och samma läroämne för varje särskild lektionstimme eller på sin höjd dela dem i två avdelningar, av vilka den ena sysselsattes med någon tyst övning, under det den andra åtnjöte lärarens omedelbara undervisning. »För detta ändamål», säger han, »böra skolbarnen indelas i 3:ne huvudklasser, nämligen nybörjare, som kunna kallas underläsare, mera försigkomna, som kunna kallas överläsare, och för högsta undervisningen begåvade och underbyggda, som kunna kallas eliter».

Underläsarna skulle dock endast särskilda dagar eller kortare stunder varje dag bevista skolan. Ty dels vore det för deras ålder onaturligt och därför skadligt att ständigt deltaga i skolarbetet, dels skulle de »genom sin bullrande högläsning nedtrycka, ja, nästan omöjliggöra all annan samtidig undervisning med besked för överläsarne.» Här torde ock böra anmärkas, att Rudenschöld — vi hålla oss fortfarande till hans promemoria i Handelstidningen — för dessa nybörjares undervisning anbefaller »fullständig monitörshjälp av de äldre».

»Överläsare må», säger han vidare, »övriga tider av skoldagen få, ostörda av de små, åtnjuta odelad uppmärksamhet av läraren, som då blir i tillfälle att åt ett tyst auditorium meddela undervisning, som är duglig för både förstånd och hjärta, vilket sistnämnda är nära omöjligt under det allmänna lancasterskriket. Men även för överläsarna synes han benägen att kraftigt begränsa skoltiden, då han talar om »inskränktheten av den tid, som arbetsklassens barn äro i tillfälle att begagna skolan, och vilken tid aldrig bör bliva särdeles lång för varje gång för att icke bilda kroppslig lättja».

Vad slutligen elitklassen angår, ansåg Rudenschöld, att skoltiden för dess elever borde utsträckas till femtonårsåldern. Ty först mellan tolv och femton år, och sedan underbyggnad erhållits i överläsarskolan, kan, menar han, »allmänneligen påräknas behöfvlig skärpa i tankeförmågan ävensom behöfvlig livlighet i lärolusten, för att den högre undervisningen skall kunna vinna nöjaktig framgång». Rörande eliternas lästid håller han före, att, »då arbetarens barn kvarhållas till så hög ålder i skolan, så måste blott korta läroterminer varje år begagnas. För elit-skolan särskilt torde omkring tre månader om året vara nog».

Mellan de två nu nämnda skolsystemens anhängare fördes på 1850-talet ofta ganska heta strider, och den tidens skoltidningar innehålla många spalter angrepp mot och försvar för de två olika pedagogiska huvudriktningarna. Rudenschölds skolplan mötte livligt motstånd från lärarehåll. Man syntes frukta, att hans roteskolor skulle i stället för att förbereda den fortsatta undervisningen i den fasta folkskolan så småningom komma att

ersätta denna, och att således den för alla gemensamma undervisningen skulle avsevärt försämrast. Flera lärare funno vidare hans kritik av folkskolan innebära oberättigat klander mot dem själva och ansågo, att han ville göra hela folkskolans dåvarande lärarekår överflödig, enär ju roteskolorna skulle skötas av oexaminerade och till elitskolan krävdes akademiskt bildade lärare.

Genom det långvariga tankeutbytet i skoltidningarna och eljest i pressen hävdades dock många missförstånd, och de olika åsikterna sammanjämkades understundom. Man började å omse sidor hos motparten finna åtskilligt, som var värt erkännande i stället för klander, och man medgav, att båda riktningarna dock åsyftade skolans bästa. I juli 1858 åstadkoms ett sammanträffande mellan den grevliga folkskolereformatorn och en av det gamla systemets mest energiska förkämpar, utgivaren av tidskriften Föreningen, då så stort samförstånd vanns, att de båda motståndarna i några av de viktigaste och mest omstridda skolfrågorna kunde avge en gemensam »deklaration», vilken, om den också ej utgjorde slutpunkten till den i många avseenden intressanta skolstrid, vi här med några ord berört, dock bildade en grundval för samarbete i viktiga punkter, där förut söndringen mellan folkbildningens vänner väsentligen förlamat deras strävanden.

(Forts.)

Om det enskilda arbetet vid folkskoleseminarierna.

Ehuru redogörelser för det enskilda arbetet vid tre seminarier varit införda i tidskriften, vilja vi här med ledning av till Kungl. överstyrelsen inkomna uppgifter nämna om några iakttagelser rörande ifrågavarande arbete vid olika seminarier. Överstyrelsen har nämligen den 11 sisl. maj infordrat uppgifter från seminarier om det enskilda arbetets anordning, erfarenheter av allmänare innebörd samt åsikter och önskemål beträffande nämnda arbete. Den 27 sept. hade uppgifter inkommit från alla seminarier utom tre, och genom benäget medgivande av Överstyrelsen ha vi blivit i tillfälle att taga del av dessa uppgifter.

Beträffande det enskilda arbetets *anordning* har man vid de olika seminarier i allmänhet följt anvisningarna i § 13 mom. 1 och 2, ehuru dessa blivit i vissa avseenden modifierade särskilt vid de två privata seminarier.

Ledigheten för enskilt arbete har varit något olika. I allmänhet ha 12 dagar under året varit anslagna därtill, vid ett seminarium 13, vid ett annat 2 dagar i månaden, vid Stockholms privata seminarium 3 å 4 dagar under terminen. Vid flera seminarier har det varit 2 lediga dagar i följd, vid några en dag i sänder. Individuellt lov har givits vid ett seminarium (Härnösand), men från och med innevarande läsår skall på lärarnas begäran försöksvis klasslov med 2 dagar i följd lämnas. Utom nämnda lovdagar beviljar rektor vid ett och annat seminarium efter särskild

anhållan åt varje elev en eller två lovdagar under terminen för enskilt arbete och särskilt strax före tentamen eller föredrag.

I fråga om stadgandet i § 13 mom. 4 har enskilt arbete vanligen icke förekommit samtidigt i mer än två ämnen, vid somliga seminarier i blott ett, vid något i tre. I den 1-åriga seminariekursen (studentklassen) har enskilt arbete ej varit obligatoriskt, emedan nödig tid saknas. Dock bör det stå elev fritt att, om han så önskar, utföra sådant arbete.

Vid seminariet i Karlstad har kollegiet bestämt, att enskilt arbete skall vara avslutat i 4:e klassen den 15 april och i 3:e kl. den 1 maj, och liknande bestämmelser uttalas som önskemål vid flera seminarier. På grund av svårigheterna att hinna med allt arbete, som måste vara färdigt före avgångsexamen, har kollegiet i Umeå beslutit uttala sig för att ensk. arbete ej må förekomma i 4:e klassen under vårterminen. Och samma uttalande göres ock vid Stockholms privata seminarium.

Kontrollen över det enskilda arbetet utövas genom tentamen, föredrag i klassen, skriftlig redogörelse, referat, samtal eller något i annan form föreliggande arbetsresultat, såsom i teckning, slöjd och flera andra ämnen är lämpligt.

Beträffande *erfarenheter* av allmänna innebörd samt *åsikter* och *önskemål* äro de i de insända utlåtandena så nära förbundna med varandra, att i den här meddelade sammanfattningen någon sträng åtskillnad dem emellan ej kan göras.

I flertalet av skrivelserna klagas över *svårigheterna* att under den 4-åriga studietiden hinna med det enskilda arbetet. Så skriver rektor vid Falu seminarium: »Det ligger utan tvivel *stor vikt* på att eleverna bli förtrogna med *det studiesätt*, som det e. a. är avsett att frammana, men det är också under nuvarande förhållanden en *utomordentligt svår uppgift*. Skulle däremot elevernas studietid förlängas med exempelvis ett år och i samband därmed en begränsning företagas i timtalet, så att möjligheterna för ett mera lugnt och grundligt arbetssätt bleve ökade, då skulle också helt annat resultat kunna vinnas även i fråga om det e. a., i det att då mera tid skulle kunna därtill anslås och då hellre i form av

minskat veckotimtal än som särskilda lovdagar, och då skulle dessa *mera fria studier* icke framstå som ett slags ny klut på ett gammalt kläde utan lättare kunna organiskt inordnas som ett naturligt led i det övriga arbetet.» I skrivelsen från Umeå seminarium heter det: »Att brister vidlåda det *obligatoriska enskilda arbetet* och att även stora svårigheter äro förbundna med det samma sammanhänger med att det ännu befinner sig på försökets stadium. Svårigheterna bero dock även av andra omständigheter: att tiden för seminarieutbildningen och det e. a. är så knapp, att det övriga arbetet är mer än tillräckligt, om det skall medhinnas ordentligt, att det e. a. skall utföras samtidigt med annat betydelsefullt studiearbete och att elevernas förutsättningar för studier på egen hand äro mycket små, särskilt i vissa ämnen, där de knappt inhämtat grunderna.» Rektor vid Stockholms privata seminarium uttalar den tanken, att det e. a. väsentligen skulle utföras under ferierna. Under terminen finns nämligen ej tid därför. »Timplanen är så belastad och förberedandet av uppgifterna dag för dag kräver så mycken tid och kraft, att plats ej kan beredas åt studiearbete av detta slag.»

En *annan* mera allmän *iakttagelse* är, att eleverna begagna det enskilda arbetet för att därigenom få högre betyg i olika ämnen. Härom heter det från Göteborgs seminarium: »Eleverna ha under med dem hållna överläggningar med uttryck av harm betonat, att e. a. av mången elev missbrukas, i det att e. a. sökes i ett ämne mindre på grund av studieintresse än i syfte att få föregående terminsbetyg höjt. Då stadgan ej lägger hinder i vägen, kan det hända och har också hänt, att en elev i nitisk betygsjakt genomlöper en god del läroämnen och därigenom drager över sig åtminstone skenet av en mera av betygshunger än studielust motiverad iver för enskilt arbete.» Det är givet, att huvudändamålet med elevernas e. a. eller utvecklingen av självverksamheten härigenom motverkas. Samma iakttagelse har ock gjorts vid flera andra seminarier.

Vid några seminarier, såsom i Lund och Karlstad m. fl., talas det om det enskilda arbetet såsom en bidragande orsak till ö v e r-

ansträngning. Härom heter det i utlåtandet från seminariet i Karlstad: »En olägenhet är, att de svagare eleverna för att vara lika duktiga som kamraterna taga sig för mera arbete än som är lämpligt för dem. Därigenom uppstår överansträngning, eller också blir arbetet i klassen i något eller några ämnen lidande.» (Se närmare härom i adj. Sandahls art. i h. 3.)

Vad lärarna beträffar, är en olägenhet av e. a., att somliga bli alldeles överhopade med granskning av enskilda arbeten. Så har en lärare vid Strängnäs seminarium haft ända till 85 arbeten att leda och kontrollera, bland dem flera vidlyftiga skriftliga redogörelser, och vid Kalmar seminarium fick en av lärarkåren förra året på sin lott 41 arbeten. Med anledning härav uttalades vid Strängnäs seminarium det önskemålet, att lärares granskningsskyldighet skulle begränsas till omkring 10 olika uppgifter inom varje ämne och klass.

Angående *värdet* av det enskilda arbetet finnas uttalanden från olika seminarier. Vid statens seminarium i Stockholm hade »det e. a. i det hela motsvarat de förväntningar, man ställt på denna arbetsform». Enligt prot. av den 2 juni 1917 från seminariet i Karlstad »synas eleverna under sista halvåret fått mera förståelse för ifrågavarande arbetes syfte och uppgift. Många elever hade valt uppgifter, som varit ägnade att förkovra och fördjupa deras kunskaper». Rektor vid Härnösands seminarium yttrar: »När det e. a. infördes vid seminarierna, hälsades det av många såsom det kanske yppersta av allt, som den nya stadgan medfört. Det förefaller mig, som om de senast gångna årens erfarenhet i någon mån dämpat förhoppningarna i förevarande avseende. Orsakerna synas mig vara två. 1) Trots de ökade inträdesfordringarna äro dels våra elever vid inträdet så föga mogna, att man av dem ej kan begära mycket av självständigt, djupgående arbete; 2) dels äro kurserna i förhållande till den korta utbildningstiden så omfattande, att elevernas kraft måste spännas till det yttersta, ibland nästan ända till bristning, för att det nödvändiga klassarbetet skall kunna tillfredsställande skötas. Trots allt anser jag dock det e. a. vara synnerligen värdefullt, och det skulle enligt min mening vara en olycka för se-

minarierna, om de röster, som höjts för dess avskaffande, vunne gehör.»

I Lund hade resultatet för en del elever varit synnerligen gott. För flertalet hade det varit klen, och vore anledningen att söka i de inträdessökandes ringa antal, till följd varav man icke kunnat göra sådant urval och uppehålla inträdesfordringarna så, som man från början tänkt sig. På grund av de många lovdagarna hade det blivit svårt att medhinna kurserna i ämnena. Rektor vid statsseminariet i Göteborg yttrar: »Det enskilda arbetet är ännu en så ung och ny arbetsform, särskilt såsom obligatoriskt, att först efter några års ytterligare erfarenhet bestämdare framställning angående detta arbetes lämpigaste anordning torde kunna göras. Det tror jag mig dock våga redan nu betona, att det e. a. och det just såsom obligatoriskt står i gott förbund med friheten: elev har fritt ämnesval, det obligatoriska är endast, att han ej får underlåta ämnesvalet. Det e. a. är en värderik undervisningsform, som bör så långt som möjligt utnyttjas. I den mån denna princip kan utan intrång på det nödvändiga klassarbetet, som är undervisningens fasta stomme, vinna en ändamålsenlig tillämpning, skola våra elever genom e. a. lära sig värdet att på egen hand fördjupa sig inom ett studieområde, de skola vinna förökad arbetsglädje och förökad intresse för självständigt arbete.» —

Med förut nämnda *erfarenheter* sammanhånga *önskemålen*. Vid seminarierna i Strängnäs, Lund och Stockholm (priv.) framhålles, att det e. a. ej borde vara *obligatoriskt* utan *frivilligt*. Alla elever vore nämligen ej mogna för e. a. Härom säger rektorn vid Stockholms privata seminarium: »Någon fara för att det e. a., om det ej vore obligatoriskt, skulle mera undantagsvis förekomma, synes oss alls icke föreligga. Eleverna äro i själva verket så intresserade av dessa uppgifter, att de av dem betraktas mera såsom förmån än såsom plikt.» — Vid nämnda trenne seminarier yrkas därjämte på att *lovdagarna* måtte borttagas eller inskränkas till minst hälften. Rektor i Härnösand uttalar som önskemål 1) »att det bör tillses, att största möjliga koncentration åvägabringas, så att en verklig fördjupning av nå-

got valt kunskapsämne åstadkommes, 2) att e. a. av *lättare* art, t. ex. litteraturläsning och studium av historiska arbeten, gives redan i kl. 1 och 2, 3) att det måtte tagas i övervägande, huruvida ej ferierna i någon mån böra tagas i anspråk för e. a., som ej medhinner under läsåret.»

Kollegium vid seminariet i Umeå beslöt uttala sig för »att elev ej må äga rätt att välja mer än *ett* ämne under samma termin, och att den uppgift, som väljes, skall vara sådan, att den kan anses väl motivera den ledighet, han erhåller. Det hade nämligen hänt, att elev valt ända till 8 uppgifter under de båda sista läsåren». Även beslöt collegium, »att lärare varje månad av terminen skulle hålla sammanträde med de elever, som valt uppgift i hans ämnen, för att ge dem råd och anvisningar samt övervaka, att arbetet behörigen fortskrider».

I *principiellt hänseende* är uttalandet av rektor vid Landskrona seminarium beaktansvärt. Han säger: »Syftet med det e. a. torde böra i någon mån modifieras. I § 13 mom. 1 avses spec. arbete för rikare begåvade och åt visst håll spec. intresserade lärjungar; måhända vore det bättre att bestämma ändamålet såsom övning i studium på egen hand, något, vari blivande lärare böra erhålla en viss ledning. Seminariets uppgift är ju och måste vara att utbilda icke ämnes- utan klasslärare, således att bibringa eleverna i samtliga folkskolans ämnen så goda insikter och färdigheter, tid och omständigheter medgiva. Anlagerna äro olika och elevernas förbildning ofta rätt bristfällig. Att den svagare begåvningen, som man ej kan undgå att få med, ej minst på grund av preparandkurserna, erhåller behöflig hjälp till utbildning blir nog med hänsyn till folkskolans behov viktigare, än att tillfällen beredas den större begåvningen att specialisera sig. Enskilt arbete av detta slag torde lämpligare betecknas som förkovringsarbete. E. a. i stadgans mening torde helst böra uppskjutas till kl. 4.»

Några medel att förekomma *jäkt efter högre betyg* genom e. a. föreslås. Så har vid seminariet i Karlstad collegium gjort det uttalandet, att höjning av betyget i ett ämne för e. a. i regel må äga rum först då slutbetyget i ämnet avgives. Kolle-

giet i Lund uttalade enhälligt den önskan, att från och med h. t. 1917 till dess förhållandena bleve mera gynnsamma uppgifter för e. a. av mera självständig beskaffenhet skulle föreläggas endast sådana elever, som av lärarna härför anses skickade; övriga lärjungar kunde erhålla lättare uppgifter i form av referat eller dylikt. Vid privata seminariet i Stockholm föreslås, att det e. a. ej må bedrivas av elev i annat ämne än det, vari han vid senaste termins slut erhållit vitsordet Med beröm godkänd eller, om detta vitsord ej utdelats, högsta vitsord, som givits. »Denna princip följdes», säger rektor, »i stort sett vid vårt seminarium före den nya stadgan. Och vår erfarenhet pekar bestämt i den riktningen, att det vore bättre att följa den nu. Men förutsättningen härför är, att det e. a. ej är obligatoriskt. Ty så länge det är obligatoriskt, måste det ju kunna bedrivas även av elev, som endast har betyget godkänd i alla ämnen. Även annat skäl talar för att det e. a. ej bör vara obligatoriskt. En elev, som ej erhållit något högre vitsord i något eller några ämnen, använder förvisso sin tid allra bäst genom sträng koncentration på de dag för dag mötande uppgifterna.» — Emot ett sådant förslag, som även framkommit vid seminariet i Göteborg, gjordes å andra sidan gällande, att detta villkor skulle möta synnerliga svårigheter. Vid sistnämnda seminarium ha eleverna uttalat det önskemålet, att elevs rätt till fritt val av ämne skulle begränsas till högst två läroämnen, övningsämnena inbegripna, vilka elev vid inträde i 3:e kl. hade att bestämma sig för såsom de ämnen, i vilka han ville specialisera sig. När en uppgift lösts, har han att välja ny uppgift inom samma läroämne men ej rätt att övergå till annat ämne. Åtminstone borde sådan rätt icke medgivas utan ganska starka restriktioner, t. ex. först efter skriftligt motiverad framställning till eller medgivande av kollegiet. Missbruket skulle härigenom stävjas och mera begåvade elever hinna med ett verkligt fördjupande av sitt studium. Både lärare och elever önska här liksom vid ett flertal andra seminarier *befrielse från prakt. övningar under lovdagar*. I en bilaga till utlåtandet från seminariet i Linköping har adj. Setterberg föreslagit, att anteckning å bety-

get må göras om arbetets värde och kursens omfattning. Härigenom kunde, menar han, benägenheten att splittra sig på flera ämnen minskas.

Bestämt och klart sammanfattas vid Stockholms privata seminarium önskemålen beträffande det ensk. arbetet i följande punkter:

»1) Det enskilda arbetet måste bestå i fördjupande av ett ämne 2) att e. a. ej må bedrivas i mer än *ett*, högst *två* ämnen 3) att e. a. ej må vara obligatoriskt 4) att e. a. ej må bedrivas av elev i annat ämne än det, vari han vid senaste termins slut erhållit vitsordet Med beröm godkänd eller, om detta vitsord ej utdelats, högsta vitsord, som givits 5) att e. a. ej bindes vid terminen utan må förekomma under de två sista seminarieåren och utföras under tid, som för elev bäst lämpar sig 6) att lovdagarna för e. a. reduceras till minst hälften 7) att det e. a. skall vara avslutat under höstterminen i avgångsklassen.» —

Till sist vilja vi yttra några ord om ifrågavarande ämne. Då kommitterade utarbetade den nya stadgan och däri införde bestämmelsen om det enskilda arbetet, var avsikten därmed, att genom de ökade inträdesfordringarna första klassen enligt den förra stadgan skulle ersättas och mera omfattande och grundliga studier kunna bedrivas. Men erfarenheten synes hava visat, att de förberedande studier, som bedrivas av de inträdessökande dels på egen hand, dels vid preparandanstalterna, ej äro av så mycket värde. Följden blir — något som också framgår av de mera kritiskt anlagda utlåtandena rörande det e. a. — att de intagna eller åtminstone större delen av dem ha fullt upp att göra med de dagliga uppgifterna för seminariearbetet och behöva förkovra sig i olika ämnen. Endast ett mindre antal av eleverna i 3:e och 4:e kl. äro mogna för studier på egen hand. Helt annat skulle visserligen resultatet bliva, om studietiden vid seminarierna ökades med ett år, såsom det uttalas av rektor vid Falu seminarium. —

Nu är det visserligen sant — vad som framhålles vid några seminarier — att det e. a. är en så ny anordning, att man ännu ej med bestämdhet kan yttra sig om dess lämplighet. Men i

alla händelser torde man i tillämpningen ej böra vara alltför sträng med den fordran, att *alla* eleverna skola ha enskilt arbete, utan hellre borde man, såsom det uttalas av sem.-kollegium i Lund, endast fordra det av de elever, som därtill kunde anses mogna, medan övriga elever kunde erhålla lättare uppgifter i form av referat eller dylikt. Dessa senare skulle förvisso ock, såsom det angives i ett par av skrivelserna, bäst använda sin tid genom att förkovra sig i de ämnen, där det kan vara behöfligt. Något som alltid väl lämpade sig, vore, i enlighet med vad rektor vid Landskrona seminarium nämner, att meddela eleverna övning i studier på egen hand.

Av de förut nämnda åtgärderna att förekomma jäkt efter högre betyg genom enskilt arbete har den av rektor vid Stockholms privata seminarium föreslagna bestämmelsen, att e. a. skulle få bedrivas endast av de elever, som erhållit vitsordet Med beröm godkänd i något eller några ämnen, den fördelen med sig, att man finge en bestämd norm att hålla sig till, men den har ock svårigheter med sig. Betygsskalan är nämligen olika icke blott vid olika seminarier utan även vid samma seminarium. En lärare kan vara rätt liberal med överbetyg, medan en annan är ganska sparsam därpå. Det skulle då kunna inträffa, att e. a. mest förekomme i ett ämne, där läraren har högre betygsskala. Säkrare torde då vara att antingen, såsom det föreslagits av kollegium vid seminariet i Karlstad, dröja med betygets höjning för e. a., tills slutbetyget angives, eller ock, såsom det uttalas av kollegium i Lund, i allmänhet taga i betraktande, vilka elever som äro »skickade» eller mogna för sådant. Ett annat medel anvisas av elever vid Göteborgs seminarium (se därom förut).

Vid några seminarier har yrkats på att lovdagarna för e. a. skulle borttagas eller åtminstone minskas. Utom det att ett stort antal dagar går bort från undervisningen, ha de den olägenheten med sig, att man, sådana förhållandena nu äro, ej har någon kontroll på huru de begagnas. De kunna nämligen användas till åtskilligt annat än e. a., varpå belysande exempel skulle kunna anföras. Ett sätt vore, att elev sutte på lärummet, i den

mån ett lämpligt sådant kommer till stånd vid seminarierna, och där under vissa timmar sysselsatte sig med det e. a., han har för händer.

Det enskilda arbetet är, såsom av det anförda synes och även uttalats av t. ex. rektor vid Falu seminarium, en ganska svår uppgift att på ett tillfredsställande sätt ordna.

J. F. Björnståhl.

Litteratur.

Lärobok i Vår kristna tros- och sedelära i anslutning till d:r. Martin Luthers Lilla katekes framställd till *skolungdomens tjänst*. (Nytt katekesförslag). Av *J. Er. Björkqvist*, kontraktsprost. Eget förlag. Pris 1 kr. 25 öre hos utgivaren, adress Uppsala.

Förevarande läroboksförslag är en frukt av mångårig erfarenhet på katekisationens område. Förf. följer den hittillsvarande ordningen i katekesen. Frågeformen är dock borttagen. En del lärostycken i den nu gällande katekesutvecklingen ha dels upptagits i sin helhet, dels till någon del, dels förenklade, varjämte längre *bibelord* och mindre passande utbytts emot nya.

Vid ett mera hastigt genomgående av läroboken ha vi ej funnit anledning till att i sak göra många anmärkningar. Stycket 2, sid. 5, lyder: »Alla som blivit döpta, *kallas* kristna, men endast de döpta, som i tron på Jesus vandra i ett nytt leverne, *äro* kristna». Detta överensstämmer icke med förf:s åskådning om dopet. Det bör därför heta i slutet: äro *rätta* kristna. Jämför första stycket i biskop Billings katekesutläggning: »Kristen *kallas* jag, därför att jag *är* en kristen. Detta blev jag i den stund, jag blev döpt» etc. I ett och annat stycke är väl mycket innehåll sammanfört och därigenom svårt för barnen att inlära, t. ex. st. 217 Vad döpelsen är.

Att instiftelseorden till nattvarden samt ett par stycken om nattvarens väsen och välsignelse införts, anse vi i likhet med förf. vara i sin ordning, då många barn, som ej komma att åtnjuta någon konfirmationsundervisning, böra få »åtminstone någon kunskap om det högsta nådemedlet, den hel. nattvarden».

Förf:s förslag, vari han söker taga vara på det myckna goda, som finnes i den nuvarande katekesutvecklingen, är en verklig lärobok i katekes och därför värt att beakta.

Folkskoleseminariet i Uppsala. Redogörelse för läsåret 1916—1917 av Gideon Danell, rektor.

Denna redogörelse är ganska omfattande och är avfattad under följande huvudrubriker: **Inledning. I. Lancaster eller Pestolozzi. Tal av Överdirektören B. J:son Bergqvist. II. Kantat av Rektor Martin Granér. III. Slutbön av Årkebiskopen N. Söderblom. IV. Seminariets nybyggnad** (med illustrationer). **V. Redogörelse för läsåret 1916—1917. VI. Några blad ur Uppsala folkskoleseminariums historia av Seminarieeleverna G. Bäckström och P. Lundh.**

Dansk Seminarieblad. Udgivet af *Dansk Seminariforening*, redig. af Chr. Høirup, Gjedved, Horsens. Nr 9 och 10 1917.

Innehåll: Niels Jul.: Statstilskud eller Skolepenge; Red.: Bestyrelsens Lovforslag og Offentligheden II; Red.: Aarsmødet; Bestyrelsevalget; Hjørring Seminarium; Personalia; Et og andet; Bøger og Blade, Bekendtgørelser; Indholdsfortegnelse for 3 Aargang.

Pedagogisk tidskrift. H. 10 1917.

Innehåll: Georg Brandell. Intelligensmätning; N. Löfman. En lektionseudiometer; Anmälningar; Kungliga beslut; Personalnotiser.

O. Johnsson. Nya tidens historia. Lärobok för gymnasiet och därmed jämförliga läroanstalter. I. Första tidevarvet 1500—1648. II. Andra tidevarvet 1648—1789. Sthlm, M. Bergvalls förlag, 1916 och 1917.

Det har redan skrivits så många berömmande recensioner över denna lärobok i Nya tidens historia, att dess stora värde från rent historisk synpunkt kan anses oomtvistat. För egen del skulle jag också mycket väl kunna instämma i dessa lovord, om arbetets titel vore en annan, om det blott vore en handbok i historia för den historiskt intresserade, inklusive de lärjungar på gymnasiet, som ha lust och tid att utvidga sina kunskaper utöver den traditionella kursen. Nu framträder emellertid författaren med anspråk på att undantränga den sedan flera årtionden tillbaka använda läroboken av Pallin, de sista upplagorna omarbetade av Boëthius. Och en entusiastisk recensent har i en huvudstadstidning profeterat om en renässans av det historiska studiet vid våra allmänna läroverks gymnasier, om den nya boken där komme att användas vid undervisningen. Den måste därför framför allt skärskådas och dömas efter sina pedagogiska förtjänster och brister.

I en artikel i denna tidskrift för år 1914 med rubriken »Reflexioner över ett kapitel ur en historisk lärobok» faller författaren en synnerligen hård dom icke allenast över nyss nämnda lärobok av Pallin-Boëthius, utan över den historiska undervisningen vid våra

läroverk över huvud taget, ja, till och med över den historiska bildningen i vårt land. Han anser, att de nuvarande historiska läroböckerna med deras otaliga, av sammanpackade fakta (som aldrig bli fakta utan bara ord och namn) fyllda kapitel aldrig kunna bli så levande för lärjungen, så åskådliggjorda, att eleven, som sig borde, får tag i den historiska verkligheten. Den historiska elementarbildningen ger icke någon verklig insikt i vad det vara må — vi tänka nu på personer och händelser, institutioner eller samhällstillstånd, verkande orsaker eller mänskliga ideal. Den historiska kunskap, en student besitter, är alldeles icke någon bildning. Det historiska studiet sådant det bedrives inom våra läroanstalter är — bedömt efter hans måttstock — absolut värdelöst. Ja, han menar, att med få undantag hela nationen saknar historisk bildning, vilket ju ej heller är ägnat att förvåna, då det enligt hans värdesättning ej heller finnes någon verklig historia, att den åtminstone är utan betydelse för vare sig det individuellt personliga livet eller samhällslivet.

För var och en, som haft med undervisning i historia på gymnasiet att göra och ställer normala anspråk på bildning och begåvning, är det ju uppenbart, att förf. här gör sig skyldig till en stor överdrift.

Vad Pallin-Boëthius historiska lärobok beträffar, må det villigt medges, att den har sina brister, såsom de flesta andra läroböcker, såsom allt mänskligt, skulle jag ha lust att tillägga. Den är utan tvivel i vissa stycken krönikeartad; och flera fakta och data kunde saklöst strykas för att ersättas av viktiga synpunkter, som kunna anses höra till de allmänna läroverkens historiska bildningsstoff. Särskilt tänker jag då givetvis på dessa sidor, som d:r J. tagit till utgångspunkt för sin skarpa kritik och som varje förståndig lärare givetvis med den stora frihet han har i förhållande till läroboken behandlar efter förtjänst vid genomgången. I detta sammanhang vill jag även påpeka de många onödiga tidsuppgifterna i skildringen av Balkankrisen i sista upplagan, i den förhoppning att en ändring i en kommande upplaga måtte ske. I hög grad orättvist är emellertid omdömet, att »många, många kapitel» äro av samma slag, att de äro till för att plåga och förvirra, att de ej rikta vare sig intellektet eller känslan eller viljan. Såväl P. som B. ha följt den gamla principen med kortfattade läroböcker, som räknar med den nuvarande normalbegåvningen i en klass och bygger på förtroende till läraren. Från denna synpunkt betraktad har den förbättrade boken många stora förtjänster. Den illustrerade upplagan, som för ett tiotal år sedan utkom med sitt rika material för det kulturhistoriska studiet, anser jag fylla mycket stora anspråk och vara väl anpassad för lär-

jungarnas fattningsgåva och för deras psykiska läggning i det hela liksom också för det mål, som är uppställt för den historiska undervisningen på gymnasiet med den anslagna tiden av 3 timmar i veckan. Vid en jämförelse med motsvarande läroböcker i våra grannländer eller de stora kulturländerna kan jag ej finna annat än att den gott kan ta upp tävlan med vilken som helst och finner jag heller ingen, som består provet inför sådan kritik och sådana fordringar, som av dr J. formulerats.

Den nya läroboken uppställer emellertid ett högt mål för den historiska undervisningen på gymnasiet. För att historien skall komma som en verklighet till de unga, bliva ett mönster och en varning, anser författaren, att allt, som är likgiltigt och värdelöst, allt, som ej lär oss förstå utvecklingen, måste utmönstras. Eftersom historien i våra dagar strävar att fatta staterna som biologiska enheter, ja, som personligheter, måste gymnasiet föra sina elever in i denna betraktelse av staterna, sedan lärjungarna i realskolan företrädesvis »studerat männen», personligheterna.

Utan all fråga har förf. såsom historiker löst sin uppgift på ett lyckligt sätt från sin utgångspunkt och efter sin maxim. Läroboken innehåller en mängd intressanta synpunkter till belysning av staternas inre liv och deras förhållande till varandra. Frågan är blott, om förf. nu utmätt det rätta måttet och om den djupare och mera omfattande bildning han vill ge är avpassad för ynglingar i åldern 15—18 år. Jag tror, att man har anledning att inför denna fråga ställa sig mycket skeptisk, och är övertygad om att lärobokens användning i praktiken ej skall jäva detta påstående. Dr J:s bok innehåller nämligen icke allenast flera nya och viktiga synpunkter, som förut saknats i en lärobok för gymnasiet, utan dessutom en hel del, som ingalunda kunna anses såsom nödvändiga beståndsdelar av den historiska bildning, skolan avser att lämna, icke ens av den djupare kunskap, förf. själv velat ge. Härtill kommer emellertid också en mängd nya fakta, som den objektive granskaren i många fall ingalunda kan tillmätta någon större betydelse än flera, som av dr J. utdömts såsom värdelöst gods i Pallin-Boëthius lärobok.

Jag skall gärna medge, att kapitlet om striderna i Italien kunde ha fått en lyckligare form och att vid framställningen av kabinettspolitiken några detaljer kunde uteslutas för att ersättas av en givande synpunkt, som underlättade hägkomsten av de invecklade politiska intrigerna. Men om nu dessa fejder i Italien samlade den tidens politiska intresse omkring sig och i sin mån bidraga till att belysa renässansens samvetlösa politik, om vidare kabinettspolitiken och de dynastiska landskiftena spelade en så stor roll under 1700-

talet, skall man då utelämna dem av hänsyn till svårigheten för ungdomen att inlära dessa saker? Eller blir framställningen enklare och lättare ihågkomlig, om den fördelas med lika många detaljer på de olika ländernas historia? Den teckning förf. ger av kabinettspolitiken innehåller många fler fakta än Pallin-Boëthius. Med tillägg av de för en högre uppfattning av det diplomatiska ränkspelet meddelade, ej alltför värdefulla synpunkterna, måste detta kapitel bli vida svårare att inhämta än förut, utan att skänka någon nämnvärt större behållning.

Det är heller icke lätt att begripa, värför icke mindre än 8 sidor skola ägnas åt kampen mellan Karl V och Frans I. Efter en orienterande översikt på mer än 2 sidor, som sannerligen ej blir så lätt att smälta för ungdomarna i andra ringen, följer en skildring av första kriget, i vilken förf. aktar nödigt att redogöra för den kejserliga arméns inträngande i Syd-Frankrike under Karl av Bourbon och för den planerade delningen av Frankrike emellan Habsburg, England och Karl av Bourbon, ehuru fälttåget i Provence misslyckades och delningen också uteblev. Tredje kriget, som i Pallin-Boëthius avfärdas på ett par rader, upptar nära en hel sida med ett flertal uppgifter, som knappast kunna motiveras av den högre synpunkt, som förf. anlagt vid sina angrepp på detaljerna i Pallin-Boëthius.

Förf. har i sin artikel frågat, vad det skall tjäna till att läsa om de invecklade arvsanspråk, på vilka det franska konungahuset stödde sig vid sina nämnda annexionsförsök i Italien, och undrar, om ynglingar bli kunnigare och visare genom den kunskapen. Är det måntro av större vikt att lära känna de invecklade släktskapsförhållandena och familjetraditionerna inom det habsburgska huset, som lågo bakom den pragmatiska sanktionen och Karl Alberts anspråk, varåt ägnas mer än en halv sida. För de unga blir detta ett kapitel lika benigt som något av de värsta i Pallin-Boëthius. Att de bli visare och kunnigare därav än genom inhämtande av den gamla vanliga kortfattade uppgiften, kan med skäl betvivlas.

Såsom lärobok på gymnasiet måste därför den större upplagan, som här avses, anses nära nog oanvändbar, så länge läraren ej har mer tid till förfogande än för närvarande. Andra delen upptar ensam lika stort sidantal som Pallin-Boëthius, och dock har förf. tyvärr utelämnat kulturhistorien. Förf:s löfte att avhjälpa denna brist genom en särskild lärobok är ett nytt bevis på hans starka intresse för den historiska undervisningen, men ock på hans optimistiska uppfattning av lärjungarnas förmåga att tillägna sig, vad han av sitt rika förråd har att bjuda på. Så stora förtjänster den

mindre upplagan, vilken till omfånget är jämförlig med Pallin-Boëthius, än må ha, skulle jag för egen del ej vilja tillstyrka dess införande, så länge samma brist vidlåder den. Det vore utan all fråga klokare, om förf. ville till lämpligt omfång inarbета det kulturhistoriska stoffet i en kommande upplaga. Blev denna sedan försedd med illustrationer, skulle den bli en farlig och lät oss säga hälsosam konkurrent till den nu allhärskande läroboken, som dock i mer än ett halvt sekel skänkt det uppväxande släktet en historisk bildning, vilken utan tvivel är långt mera värd, än författaren i sin pessimistiska värdesättning håller före.

Såsom historiker har jag läst den recenserade boken med nöje, tacksam för vad den givit mig och för vad jag hoppas få hämta ur den. Denna tacksamhet delas säkert av många, som här på en behaglig genväg finner ett från akademitiden och studiet av moderna vetenskapliga arbeten icke obekant material samlat och lätt tillgängligt. I så måtto få vi alla hoppas, att detta arbete skall bidra till den renässans av historieundervisningen vid läroverken, som i samband med det djupare studiet av den historiska vetenskapen vid universiteten inträtt redan ett par årtionden innan förf:s bok utkom.

O. S.

Joh. A. Johansson och G. J. Magnusson, Lärobok i kemi och geologi för realskolan. I. Femte klassens kurs i kemi. Sjätte omarbetade upplagan, Stockholm, Albert Bonnier. Pris 1 kr. 30 öre. **Joh. A. Johansson, Laborationsövningar i kemi för realskolans femte klass.** Stockholm, Albert Bonnier, 1917. Pris 60 öre.

Att denna lärobok redan hunnit till sin sjätte upplaga — den första utkom 1909 — visar, att den använts mycket. I nu föreliggande upplaga har vidtagits en del förändringar och omarbetningar (av den förstnämnde författaren) för »att åstadkomma en kemikurs för femte klassen, som kan medhinnas i så god tid, att geologikursen icke försummas». Att därvid laborationsövningarna utbrutits ur läroboken och utgivits såsom ett särskilt häfte, är en avgjord fördel. Läraren får därigenom en något större frihet att ordna laborationerna efter egen smak.

Trots de gjorda förändringarna synes mig den kurs, boken innehåller, vara något för omfattande för femte klassen, framför allt genom den stora mängden formler. Huruvida det är lämpligt att i kemiundervisningen från första början införa formler, därom råda ju olika meningar. Vid ett tidigt och flitigt användande av formler föreligger ju alltid faran, att formlerna, särskilt om de äro förenade

med atomteorien, i lärlingarnas åskådning skjuta åt sidan den omedelbara verkligheten. Det torde ej vara lätt att vid begagnandet av en lärobok med en sådan rikedom på formler följa undervisningsplanens råd angående användningen av kemiska formler i realskolan: »Man får emellertid icke göra formelskrivningen till något mera än ett underordnat moment av undervisningen.» Såsom exempel på onödiga formler kunna nämnas reaktionsformeln för klorems framställning och de dubbla reaktionsformlerna för saltsyrans och salpetersyrans framställning. Särskilt förvånande är, att författaren i sammanställningen av de allmänna framställningsmetoderna vid bokens slut för fullständighetens skull upptagit flera reaktioner, som alls inte behandlats i det föregående, däribland en så svår reaktion som ferrosulfatets sönderdelning vid upphettning.

I fråga om metoden skulle man emellertid önska en strängare induktiv lärogång. Laboranternas bestämningar av svavelkoppars och kopparoxidens kvantitativa sammansättning användas endast för att kontrollera de förut givna föreningsvikterna; en naturligare ordning hade varit att bygga beräkningen av föreningsvikterna på dessa laborationer. Att alla syror innehålla väte, borde väl kommit såsom en slutsats efter undersökning av flera syror. Elektrolytiska dissociationsteorien kommer redan efter ett enda försök. Uppgiften att redogöra för realationerna vid elektrolys av kopparsulfat mellan platinaelektroder är framställd i sådan form, att man nästan får det intrycket, att lärlingarna utan att göra något försök skulle kunna veta något om sulfatjonens förhållande i detta fall. — I atomviktstabellen ha de nyaste värdena ej använts.

Ett särskilt omnämnande förtjänar bokens bekväma format och det mjuka bandet, ej oviktiga detaljer för böcker, som oupphörligen skola transporterats.

Frans Nilsson.

Sven Svedberg, fil. lic., seminarieadjunkt. Metodiska anvisningar för geografiundervisningen. P. A. Norstedt & Söner, 1917. Pris 1 kr. 20 öre.

Förf:s syfte med föreliggande anvisningar, som ej synas vara avsedda till egentlig lärobok i geografimetodik, är framför allt att »rikta uppmärksamheten på ett mera rationellt utnyttjande av kartan vid geografiundervisningen». För det ändamålet böra folkskoleseminarierna intressera de blivande folkskolelärarna för en tidsenlig kartmetodik. Förf. hoppas därför, att hans anvisningar må komma till godo vid behandlingen av geografimetodiken vid seminarierna. Förf. har för sin framställning sett sig om i hithörande litteratur, såväl svensk som isynnerhet tysk.

Efter ett förberedande mera kortfattat kapitel om *geografiundervisningens mål* meddelas innehållet i följande huvudpunkter: *Huru böra barnen lära sig förstå kartan? Kartans användning vid geografiundervisningen. Vilka krav bör man ställa på kartbok och väggkarta? Kartbokens och väggkartans förhållande till varandra. Kartritning. Skildring och jämförelse vid geografiundervisningen.*

Utan allt tvivel har kartan en grundläggande och stor betydelse. Det är bra mycket, som man kan inhämta av kartan, sedan man lärt sig att förstå den. Men att leda barnen till en rätt uppfattning av kartan kräver mycket arbete och insikt å lärarens sida, och förf. giver härvid värdefulla anvisningar. Det är hembygdens karta man har att utgå ifrån, och barnen äro härvid i behov av förberedande övningar såväl på lärorummet som särskilt ute i det fria. Anvisningar lämnas för åstadkommande av en karta över hembygdens terrängförhållanden och en kartsniss över det egna samhället. Ett högst viktigt kapitel vid den förberedande geografiundervisningen är inlärandet av väderstrecken, längd- och breddgrader, kartans skala m. m. Relief, glob, atlas och väggkarta äro de kartans huvudformer, med vilka barnen under den förberedande undervisningen få göra bekantskap. »Relief är en den mest fulländade bilden av jordytan, om längd- och höjdmått stå i riktig proportion», säger en berömd geograf. Det nämnda villkoret förorsakar just en olägenhet eller brist, varföre den bäst lämpar sig för mindre områden. Då reliefer äro ganska dyra och f. ö. ej finnas över alla landskap, föreslår förf., att »läraren själf tillverkar en relief över landskapet eller hembygdens grannskap». Det vore visserligen bra, om så kunde ske mera allmänt, men ännu torde det vara jämförelsevis få lärare, som ha förmåga och tålamod att göra det.

Vid undervisningen skall man utgå från kartan och ej, såsom vanligen sker, på kartan söka reda på vad läroboken omtalar. Då förf. säger, att läroboken ej bör innehålla de uppgifter, som kunna avläsas på kartan, får han säkerligen många geografilärare emot sig, ty läroboken bör väl sammanfatta vad som skall inläras. Något annat blir den väg, man bör gå för att säkrast och bäst nå målet. Och förf. medgiver även, att man kan komma rätt långt med våra vanliga läroböcker, om man vänjer barnen att först söka på kartan för att få upplysningar.

För att kartan skall få en sådan övervägande betydelse vid geografiundervisningen erfordras, att *alla elever ha kartbok* samt att *alla ha lika kartböcker*. Dem skola de ha med sig till skolan. Eljest har man i de hittills vanligen använda läroböckerna i metodik blott ansett nödigt, att barnen i början ha med sig kartböckerna för att

de skola vänja sig vid deras bruk. Sedan de vunnit tillräcklig övning häri, har man funnit det mindre nödigt, att de medföra dem. Nu har man i vissa läroböcker, t. ex. Carlssons Folkskolans geografi n:o 1, kartor intagna, och då torde man kunna reda sig därmed. Lektionens gång bör således enl. förf. vara den, att barnen själva först leta reda på föremålen i sina egna kartböcker, och sedan kommer utpekningen på väggkartan.

Förf. behandlar vidare kraven på en god skolkarta — den bör vara tydlig och ej upptaga för mycket material — berör frågan om blindkarta eller karta med namn samt om fysiska och politiska förhållandens framställning på samma eller olika kartor.

För *kartritning*, som bör förekomma redan vid genomgåendet av hembygden, redogöres något närmare. Den bör, enl. förf., vara ett medel för preparationen, men stundom kan den med fördel användas på svarta tavlan vid förhöret. Kartritning har som bekant sedan lång tid tillbaka mer eller mindre bedrivits vid olika skolor, och vi ha flitigt övat den för att på svarta tavlan klargöra någon geogr. företeelse, t. ex. ett bergs- eller flodsystem m. m. Såsom hemuppgift torde den enligt vår mening, i den mån tiden medgiver det, mest böra bedrivas såsom fri övning.

I det föregående har talats om kartans stora betydelse vid geografiundervisningen. Den sista avdelningen handlar om *skildring och jämförelse*. Skildring är nödvändig, om det skall bli något liv i geografiundervisningen, och jämförelsen bidrager i hög grad till att göra den geogr. undervisningen tankeodlande. Utom dessa båda medel att väcka intresset och eftertanken är det ett annat, som vi plägar särskilt framhålla, nämligen *orsakssammanhanget*. Härät ägnas ej någon särskild betraktelse, ehuru förf. berör frågan *varför* rätt ofta.

Innehållet är ledigt och lätt framställt. Egendomligt för förf. är den rikliga användningen av ordet »berätta». Han säger t. o. m. »berätta skildringen» (sid. 46, 36). Ordet »beskriva», som är det vanliga uttrycket i fråga om geografiska företeelser, tro vi knappt förekommer i hela boken. Å sid. 37, rad 6 nedifrån, har ordet »därför» fått sin plats i bisatsen i stället för huvudsatsen. Det skulle ej skada, om innehållet i de särskilda underavdelningarna tydligare framträdde under vissa rubriker.

Förf. behandlar i sina met. anvisningar ett ämne, som är av synnerlig vikt, nämligen kartans användning och betydelse, varför hans bok rekommenderas för geografilärare både vid seminarier och folkskolor. Såsom läsning vid sidan av den met. läroboken synes den oss vara mycket lämplig. Även lärare i ämnet vid andra läroanstalter kunna ha gagn därav.

J. F. B.

Hilma Henningsson. Välläsningens konst. Andra upplagan. Albert Bonniers förlag 1917. Pris 2 kronor 75 öre.

Malte Jacobsson. Minnesekonomi. P. A. Norstedt & Söners förlag 1917. Pris 3 kronor 75 öre.